

**Фудбалски савез
Републике Српске**

**Министарство унутрашњих послова
Републике Српске
Управа за полицијску обуку**

**ЗБОРНИК РАДОВА
Међународна научностручна конференција**

**БЕЗБЈЕДНОСТ И СПОРТ
регионална искуства и перспективе**

Бања Лука, 05. 09. 2017. године

Издавач:

Министарство унутрашњих послова Републике Српске
Фудбалски савез Републике Српске
Струковно удружење сектора безбједности

За издавача

Др Миле Шикман

Главни и одговорни уредник

Др Стево Иветић

Лектор

Адријана Митрић
професор

Преводилац

Удружење судских тумача Републике Српске
професор Игор Прерад

Штампа

Графид д.о.о. Бања Лука

За штампарију

Срђан Иванковић

ISBN

978-99938-689-1-0

НАУЧНИ ОДБОР

Проф. др **Миленко Панић**, емеритус, „Tecnológico de Monterrey“, Мексико
Сити

Проф. др **Anselmo del Moral Torres**, Полицијска академија „Guardia Civil“,
Арањуз

Проф. др **Никола Ђурђевић**, Правни факултет, Универзитет у Крагујевцу
Проф. др **Борко Петровић**, декан Факултета физичког васпитања и спорта,
Универзитет у Бањој Луци

Проф. др **Душко Певуља**, Филолошки факултет, Универзитет у Бањој Луци
Доц. др **Љупко Тодоровски**, Факултет за безбједност, Скопље, Универзитет
Св. Климент Охридски, Битола

Доц. др **Катарина Крстевска**, Факултет за безбједност, Скопље,
Универзитет Св. Климент Охридски, Битола

Др **Филип Драговић**, консултант UNDP за питања сигурности, Загреб
Доц. др **Жељко Спалевић**, Хуманистичке студије, Универзитет Доња
Горица

Проф. др **Бранко Лобникар**, продекан за научноистраживачки рад,
Факултет за криминалистику и безбједност, Универзитет у Марибору

РЕЦЕНЗЕНТСКИ ОДБОР

Проф. др Душко Вејновић,
Проф. др Злате Димовски,
Проф. др Раденко Добраш,
Доц. др Жељко Секулић,
Доц. др Желимир Шкрбић,
Др Стево Иветић

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОДБОР

Александар Миладиновић, ма, МУП РС, Управа за полицијску обуку
Мр Родољуб Петковић, генерални секретар ФСРС
Марина Костић, спец, генерални секретар Струковног удружења сектора
безбједности

С а д р ж а ј

ПРЕДГОВОР	9
УВОДНО ИЗЛАГАЊЕ	11
Милан Гужвица, Дарко Паспаљ ФУДБАЛ КАО ИЗБОРНИ СПОРТ У ПРОГРАМИМА ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У ОСНОВНИМ И СРЕДЊИМ ШКОЛАМА КАО ДОПРИНОС ОПШТОЈ БЕЗБЈЕДНОСТИ У ДРУШТВУ	13
Божидар Оташевић, Божо Илић ЗНАЧАЈ ПОЛИЦИЈСКО - ОБАВЕШТАЈНИХ ПОСЛОВА У КОНТРОЛИ НАСИЛНИХ НАВИЈАЧКИХ ГРУПА	25
Хрвоје Качер, Бланка Качер ЈЕ ЛИ ЗДРАВЉЕ СПОРТАША, ПОСЕБНО ДЈЕЦЕ, ДОВОЉНО ЗАШТИЂЕНО У СПОРТУ?	45
Душко Вејновић, Митар Лутовац, Ведран Француз ПОЛИТИЧКА ЗЛОУПОТРЕБА СПОРТА НА ПРОСТОРУ БИВШЕ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ФЕДЕРАТИВНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ И ПОСЉЕДИЦЕ МИЛИТАРИЗАЦИЈЕ НАВИЈАЧКЕ ПОТКУЛТУРЕ	63
Симон Слокан НАСИЉЕ НА СПОРТСКИМ ДОГАЂАЈИМА – КАКО СПРЕЧАВАМО ПОЈАВУ НАСИЉА У СЛОВЕНИЈИ	83
Драгомир Јовичић, Гојко Шетка НАСИЉЕ НА ФУДБАЛСКИМ УТАКМИЦАМА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ – УЗРОЦИ НАСИЉА И БЕЗБЈЕДНОСНИ АСПЕКТИ	105

Злате Димовски, Ице Илијевски, Кире Бабаноски РАЗВИЈАЊЕ БЕЗБЕДНОСНЕ КУЛТУРЕ КОД МЛАДИХ УЧЕСНИКА У СПОРТУ	119
Армин Кржалић, Мела Омеровић СИГУРНОСТ И СПОРТСКИ ДОГАЂАЈИ – СЛОЖЕН ОДНОС	135
Мирко Туфекџија, Енест Шабић НАСИЉЕ И АГРЕСИВНО ПОНАШАЊЕ ПУБЛИКЕ НА УТАКМИЦАМА У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ	153
Николина Грбић Павловић, Драгана Косић ПРЕКРШАЈНОПРАВНИ АСПЕКТ НАСИЉА И НЕДОЛИЧНОГ ПОНАШАЊА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ	167
БИОГРАФИЈЕ УЧЕСНИКА	183

ПРЕДГОВОР

Пред научном, стручном и спортском јавношћу је Зборник радова који је резултат међународног научног скупа на тему „Безбједност и спорт - регионална искуства и перспективе“, а организован је у част јубилеја, двадесет пет година од оснивања Фудбалског савеза Републике Српске. Историјски посматрано, спорт је настао као резултат људске потребе да појединци и групе људи његују и усавршавају властите психофизичке способности и вјештине. Након тога, спорт убрзо стиче и такмичарски карактер, да би у данашње вријеме спорт задобио и глобални економски аспект. Међутим, поред наведених аспеката посматрања спорта, не може да се пренебрегне чињеница да је током цјелокупног људског бављења спортом, један сегмент био уско везан за спорт, а то је безбједност у свим својим појавним облицима. Наиме, услед многобројних фактора, безбједност је увијек била блиско везана за спорт, без обзира на то како се безбједност посматра – као лична безбједност самог спортисте током вјежбања, као безбједност спортиста током такмичења, као безбједност самог такмичења те одржавања такмичења, као безбједност публике током одржавања такмичења... Такође, чињеница је да спорт, поготово у посљедње вријеме, има и изразито политичке рефлексије, чиме се безбједносни аспект перципирања спорта свакако умногоме усложњава. Наведеном треба додати и чињеницу да је спорт данас умногоме превазишао концепт који је имао прије само једног вијека, те да је умногоме надрастао „олимпијски дух спорта“ прерастајући у глобалну свјетску индустрију која има утицај и на наднационалном, националном, локалном и личном нивоу. Очигледно је да се наведено директно одражава и на безбједност. Стога је разумљива повезаност спорта и безбједности, као и неминовност и каузалност тог односа. Међутим, тешко би се могло рећи да је и квалитативни сегмент повезаности спорта и безбједности евидентан и разумљив, поготово у општој јавности, мада ни за стручну јавност овај однос није у потпуности издефинисан. Наиме, иако се не спори повезаност између спорта и безбједности, чињеница је да се ова повезаност, углавном, посматра кроз безбједност такмичара током такмичења те кроз сегмент насиља у спорту који чини својеврсни нус-ефекат савремене глобализације спорта, спортиста и спортских такмичења. Иако су ово свакако релевантни сегменти квалитативне повезаности између безбједности и спорта, свакако не треба запоставити ни друге односе попут безбједности самог спортисте током вјежбања и такмичења (лична безбједност), безбједности конкретне спортске дисциплине за такмичење, безбједности спортских и такмичарских објеката, безбједности одржавања такмичења, безбједносног утицаја спорта и спортских активности на локалном и националном нивоу. Сви наведени, као и други сегменти ове сложене међузависности, чине суштину и садржај повезаности безбједности и спорта и само они у јединству омогућавају спознају интеракције коју спорт има на безбједност и обрнуто. Међутим, чињеница је да се и квалитативни и квантитативни однос између безбједности и спорта посматра површним и

фрагментарним, услед чега се намеће потреба садржајнијег сагледавања овог односа. С тим у вези, МУП РС, Управа за полицијску обуку, покренула је научноистраживачки пројекат „Безбједност и спорт“ са крајњим циљем сагледавања суштине, садржаја, нивоа повезаности, перцепције, рефлексије и досега односа између безбједности и спорта у општем и појединачном смислу. Поред наведеног, циљ пројекта је да се реално сагледа и анализира тренутно стање у Републици Српској и БиХ, као и у земљама окружења, те да се укаже на одређене смјернице и препоруке потребне за научно фондирање и унапређење ове области у државама региона.

На крају, универзална порука аутора радова је: „Спорт је здравље, више фер плеја у спорту, спорт који зближава и спорт једнаких могућности за све“.

Главни и одговорни уредник

Др Стево Иветић

УВОДНО ИЗЛАГАЊЕ

Поштовани спортисти, спортски радници, драги пријатељи и сарадници Фудбалског савеза Републике Српске, уважени учесници међународне научне конференције, честитам вам јубилеј, двадесет пет година успјешног рада и развоја Фудбалског савеза Републике Српске. Задовољство ми је и част да вас поздравим у име Фудбалског савеза Републике Српске, да се захвалим свим учесницима на организацији и активностима предузетим на реализацији конференције на тему „Безбједност и спорт - регионална искуства и перспективе“. Посебно се захваљујем научницима - ауторима радова у зборнику који су дошли у нашу и вашу Бања Луку са простора шест држава региона.

У кратком осврту на развој ФСРС, морам да истакнем да је исти формиран 05. 09. 1999. године у Бањој Луци, у просторијама Банског двора. Посебно смо поносни на чињеницу што је ФСРС тада формиран као први струковни, спортски савез у Републици Српској. Данас је Фудбалски савез респектабилна спортска организација са око 380 клубова и преко 25 000 регистрованих активних фудбалера и фудбалерки. Успостављена су сва такмичења у мушким, женским и малим-футсал лигама. ФСРС од 21. 09. 2002. године, заједно са Фудбалским савезом Федерације БиХ, чини међународно признату асоцијацију под називом ФСБиХ, која је пуноправни члан ФИФА и УЕФА. Конституенти Савеза су седам подручних савеза у оквиру којих су формиран општински савези. У оквиру фудбалске организације, егзистирају судијска организација са око 1000 чланова и тренерска организација са око 600 чланова. Фудбалски савез успјешно организује такмичења омладинских селекција од категорије предпионира до јуниора. С поносом истичемо да ФСРС има организован стручан рад са репрезентативним селекцијама узраста од У-12 до У-21, при чему ове селекције наступају на многобројним турнирима гдје постижу завидне спортске резултате. Поменућемо међународне турнире у Јаблонцу, Чешкој, турнир Стеван Нештички у Новом Саду, гостовање у Удинама, Женеви, Триполису и Ксантију, Крању, Коперу, Београду итд. Неопходно је посебно апострофирати чињеницу да смо обезбиједили висок ниво регуларности такмичења у свим лигама, а посебно да је неспортско понашање на нашим теренима у знатном паду.

Још једном ћу вам пожељети успјешну конференцију, а Фудбалском савезу Републике Српске успјешан рад и развој у годинама које су пред нама.

Предсједник Фудбалског савеза
Републике Српске

Миле Ковачевић

**ФУДБАЛ КАО ИЗБОРНИ СПОРТ У ПРОГРАМИМА
ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА У ОСНОВНИМ И СРЕДЊИМ
ШКОЛАМА КАО ДОПРИНОС ОПШТОЈ БЕЗБЈЕДНОСТИ У
ДРУШТВУ**

Проф. др Милан Гужвица

Универзитет у Бањалуци, Факултет безбједносних наука

Доц. др Дарко Паспаљ

Универзитет у Бањалуци, Факултет безбједносних наука

Апстракт: Многобројне стручне анализе и опсервације већ одавно указују на то да су потребе, код дјеце и младих, за физичком активношћу знатно веће од онога што им се нуди кроз наставу физичког васпитања у основним и средњим школама. Биолошка потреба дјеце за кретањем, као и доказано научно тврђење да систематско и редовно физичко вјежбање доприноси развоју, не само морфолошких карактеристика, моторичких и функционалних способности, већ и когнитивних способности и конативних карактеристика, захтјева да им се обезбиједи здрав раст и да их припреми за живот и рад у савременом друштву. Зато је потребна већа динамичност наставе и већа густина часова како би се постигли неопходни трансформацијски ефекти код ученика. Циљ је да се, увођењем изборног спорта у склопу физичког васпитања, унаприједи здравље и постурални статус ученика те да се укључи што већи број ученика и ученица у процес физичког вјежбања, што и јесте стратешки циљ развоја, не само појединца, већ и друштва уопште. С обзиром на чињеницу да је фудбалска игра комплексна моторичка активност која се спроводи кроз велики број комплексних, варијабилних и непредвидивих кретања, да представља синтезу менталних и физичких активности, сматра се да она као таква, може значајно допринијети развоју здраве и зреле личности, која би могла да удовољи изазовима савременог друштва.

Кључне ријечи: изборни спорт, фудбал, безбједност.

УВОД

Већ дуже вријеме превладава увјерење да само тјелесно и психички здрава личност може у потпуности да одговори захтјевима савременог друштва, и све више се јавља потреба за кретањем и

редовном физичком активношћу. Нажалост, савремени услови живота, посебно у урбаним срединама, мултиплицирају проблематику хипокинезије дјеце и младих. Све учесталији је низак ниво квалитета живота и све већа је угроженост здравља људи. Прогнозе да ће у будућности рад и даље губити карактеристике мишићног рада, и да ће игре све више уступати мјесто немишићним активностима, указују да је потребно уложити напор да се у основним и средњим школама обезбиједи довољан фонд часова физичког вјежбања, као незамјењиве активности у циљу развоја дјеце и младих. Свједоци смо и да експанзија научних достигнућа и све софистициранија технолошка достигнућа траже од школа лако и брзо прилагођавање свим животним околностима, како би се дјеца и млади припремили за сложене животне ситуације. Зато наставници треба да искористе биолошку потребу дјеце за кретањем, као и доказано научно тврђење да систематско и редовно физичко вјежбање доприноси развоју, не само морфолошких карактеристика, моторичких и функционалних способности, већ и когнитивних способности и конативних карактеристика. Одатле се и концепција физичког васпитања заснива на идеалу човјека који подразумијева добро здравље, хармоничан развој и одржавање свих особина и способности те стицању знања неопходних за живот и рад у савременом друштву. Финдак (2009), указује на то да здравље није све, али све без здравља није ништа, затим да здравље није вриједност дата човјеку једном заувјек, него се, као и све друго, мијења у времену и простору, те да, ако је добро здравље основа свих људских дјелатности, а кроз физичко васпитање може се директно утицати на чување и унапређивање здравља, онда је ово васпитно-образовно подручје истовремено један од услова за реализацију циљева и задатака цјелокупног васпитно-образовног система. Имамо ли ово у виду, можемо утврдити значај физичког васпитања за које кажемо да представља систематски, плански и организовани процес који позитивно утиче на правилан психофизички развој човјека као јединственог бића. Као такав, он изискује и студиозна изучавања свих његових компоненти, јер није довољно само организовати наставу, већ је потребно пронаћи и нове начине који ће допринијети рјешењу одређених задатака. Потребно је промијенити однос према физичком васпитању и спорту, тако да то буде средство задовољења физичких

потреба сваког појединца. Обавеза је сваке образовне установе (школе) да помаже појединцу највише што је могуће, зато је и потребно да програмски садржаји буду усмјерени ка циљу његовог општег развоја (повећање његове духовне, менталне и физичке снаге). С обзиром на чињеницу да држава, с једне стране, прописује садржаје и методе у облику обавезног курикулума, а с друге стране држава иницира потенцијалне иновације, које су у складу с постављеним циљевима, отворена је могућност промјене програмских садржаја. Промјене иницирају и све већи притисци да се у наставном програму, поред уношења нових садржаја, физичко васпитање претвори у спортско образовање. Наравно да се тим притисцима не може у потпуности удовољити, зато што се наставни планови и програми прописују. Ипак, ови документи не могу бити „вјечни“, подложни су мијењању и допуњавању у складу са потребама ученика и савременим животним условима. Потребно је да се, због застаријевања, мијењају не само наставни програми, већ и наставни планови. Разумљиво је да у промјенама програмских садржаја, у овом случају предмета „Физичко васпитање“, главну ријеч треба да води педагошка наука, односно, наука из области физичке културе, чија ће рјешења обезбиједити висок степен задовољства сваког ученика. Распоред наставних садржаја у школама се тематски сукцесивно „ниже“, теме се обрађују једна за другом, не понављајући се, што ученицима отежава да у потпуности усвоје одређене програмске садржаје. То значи да ученик одређени програмски садржај учи само једном у току школовања па се мисли да би увођење трећег часа, као обавезног изборног програма, омогућило ученицима да у потпуности савладају основне елементе технике из изборног спорта. Наиме, многобројне стручне анализе и опсервације већ одавно указују на то да су потребе, код дјеце и младих, за физичком активношћу знатно веће од онога што им се нуди кроз наставу физичког васпитања у основним и средњим школама. Иако емпиријска истраживања на подручју школског физичког васпитања указују да физичко васпитање, у укупном фонду часова, заузима треће мјесто, ипак је потребна већа динамичност наставе и већа густина часова како би се постигли неопходни трансформацијски ефекти код ученика. Искуство нас учи да садашњи број часова није довољан ни за едукативни минимум, а камоли за основне биотичке потребе дјеце и

младих. На основу искустава и анализа карактера и квалитета наставе физичког васпитања, са сигурношћу се може тврдити да недостаје индивидуални интензитет оптерећења који би изазвао позитивну реакцију (стимуланс) и промјену која би била у функцији физичког развоја и моторичких способности ученика. Упркос задатку школског курикулума, који се односи на изградњу профила школе као индивидуалног концепта и развијање унутрашње иновацијске динамике, отворена је могућност промјене програмских садржаја, па самим тим и могућност „продубљивања“ и усавршавања преферентних активности ученика. С обзиром на то да је велики број дјеце и младих заинтересован за популарне спортове, које би по својим вриједностима могле да буду веома погодан садржај изборног програма физичког васпитања и спорта у школи, вјерује се да би фудбалски спорт могао удовољити овим захтјевима.

Пошто је физички развој човјека, у својој суштини, природни процес, он је већ самим тим подложен природним законима. Међутим, поред природне основе која се преноси наслеђем, значајну улогу за физички развој човјека има и средина у којој човјек живи, односно, социјални фактор. Дакле, физички развитак није само природни, већ и социјално условљен процес, што значи да се на њега може дјеловати споља (Крсмановић, Берковић, 1999). Истраживања Аршавског и сарадника (по Крсмановићу и Берковићу, 1999) показала су да већ на најранијем стадијуму развитака дјетета моторна активност игра изузетно значајну улогу. С друге стране, опет, бројна истраживања су показала да се смањена моторна активност негативно одражава посебно на организам у развоју и лако долази до промјена као што су претпатолошка стања, било да су у питању физички или психолошки поремећаји. Недовољно кретање (хипокинезија), веома неповољно се одражава не само на моторичке способности и морфолошке карактеристике, већ и на здравствене способности. Као што је већ речено, већина школске дјеце сваким даном све више постаје „сједилачка генерација“ и ни издалека не задовољава потребу за природним кретањем. Недостатак кретања дјеце и младих негативно се одражава и на могућност правилног смјењивања умног и физичког рада. Само за подмирење природних потреба за кретањем (Минајев и Шијан, 1989) дјеци узраста од 9 до 12 година је потребно 12-15 сати

сврсисходног физичког вјежбања недјељно. Отуда је изненађујуће смањење фонда часова физичког васпитања на свега два часа недјељно (90 минута), нарочито у основним школама, јер то представља ненаучни приступ и противи се основној логици. Каснија надокнада пропуштеног у основним и средњим школама је очајнички покушај достизања пропуштеног, јер су у том узрасту већ стечени деформитети дефинитивни и корективно вјежбање може само ублажити почетне симптоме, као што је смањење болова у кичменом стубу и дјелимично поправљање функционалних способности. Поменуто оптерећење на часовима физичког васпитања готово да је безначајно, доводи у питање оправданост наставе физичког васпитања, па и њено постојање. Дјеци је на овај начин ускраћена могућност правовременог развоја и стицања неопходних моторичких знања, умијења и вјештина које су тешко надокнадљиве, посебно због тога што је могућност дјеловања на развој одређених моторичких способности условљена сензитивним развојем дјете. Као што је већ речено, све оно што се изгуби у карактеристичним, сензитивним развојним периодима преноси се на касније периоде развоја, који се веома тешко исправљају и надокнађују. Зато се с правом тврди да је право мјесто и вријеме општег развоја и превенција могућих деформитета и функционалне инсуфицијенције основна школа, а можда и предшколски узраст, о чему се још чека дефинитивни стручни одговор. Дакле, уколико се дијете правовремено укључи у процес физичког вјежбања и уколико удовољи природној потреби за кретањем, у складу са његовим могућностима, лакше ће и успјешније напредовати у својим каснијим, не само развојним периодима.

Дакле, јасно дефинисане потребе школске дјете и омладине, концепција програма физичког васпитања са циљем унапређења здравља и постуралног статуса, укључивање што већег броја ученика и ученица у процес физичког вјежбања јесте стратешки циљ развоја, не само појединца, већ и друштва уопште. Зато се и намеће потреба за увођењем трећег часа физичког васпитања, односно, увођењем обавезног изборног спорта (у овом случају фудбалског спорта) у основне и средње школе.

Фудбалски спорт

Фудбал спада у полиструктуралне ацикличне спортове који зависи од великог броја генотипних и фенотипних фактора, технолошких процеса, здравственог статуса... То је игра која спада у најпопуларније спортове не само код нас, већ и у свијету. Његова популарност не јењава, напротив, она расте, њиме се бави преко 240 милиона људи у више од 200 земаља ((Hillis, 1998). Тој популарности доприноси и све већи број школа у које су укључени и најмлађи фудбалски полазници (дјечаци и дјевојчице) старости око три-четири године. Фудбалска игра представља активност која се одликује изразито брзим и експлозивним моторичким способностима. Свенсон и Друст (2005) указују на интермитентност структуре кретања фудбалера са великим бројем високо интензивних активности са и без лопте, које се смјењују са периодима ниског интензитета. Иако фудбалском игром доминирају кретања ниског интензитета, ипак, током учествовања у акцијама, интензитет прераста у високи, посебно у непосредном контакту са противничким играчем, гдје су видна максимална и субмаксимална оптерећења (Reilly, Bangsbo i Franks, 2000). Верхајн (1998), тврди да током утакмице играч направи између 1400 и 1600 промјена интензитета и праваца кретања, што указује да се промјена кретања врши сваких 3,5 – 4 секунде. Дакле, током тренинга и утакмице, активности су веома сложене, са не малом варијабилношћу интензитета, па се вјерује да фудбалска игра може да одигра значајну улогу у психосоматском развоју појединца. Правилним приступом и радом могућ је развој чврсте и здраве личности која би могла одговорити савременим друштвеним изазовима. Квалитетним и педагошким приступом и радом код ученика је могуће изазвати љубав према фудбалу и утицати на стварање навике и потребе за свакодневним физичким активностима. Наравно, ово је могуће свакодневном учесталосту ове активности која би сваком појединцу обезбиједила оптималан ниво физичких и техничких могућности и знања. Оптималном усвојеношћу технике фудбала и оптималним моторичким способностима, ученици би били у стању да своје слободно вријеме попуне физичким активностима и на тај начин прекину негативну тенденцију развоја сједилачке популације. На тај

начин, код ученика је могуће створити навику за кретањем и свакодневним физичким вјежбањем, као природној потреби човјека, односно, да помогне јачању здравља и развоју егзистенцијалне и радне способности.

Компаративне предности фудбала

Фудбал представља феномен који обухвата читав свијет, са релативно малим материјално-техничким захтјевима, тако да га могу играти сви без обзира на ниво обучености (Бангсбо, Ј. 1994). Компаративна предност фудбалске игре, у односу на многе друге облике спортских активности, огледа се и у томе што, без обзира на узраст и пол, на анатомске, психолошке или физиолошке карактеристике, може да послужи и као одлична база за друге спортове. Она се може вјежбати појединачно и групно у свим просторним и временским условима. Могу га играти и реконвалесценти и здраве особе, било као терапијске, корективне или јутарње вјежбе. Јутарњим вјежбањем потискују се негативна стања и доприноси угоднијем начину живљења, утиче на волумен и јачину мишићних група (мишићни тонус је један од значајнијих индикатора здравља), одржавање еластичности мишићног и везивног ткива и флексибилности, и у значајној мјери смањује нервна напетост. Реализацијом наставних садржаја из фудбалске игре могуће је, поред развоја моторичких способности, утицати и на корекцију и исправљање тјелесних деформитета, те на развој другарства и социјализацију сваког појединца. Усавршавањем фудбалске игре развијају се способности механизма које омогућавају брзу адаптацију на поремећај хомеостазе, организам се адаптира (врши прилагођавање својих функција) и успоставља унутрашњу стабилност. Дужим, редовним вјежбањем, организам се једноставно адаптира на сложене услове и постаје резистентан на изненадне утицаје. Зато је оправдано претпоставити да способност брзог успостављања унутрашњег склада у организму може имати позитиван ефекат и на спољашње манифестације појединца у промјенљивим условима. Манифестација се може огледати и у повећаној емоционалној стабилности, мотивацији (унутрашњој и спољашњој), самопоуздању, смјелости, упорности и реалистичности.

Развојем ових способности могуће је контролисати евентуалну појаву агресивности (све чешћи облик понашања младих), и тако допринијети друштвено прихватљивом, безбједносном и цивилизацијском понашању. Такође, редовним практиковањем фудбалске игре млади се социјализују, стичу осјећај припадности, лако се прилагођавају насталим промјенама и реалности тренутка, стичу осјећај слободе и значаја у друштву. Примијећено је, готово код све дјеце која се баве спортским активностима, да интензивно и континуирано његују и развијају моралне норме и етичко понашање, прије свега, зато што фудбалска игра подразумијева респект, уважавање и поштовање другог. Она није заснована само на спортском надметању, и није усмјерена само на развој тијела, већ и на развој ума и карактера како појединца, тако и цијеле екипе. Кроз континуирани процес тренинга и такмичења долази до измјене и допуне циљева, тако да коначан циљ није само побједа на спортском такмичењу, већ и развој духовних вриједности човјека, који су примјењиви и у свакодневном животу. Дакле, вјерује се да фудбалска игра, може допринијети не само развоју здраве личности, већ и превенцији различитих облика неприхватљивог понашања код дјеце и младих. Под стручним надзором и континуираним вјежбањем могуће је код младих изазвати осјећај задовољства, весела, потпуну активизацију, пријатност, раздраганост, осјећај припадности, потпуни доживљај и љепоту покрета, али и подстицање развоја способности да самостално одлучују о начину коришћења слободног времена.

Уз учење и стицање нових моторичких и теоријских знања, због мотивисаности и преференције конкретног спорта, могуће је интензивирање оптерећења на часу, спречавање погоршања (детериорације) или инсуфицијенције моторичких способности као посљедице физичке неактивности, затим спречавање претилости и седентарног (сједилачког) начина живота те оспособљавање ученика за индивидуално физичко вјежбање. Наравно, за реализацију ових програма потребни су и одговарајући просторно-материјални и кадровски услови. У недостатку ових услова, није могућа задовољавајућа реализација програма. Ипак, уколико је наставник квалитетан и креативан, и уколико у довољној мјери успије да заинтересује ученике за ову спортску игру, тада се и евентуални

недостаци могу превазићи. С обзиром на то да се на факултетима за спорт и физичко васпитање изучава предмет који се односи на фудбалски спорт, са сигурношћу се може тврдити да постоји значајан број младих стручњака који овакве програме могу реализовати. Најновијом организацијом поменутих факултета, студентима се пружила могућност да на двије године основних студија и годину дана дипломских студија, слушају теорију и праксу изабраног спорта те тако добију више информација и буду оспособљени за реализацију и веома захтјевних програма из фудбалске игре.

Фудбал као превенција делинквенције, агресивности и насиља

Нека емпиријска и прагматична искуства су показала да се одређеним утицајима физичког и менталног аспекта тренинга може позитивно утицати на понашање младих. Наравно, кључ успјеха се налази у редовном и истрајном процесу тренинга. То претпоставља постојање јасно дефинисаног циља који је појединац одабрао и којему тежи. За његово остварење, потребна је огромна мотивација, велика воља, упорност и подршка околине. Нажалост, то није лако и није увијек могуће, али у једној позитивној друштвеној клими која ће стимулисати и подржавати може бити достижно.

Досадашња пракса и искуства су показала да се кроз континуирани процес тренинга веома успјешно отклањају незадовољства изазвана немогућношћу задовољења личних нагона и жеља. Планским и циљаним програмом, под вођством стручњака, могуће је усмјерити одређене нагоне тако да се њихово испуњење успјешно реализује, што временом доводи и до њиховог губљења. Вишегодишњим континуираним и редовним тренингом и такмичењем, играч постепено сагледава значај контроле агесије, посебно у дуелу са противничким играчем. У овом случају, играч је напросто приморан да контролише своју агресивност како би избјегао казну и тако допринио повољном резултату.

Истраживачи који су пораст малољетничког преступништва (посебно у адолесцентном периоду) објашњавали брзим радом жлијезда са унутрашњим лучењем, утврдили су да велика већина

преступа настаје као посљедица "узбурканости" ендокриног система. Преступ настаје у сукоб између интимне природе појединца и друштва, чијих се правила појединац мора придржавати. Ово је период када је веома важно усмјерити енергију младих не само на интелектуални рад, већ и на разумно упражњавање спорта, како они не би отишли на пут делинквентног понашања. Фудбалски спорт као свеобухватна спортска активност, могао би позитивно утицати не само на психофизички развој, већ и на афирмацију физичке личности младих. Под стручним руководством, могуће је допринијети ублажавању дисхармоније и стицању корисне навике као начину коришћења слободног времена. Уравнотеженост рада жлијезда са унутрашњим лучењем може се успоставити редовним и континуираним процесом тренинга. У самом процесу тренинга, долази до физиолошких и физичких промјена и на тај начин и до нарушавања хомеостазе у организму. Пошто организам има способност адаптације на дате услове, он постаје резистентан на поменуте утицаје и без већих потешкоћа успијева да задржи функционалност и склад. Успостављањем равнотеже рада унутрашњих органа долази до стабилности унутрашње средине, а тиме и до позитивног утицаја на спољашњу манифестацију и понашање појединца. На овај начин, дужим и континуираним процесом тренинга и такмичења, неуравнотеженост рада ендокриног система се постепено губи, адолесцент престаје бити биће тренутка, па зато и изостају испади који су били карактеристични у ранијем периоду. У континуираном и довољно дугом периоду тренинга, емоције достижу карактер свјесних и мотивисаних процеса и усмјеравају се како у правцу самоанализе, тако и у правцу друштвених интереса. Све више долази до изражаја реалност сагледавања слике о себи и другима, што позитивно утиче на испољавање личности адолесцената. Сагледавањем реалне слике о себи и другима, појединци се лакше адаптирају на околину и новонастале односе, повећавајући тако шансе у рјешавању развојних и животних проблема, као и у остваривању личних потенцијала и могућности. Могућношћу остварења властитих потреба, самосвојношћу, приватношћу, затим могућношћу организовања и коришћења слободног времена по властитом избору, младима се нуде предуслови за постигнућа и одговарајуће мјесто у друштву.

У елиминисању овог феномена, отклањању насиља, кључну улогу свакако има држава значајнијим ангажовањем, не само казним и репресивним мјерама, већ улагањем, како у школски спорт, тако и у спорт уопште, и ангажовањем најстручнијих и најiskusнијих кадрова. Надаље, континуирана едукација младих има, такође, велики значај за елиминисање насиља и допринос безбједности у друштву. Увођење етичких кодекса, кодекса спортског понашања, не само дјеце и младих, него и свих других учесника, затим учење спортисте правилима понашања, учење фер-плеју и реафирмација васпитне вриједности у спорту, представљају кључну улогу. Вјерује се да би увођење изборног предмета „Фудбалска игра“ у основне и средње школе могло удовољити овим захтјевима.

Умјесто закључка

Да би се наведено испунило, потребно је изградити програм тренинга на основу одговарајућих критеријума. Први се критеријум односи на објективну provedивост задатака у материјалним условима, а други на примјереност тема према индивидуалним способностима појединца, усклађено са интересима и потребама ученика. У питању је, дакле, процес тренинга који, поред опште познатих здравствених ефеката, има и образовни карактер. Како ученици не би бесмислено и што прије протрчали кроз свој кратки тјелесно-духовни живот, односно, како би могли да одговоре савременим изазовима друштва и како би се определијели за цјеложивотно вјежбање, потребно је да овладају специфичним моторичким знањима и способностима. Они треба да усвоје веома сложене и варијабилне структуре које ће им омогућити сналажење не само у фудбалској игри, већ и у сложеним животним ситуацијама. Наравно, како би ово било могуће, потребно је да ученици континуирано и свакодневно тренирају. Свакодневним тренингом и усавршавањем, посебно у ситуационим условима, развијају се не само моторичке и функционалне способности, већ и когнитивне способности и конативне карактеристике.

Усавршавањем фудбалске игре у сложеним и различитим тренажним условима, појединац постаје резистентан (отпоран) на спољашње утицаје и непредвиђене ситуације. Резистентност на

стресоре омогућава појединцу да трезвено сагледа ситуациони проблем и правовремено донесе одлуку. Правилна и брза процјена одређене ситуације, препознавање и разликовање важних од мање важних елемената јесу веома значајне способности у свакодневном животу. У питању је веома сложен процес који се одвија на највишем нивоу когнитивног функционисања, гдје се врши непосредна анализа информације, као и анализа програмирања или репрограмирања моторног програма у новонасталим просторно-временским односима, након чега се доноси одлука о његовој реализацији. Иако спорт сам по себи није васпитан, ипак се вјерује да ће ученици који буду одабрали фудбалски спорт као изборни програм, под стручним водством, моћи успешно да одговоре захтјевима савременог друштва.

ЛИТЕРАТУРА

1. Финдак, В., 2009, Кинезиолошка парадигма курикула тјелесног и здравственог одгојно-образовног подручја за 21. стољеће, Методика 19, Вол. 10, бр. 2, стр. 371-381, Загреб.
2. Крсмановић, Б., Берковић, Л. 1999. Теорија и методика физичког васпитања, Факултет физичке културе, Нови Сад,.
3. Минајев, Б. Н., Б. М., Шијан, 1989. Основи методике физическог васпитанија. Физкултура и спорт, Москва.
4. Hillis, S. (1998). Preparations for the World Cup. British Journal of Sports Medicine 32, 95.
5. Svensson, M. & Drust, B. (2005). Testing soccer players. Journal of Sports Sciences, 23(6), 601– 618.
6. Reilly, T., Bangsbo, J. & Franks, A. (2000). Anthropometric and physiological predispositions for elite soccer. Journal of Sports Sciences, 18, 669-683.
7. Werheijen, R. (1998). The complete handbook of conditioning for soccer. The Netherland: Uitgeverij Eisma.

ЗНАЧАЈ ПОЛИЦИЈСКО - ОБАВЕШТАЈНИХ ПОСЛОВА У КОНТРОЛИ НАСИЛНИХ НАВИЈАЧКИХ ГРУПА¹

Доц. др Божидар Оташевић

Министарство унутрашњих послова Републике Србије

Доц. др Божо Илић

Висока академска школа за менаџмент и економију, Крагујевац

Апстракт: Насиље екстремних навијачких група представља један од најинтересантнијих феномена савременог друштва. Разлози за то налазе се у сложености његове структуре и појавних облика, али исто тако и у низу политичких, социјалних економских и културних фактора. У циљу сузбијања ове изразито негативне друштвене појаве, полиција стално мора да прати актуелно стање угрожености, прикупља и анализира оперативна сазнања, прави криминалистичке прогнозе, оцењује и процењује, планира могућности и погодно време превентивних и репресивних захвата у циљу сузбијања насиља на спортским приредбама. У раду су приказани могући извори полицијско - обавештајних информација о активностима екстремних навијача, са посебним освртом на планирање полицијско-обавештајних послова, прикупљање, обраду и анализу информација, као и достављање полицијско - обавештајних информација корисницима.

Кључне речи: насиље, навијачке групе, полицијско-обавештајни послови, информације.

УВОД

Висок степен организованости и насиља које испољавају навијачке групе, злоупотреба научних знања и технологија, као и појава нових инкриминација, овај вид криминала чине веома сложеним. Друштвени одговор на насиље екстремних навијача, у нашој земљи, темељи се на претњи репресивног система који је напуштен у свим модерним полицијским службама европских земаља. Новија истраживања у вези са фудбалским хулиганизмом предност дају

¹ Рад је резултат истраживања на пројекту „Криминалитет у Србији – инструменти и државна реакција“ који финансира и реализује Криминалистичко-полицијска академије у Београду, циклус научних истраживања 2015-2019, година.

балансном приступу који подразумева равнотежу између мера превенције и репресије, где се предност мора дати превентивним мерама које гарантују успех у смањивању насиља на друштвено прихватљиву меру. (Водинелић, 1993:566) Због тога је веома важно да полиција кроз полицијско–обавештајне послове² контролише она лица која су склона вршењу насиља на спортским приредбама. Основни циљ обављања полицијско-обавештајних послова је добијање криминалистичко-обавештајних информација/производа који представљају: 1. основ за доношење одлука, утврђивање приоритета, стратешких и оперативних циљева и рационално коришћење ресурса у области спречавања и сузбијања криминалитета; 2. подршку оперативним јединицама полиције у спровођењу конкретних мера и радњи у спречавању и сузбијању криминалитета, у нашем случају насиља на спортским приредбама.³

Прикупљање полицијско-обавештајних чињеница у вези са активностима насилних навијачких група мора да се обавља плански, систематски, објективно, прецизно, применом прописаних процедура и начела, на основу закона. То значи да се криминалистичка сазнања прикупљају увек у односу на циљ који се жели постићи. Приступ криминалитету насиља у спортском окружењу који је заснован на наведеним принципима захтева развијену криминалистичко-обавештајну делатност и обавештајно -аналитичку димензију полицијске структуре (Манојловић, 2010:17). Само овако прикупљена сазнања омогућавају прогнозу са релативном могућношћу предвиђања будућих активности насилних навијачких група, што је важно за предузимање превентивних мера. У прикупљању информација, полицијским службеницима је на располагању широк спектар извора. Врста извора и тип информације која се жели пронаћи у највећем броју случајева зависиће од полицијско-обавештајних захтева и потреба полицијско-обавештајног процеса. Међутим, ово не треба да спречава

² Полицијско-обавештајни послови подразумевају планирање, прикупљање, обраду и анализу података о криминалитету и другим безбедносно угрожавајућим појавама, на основу којих се изграђују криминалистичко-обавештајне информације и достављају корисницима.

³ Види шире: Полицијско-обавештајни модел (приручник), Министарство унутрашњих послова, Београд, 2016.

полицијске службенике да прикупљају и достављају информације за потребе полицијске службе, а које нису садржане у полицијско-обавештајним захтевима.

ФАЗЕ ПОЛИЦИЈСКО-ОБАВЕШТАЈНОГ РАДА У КОНТРОЛИ НАСИЉА НАВИЈАЧКИХ ГРУПА

Све чешћи сукоби полиције с растућим криминалитетом екстремних навијачких група у читавом свету доводе до преиспитивања опробаних полицијских стратешких концепција, али и до стварања нових ради сузбијања овог вида насилничког криминалитета. Полиција је дужна да спречава извршење кривичних дела, а да би их могла спречити, она мора правовремено сазнати за њихово планирање. Због тога је неопходно да све организационе јединице полиције заједно делују у сузбијању насиља на спортским приредбама. Веома је битно да се полиција не бави конкретним случајем насиља, већ насиљем екстремних навијача као проблемом који објективно постоји у друштву. У контроли насиља екстремних навијачких група, потребна је глобална стратегија у чијој основи су полицијско-обавештајни послови. Суштина ове стратегије подразумева да се полиција издиже изнад тактичке обраде појединачног случаја или смера на стварање и примену комплекса оперативних мера у циљу сузбијања укупног насиља и криминалитета најужег језгра навијачких група. Полицијска стратегија се мора фокусирати не на извршена конкретна кривична дела, већ на лица која су означена као носиоци криминалног потенцијала у оквиру конкретне навијачке групе (Оташевић, 2016:433). Основ за овакав начин рада су полицијско-обавештајни послови који се састоје из следећих фаза: планирање криминалистичко-обавештајних послова; прикупљање података и информација; обрада података и информација; анализа података и информација; достављање криминалистичко-обавештајних информација/производа.

Планирање полицијско-обавештајних послова је процес који обухвата одређивање врсте информација које су нам потребне, изворе из којих ћемо прикупити информације, и методе и ресурсе за њихово прикупљање. Постоје два основна приступа у прикупљању

информација: општи и усмерени. Општи приступ подразумева редовне активности свих полицијских службеника где се до разноврсних података долази непосредним запажањем и вођењем разговора са најразличитијим категоријама лица. Усмерени приступ подразумева да полицијски службеник своју активност на прикупљању информација усмерава у складу са дефинисаним специфичностима и приоритетима организационе јединице којој припада. Овај начин прикупљања информација подразумева рад са оперативним везама, ангажовање прикривених иследника, коришћење техника надзора, претрага база података и отворених извора информација.

Обрада података и информација представља фазу полицијско-обавештајних послова која обухвата контролу тачности прикупљених података, упоређивање, повезивање и допуну са другим доступним подацима и информацијама. Приликом контроле прикупљених података, у базама података могу се открити раније регистровани подаци који могу бити идентични, али и противуречни те их је потребно додатно појаснити. Трагањем за додатним информацијама, може се добити јаснија слика о лицима или догађајима, а врло често информације локалног карактера могу бити значајне, за регионални, национални и међународни ниво.

Полицијски службеник који је дошао до одређених сазнања дужан је да процењује поузданост извора и тачност информације, по систему 4x4. Процена нивоа поузданости извора и тачности информације је значајна за квалитет анализе прикупљених података. Извор и добијену информацију треба процењивати независно једно од другог. Уколико полицијски службеник није сигуран у који ниво поузданости да сврста извор или у који ниво тачности да сврста информацију, препоручује се избор нижег нивоа поузданости, односно, тачности.

Матрица за процену извора и информације

Процена извора		Процена информације	
Ознака	Значење	Ознака	Значење
А	поуздан	1	тачна без сумње
Б	обично поуздан	2	информација позната извору
В	обично непоуздан	3	информација није лично позната извору
Г	Не може се проценити извор	4	не може бити процењена

Криминалистичка анализа је процесно и методолошки најкомплекснија фаза полицијско-обавештајних послова, којом се прикупљени подаци и информације обједињавају, структурирају, процењују и тумаче, на основу чега се извлаче релевантни закључци и дају препоруке неопходне за доношење одлука и предузимање даљих полицијских активности. Анализа података представља срце обавештајног система и подразумева формирање експертских тимова за стратегијску анализу. Заједно са анализом процењује се вредност прибављених информација. На основу анализе, формирају се хипотезе (стратегијска равна анализе) и криминалистичке верзије (за потребе оперативних циљева) (Симоновић, 2012: 626).

Стратешка анализа описује, објашњава и предвиђа криминалне догађаје на основу узрочно - последичних веза (етиологије и феноменологије криминалитета), док се оперативна анализа бави конкретним криминалним догађајима и групама и њиховим међусобним везама. Резултати оперативне анализе воде превентивном поступању полиције и ефикасном расветљавању и доказивању извршених кривичних дела.

Стратегијске хипотезе и оперативне верзије се проверавају, сачињавају се извештаји и предлози значајни за праксу сузбијања насиља екстремних навијачких група. Опсег анализе и њена општа веродостојност зависе од количине и тачности достављених информација и вештине аналитичара.

Од садржине самог податка зависи и могућност његовог коришћења: да ли ће он да иницира завођење криминалистичке обраде,

да ли ће се одложити ради упоређивања, односно, допуне са другим подацима или ће представљати основу за успостављање криминалистичке контроле. Од садржине податка зависи и у којој мери он може послужити као основ за планирање, односно, предузимање превентивних криминалистичких мера. (Кривокапић, Крстић, 1995:206) За успешно сузбијање насиља на спортским приредбама, без обзира да ли се ради о примени превентивних или репресивних мера, посебно је значајан квалитет анализе прикупљених информација. Доследно сачињена анализа треба да укаже на тенденције у развоју насилничког криминалитета група навијача, да одреди позитивне и негативне факторе који утичу на ефикасност примењиваних мера како би се постигао целисходан и рационалан распоред снага. Најсложенији захтев анализе је да укаже на услове и узроке који доприносе, односно, условљавају насиље екстремних навијача.

Достављање криминалистичко-обавештајних информација је последња фаза полицијско-обавештајног рада која има циљ да руководиоцима различитих нивоа руковођења олакша доношење одговарајућих одлука за предузимање даљих оперативних активности.⁴

Добри обавештајни подаци омогућавају руководству у полицији да има више поверења у исправност сопствених одлука које се тичу, пре свега, процене ризика. Конкретно, ако оперативни тимови нису обавештајним радом нашли доказе о потенцијалним нередима, руководиоци у полицији неће ово сматрати као неуспешан обавештајни рад, већ као прецизан одраз да до нереди вероватно неће ни доћи. Због тога, уместо ангажовања евентуално великог броја полицајаца, они ће ангажовати мањи број. Обавештајним подацима се верује само ако су безбедносне процене узастопно тачне (Stott, C., Hoggett, J., Pearson, G., 2012:388). Такав начин рада оперативним тимовима омогућава да побољшају способност процене ризика јавног реда и мира, који заузврат дозвољава смањивање неопходног броја полицајаца који су ангажовани на тим задацима.

⁴Законом о полицији Републике Србије од јануара 2016. године руководећа радна места полицијских службеника класификују у четири категорије у зависности од сложености послова, образовања, чина/звања, степена одговорности и овлашћења за доношење одлука, као и самосталности у раду, и то на руководећа радна места: стратешког нивоа, високог нивоа, средњег нивоа и оперативног нивоа (члан 148).

Предуслов за ефикасно деловање полиције јесте располагање потпуним, тачним, благовременим информацијама о хулиганима, њиховом кретању и активностима. Веома је битан податак колики ће број навијача бити на утакмици, да ли су организовани, да ли су се насилно понашали у прошлости, да ли имају намеру да се сукобе с другим навијачким групама, какав је њихов однос с управом клуба, какви су односи унутар групе, посебно унутар језгра навијачке групе и остало, јер се на основу тих података врше безбедносна процена (процена ризика) и планирање ангажовања полицијских снага. Добијене информације треба упоредити с постојећим сазнањима и базама података којима полиција располаже.

Полиција би у Србији, а и у другим земљама бивше СФРЈ, требало да искористи искуства развијених европских земаља, и да постепено пређе на систем „надзирање на основу обавештајних података“, у коме би обавештајци и посматрачи имали важну улогу (Ђурђевић, Н., 2007:51). Размештање полиције, полицијске стратегије и полицијске тактике одређују се на основу динамичне процене ризика. Комуникација и интеракција с навијачима, брзе интервенције и прикупљање доказа могу осигурати да се смањи број полицајаца који обезбеђује спортску приредбу, да се они квалитетније распореде, осигуравајући у исто време свечано спортско окружење. Са друге стране, ако се полицијско-обавештајна делатност не примењује квалитетно и резултати ће изостати. Најбољи пример за то су подаци наведени у једној енглеској студији: „током Светског првенства у фудбалу које је одржано у Француској, сада већ далеке 1998. године, од укупног броја ухапшених навијача енглеске репрезентације, њих 86% су извршиоци кривичних дела из области јавног реда и мира. Ипак, према подацима Министарства унутрашњих послова, само 35 од укупно 286 ухапшених сврстани су у категорију В – насилни навијачи. Њих 16 било је у категорију Б – фанови, класификовани као они спремни да се укључе у нереде, а један је био у категорији А – они који се сматрају ненасилним навијачима. Крајњи резултати указују на то да 234 од укупно 268 енглеских навијача ухапшених у Француској, а то значи 81,8%, до тада није било познато полицији, а самим тим ни евидентирано у полицијским базама“ (Garland and Rowe, 2000:42). Наведени подаци дају нова ограничења полицијско-обавештајном

моделу, као основном методу у контроли насиља у спорту и у развијеним и много богатијим земљама него што су земље настале распадом бивше СФРЈ.

ИЗВОРИ ОБАВЕШТАЈНИХ ПОДАТАКА

На основу постојећих сазнања, полиција мора јасно да одреди круг лица која имају утицај у навијачкој групи и која могу бити интересантна у будућности. О тим лицима мора се све знати, што значи да морамо познавати и имати њихове изводе из казнене и оперативне евиденције, фотографије, информације о њиховом кретању, дружењу, трошењу новца, контактима са осталим члановима навијачке групе, како у месту у ком живе тако и ван њега, те информације о аутомобилима и телефонима које користе, њихове активности на друштвеним мрежама. Значи, потребно је прикупити све информације битне за даљи оперативни рад.

Бројни су методи добијања обавештајних информација о хулиганима. Основ за методiku полицијско-обавештајног рада представљају извори података. Од квалитета извора зависи квалитет прикупљених података. Њих могу дати униформисни полицијски службеници, полицијски службеници криминалистичке полиције те организатори спортске приредбе, грађани чија категорија посла захтева да буду у контакту с различитим категоријама лица (запослени у кафићима, ноћним баровима, ресторанима, радници на бензинским пумпама, перачи аутомобила, ноћни чувари и слично), информатори, полицијски службеници, инфилтрирани у навијачке групе, лица лишена слободе. Значајан извор података могу бити и базе података и савремене информационе технологије којима полиција располаже, средства јавног информисања, интернет и друштвене мреже.

Униформисани полицијски службеници као извор података

Веома су значајни подаци до којих могу доћи униформисани полицијски службеници, запослени у полицијским станицама. Они у свом раду долазе до најразличитијих података у оквиру редовних радних дужности и задатака тзв. опште прикупљање података. То су

припадници полиције који су непрекидно у контакту са различитим категоријама људи и с најбољим општим знањем о томе шта се дешава на одређеном рејону (рад полиције у заједници). Нема сумње да сваки полицијски службеник на локалном нивоу, за подручје за које је задужен (најчешће безбедоносни сектор), треба да процени колики је број екстремних навијача који живе на том подручју и којој навијачкој групи припадају. То је проактивни модел полицијског супротстављања криминалитету, усмерен ка конкретним „метама“, који се заснива на организовању криминалистичко-обавештајне делатности, надзора, опсервације конкретних криминалних група и појединаца за које постоји основана сумња да су укључени у организовани криминалитет (Симоновић, 2012:20). Циљ овог облика проактивне полицијске делатности јесте прикупљање информација о обиму криминалне активности екстремних навијачких група, њиховој унутрашњој структури и организацији, сукобу с другим сличним групама, везама с одређеним политичким структурама, тајно прибављање доказа с циљем избора оптималног тренутка лишавања слободе уз обезбеђење квалитетног доказног материјала.

У циљу ефикасног спречавања и сузбијања насиља на спортским приредбама, важна је правовремена размена информација између организационих јединица специјализованих за борбу против насиља на спортским приредбама и других организационих јединица полиције. Посебно је важно да постоји добра сарадња и размена информација између Националног фудбалског информационог центра и свих других организационих јединица МУП-а, посебно полицијских станица.

Познато је да све полицијске јединице природно теже томе да ограниче деловање на властите обавезе и проблеме. Такође, теже да задрже све информације за себе и не цене да ли неке од њих могу бити корисне за друге организационе јединице. Међутим, ако се информације траже, оне су најчешће вољне да их открију и уступе другим полицијским јединицама. Због тога је важно знати где се и који тип информације лако може прибавити и која организациона јединица, с обзиром на природу посла, може поседовати одређене информације. Исто тако, потребно је бити у пријатељским односима са особљем тих организација, што омогућава добијање информација без тешкоћа. Организационе јединице које могу дати корисне информације о

активностима екстремних навијачких група јесу, пре свих, полицијске станице (Оташевић, 2016: 437).

Инфилтрирани полицијски службеник као извор података

Поред општег задатка на прикупљању информација из области криминалитета, полицијски службеници своју активност на прикупљању информација усмеравају у складу са дефинисаним специфичностима и приоритетима организационе јединице којој припадају, тзв. усмерено прикупљање података.

Један од могућих метода за усмерено прикупљање података о навијачким групама јесте коришћење тајних операција, односно, инфилтрирање полицијских службеника у екстремне навијачке групе. Информације добијене тим методом могу се оценити као најквалитетније и, у сваком погледу, полицији највише користе у раду. Овај метод најчешће користи енглеска полиција. Он има одређене недостатке због којих у конкретној ситуацији треба проценити да ли да се примењује. Прво, треба да се изврши добра селекција кандидата из редова полицијских службеника који су психички и физички спремни да на добровољној бази учествују у том методу. Свака грешка инфилтрираног полицијског службеника или неког другог из полицијске организације могла би да доведе у опасност живот инфилтрираног члана. Друго, за тај метод потребна су посебна новчана средства, јер инфилтрирани полицијски службеник мора у неким ситуацијама потпуно да промени начин живота (возило, начин облачења, стил живота, адресу становања). Треће, да би дошао до битних информација, инфилтрирани полицијски службеник мора да задобије поверење вођа навијачких група, што није уопште лак задатак, а може потрајати неколико година, за шта данас полицијске снаге често немају времена (Јанковић, 2010: 142).

Поменути метод прикупљања информација подразумева, пре свега, способност да се коришћењем вештина у комуникацији са људима, али и аналитичких вештина које се примењују за анализу „отвореног извора“ (јавно доступне информације у медијима, интернету, друштвеним мрежама, пропагандном материјалу), дође до корисног оперативног материјала на основу кога се могу изводити

закључци и давати квалитетне процене о активностима навијача и њиховом односу према конкретном спортском догађају. Та врста оперативног рада подразумева да полицијски службеник игра улогу активног или пасивног посматрача (било да посматра збивања као њихов учесник, рецимо, као учесник у некој комуникацији, било да их посматра са стране), а никако да предузима некакве интервенције, поготово не акције агресивног типа, према припадницима екстремних навијачких група. Став многих модерних полицијских служби у Европи јесте да је репресија према навијачима посао класичне полиције, а да је оперативни рад „елитни“ део полицијског рада у земљи и да се њиме баве особе које имају склоности и способности за полицијско-обавештајни рад, долажење до информација на дискретан начин и аналитичко извођење закључака (Фатић, 2010: 153). Њихов основни циљ је да дођу до информација, а не да на месту деловања проузрокују поремећаје из којих ће се јасно видети да су имали интерес за конкретна лица или догађаје. Квалитетан полицијски службеник мора да прикупи информације тако да „друга страна“ не буде свесна да постоји интересовање за такву врсту података, а поготово да је неко покушао да до њих дође. Ипак, употреба података добијених обавештајним радом ограничена је у смислу да се полицијски службеници у потпуности усредсређују на групе раније познате по насилним испадима, што спонтано насиље оставља тешко предвидивим (Оташевић, 2016: 438).

Систем осматрача као извор обавештајних података

Данас један од главних метода путем којих полиција долази до информација о хулиганима јесте коришћење полицијских службеника који се у жаргону називају „осматрачи“ (spotters). Систем „осматрача“ је замишљен тако да сваки полицијски службеник који обавља ту делатност буде повезан с одређеним спортским клубом. Његов задатак је да идентификује и надгледа хулигане одређеног клуба, поготово када путују на гостовања. Ти службеници остварују блиске везе с локалним клубовима, с вођама навијачких група, као и с регистрованим хулиганима. Такав систем развијен је у Великој Британији, где је прво основана национална обавештајна јединица за фудбал (НФИЦ). Они су

веома значајан извор података, јер поседују информације из прве руке, из непосредног контакта с навијачима. „Осматрача“ морају да карактеришу објективност и толерантан став више него било којег другог полицијског службеника. То је полицајац који поседује специјализована знања о навијачима, њиховим навикама и обичајима, податке о њиховом идентитету, посебно идентитету ризичних навијача, о тактикама и стратегијама које навијачи појединих клубова предузимају. Његов примарни задатак јесте да сакупља и доставља релевантне обавештајне податке како би се спречило насиље на фудбалским утакмицама. Секундарни задатак је да, ако до насиља ипак дође, он пружи помоћ полицијским и правосудним органима у идентификацији осумњичених и обезбеђењу доказа против актера насиља. (Оташевић, 2015: 215)

Поред „осматрача“, у Србији се користе и мобилни официри за везу, чији је основни задатак праћење навијача на гостовањима у земљи и иностранству. У припреми за један спортски догађај (посебно за путовање навијача када њихов клуб игра у гостима), ови полицијски службеници сакупљају информације из више извора, у овим ситуацијама посебно од власника и одговорних лица у саобраћајним предузећима која пружају услуге превоза. Власници и одговорна лица ових предузећа често избегавају да дају податке полицији о пружању услуга превоза екстремним навијачима. Они избегавају сарадњу с полицијом из страха да ће изгубити профит, али и због страха од одмазде екстремних група које често знају да демолирају превозна средства којима путују на гостовања.

Основни задаци мобилних официра јесу:

- прослеђивање информација о навијачима за које се очекује да ће извршити неки акт насиља и сарадња с локалном полицијом;
- откривање или, уколико је могуће, идентификовање већ познатих хулигана, укључујући и место њиховог окупљања и смештаја на гостовањима и
- спречавање могућег нарушавања јавног реда и мира на местима где се окупљају навијачи.

Официри за везу морају координирати своје активности с посебно формираним штабом за руковођење обезбеђењем спортске

приредбе, које је одвојено од руковођења редовним полицијским снагама.

Организатор спортске приредбе као извор обавештајних података

Извор обавештајних података може бити и организатор спортске приредбе који има обавезу да оствари сарадњу с министарством надлежним за унутрашње послове, ради спровођења мера и налога који се односе на одржавање јавног реда и мира (Ђурђевић, 2007: 232). На заједничким састанцима организатора спортских приредби и полиције, размењују се информације о безбедносно значајним питањима и о обострано предузетим и планираним мерама, обавезама и одговорностима. Таквом разменом информација представници организатора и учесника спортских приредби упознају представнике полиције с циљевима и програмом приредбе, с евентуалним бројем присутних, њиховим вероватним понашањем, местом окупљања, правцима кретања навијачких група, њиховим намерама и томе слично. Искуство полиције показује да та врста полицијске активности може имати посебну корист у превентивном спречавању угрожавања јавног реда и мира и извршења кривичних дела за време трајања спортске приредбе. Организатор је обавезан да полицији пружи, што је раније могуће, све релевантне информације о планираној спортској приредби, које могу помоћи да се адекватно процени степен ризика који она носи. С друге стране, представници полиције детаљније упознају представнике сазивача и учесника скупа с циљевима, задацима и начином поступања полиције у односу на учеснике спортске приредбе. То укључује и полицијска обавештења у вези с временским и просторним ограничењима, условима за пријављивање и одржавање јавног скупа, уз упозорење на дужност поштовања закона и на то да се незаконита понашања свих учесника скупа документују (снимањем и слично), те ће тако бити обезбеђени докази употребљени у поступку утврђивања њихове индивидуалне одговорности (Стевановић, 2011: 250).

Успостављање сарадње и односа поверења између организатора спортске приредбе и полиције предуслов је благовремене размене

информација и кључни фактор успеха на отклањању свих девијантних понашања у спорту и око спорта. У данашњим условима у Србији, а и другим земљама насталим распадом бивше СФРЈ, размена обавештајних података између организатора спортске приредбе и полиције може бити доведена у питање ако се зна да су вође навијачких група у нашој земљи носиоци криминалног потенцијала у спорту, с једне стране, док су истовремено и чланови управних одбора клубова, са друге стране. Својеврсну потпору наведеним тврдњама дају налази истраживања реализованог 2012. године у коме се анализирао криминална каријера 30 вођа навијачких група и подгрупа у Србији. Резултати овог истраживања показали су да је МУП Републике Србије у посматраном периоду поднео кривичне пријаве за 279 извршених кривичних дела против 30 вођа навијачких група, што значи да је у просеку један вођа навијачке групе извршио 9,3 кривична дела и то у временском периоду од 8,5 година (Симоновић и други, 2014: 112). У нашој земљи, постоји чврста повезаност између вођа навијачких група и управних одбора клубова на формалном и неформалном нивоу. Поједине вође навијача баве се продајом фудбалера, неформално утичу на политику клуба, али су и чланови управних одбора и других клубских тела. У посматраном узорку од 30 вођа навијача, њих четири су у том моменту били чланови управних одбора фудбалских клубова, иако су у нашем узорку регистровани као извршиоци укупно 19 кривичних дела (Симоновић и други, 2014: 115).

Лица лишена слободе као извор обавештајних података

Лица лишена слободе представљају, такође, значајне изворе информација. Међутим, ти извори информација могу се потпуно искористити само ако службеници који су извршили лишење слободе или који су вршили оперативну обраду, поднесу адекватан извештај. За ове потребе, најбоље је коришћење стандардизованих извештајних образаца од којих се један примерак доставља у централизовану базу података. У МУП-у Србије постоји такав стандардизовани образац који садржи три групе података:

- основне податке о лицу (генералије, пребивалиште, школску спрему, телефоне које користи, породично стање, занимање, запослење);
- податке о навијачким активностима (клуб за који навија, навијачка група и подгрупа, утакмице које посећује, одлазак на гостовања, оперативна запажања);
- податке о довођењу лица (датум, време, разлог, предузете мере, подаци о поднетим кривичним и прекршајним пријавама) (Оташевић, 2015: 217).

Особе лишене слободе често нису вољне да одговарају на питања полицијских службеника који су их лишили слободе, а чак и ако се одлуче да дају исказ, не морају говорити истину. Међутим, искусни и добро информисани полицијски службеници могу и из лажи сазнати нешто корисно. Због тога, шансе за разговор с екстремним навијачима који су лишени слободе никада не смеју бити пропуштене. У случају потребе, увек постоји могућност да се таква особа употреби као сведок у односу на неку важнију особу из тог криминалног милеа. Криминалистички посматрано, изношење лажног исказа има велики значај за утврђивање истине. У основи, лажни исказ је бољи него никакав. С лажним исказом, криминалиста се налази на половини пута до утврђивања истине. Лажни исказ се може побијати и представља заобилазни пут до истине (Симоновић, 2012: 198).

Савремене технологије као извор информација

Савремене технологије су, такође, веома битан део полицијске борбе против хулиганизма. Сви већи стадиони у Европи покривени су видео-надзором, захваљујући ком се могу идентификовати хулигани, вође група и сваки незаконит акт навијача. Ефикаснији надзор приморао је хулигане да потребу за насиљем задовоље тако што ће се с ривалима сусретати на неуобичајеним местима далеко ван спортских објеката.

Сви велики стадиони у Европи имају контролне собе за полицију из којих се може пратити околина стадиона, као и стање на трибинама. Систем затворене телевизије толико је постао део фудбала да се у једном извештају Хоум офиса каже: „Фудбалски навијачи су вероватно

навикнутији на то да их снимају камере, више од било које друге друштвене групе“ (Мисић, 2010: 145). Те мере обично укључују контролу поласка, кретања (превожења) и доласка потенцијално насилних навијача на место одржавања спортске приредбе, ради спречавања доношења средстава погодних за насиље, као и сукоба супротстављених навијачких група. Поменуте мере полиција предузима у местима из којих се очекује долазак екстремних навијача, као и на правцима њиховог доласка на спортску приредбу и одласка са ње. (Оташевић, 2016: 443).

Базе података као извор информација

Веома битан извор информација могу бити криминалистичке евиденције и базе података. У њима се обично евидентирају сва лица која су укључена у насиље на спортским приредбама. Циљеви формирања база података су унапређење информационих капацитета полиције, њихово осавремењивање и повећање сврсисходности кроз олакшан приступ, експлоатацију и размену информација о спортским клубовима и екстремним навијачима, кроз остваривање ефикасне и оперативне евиденције клубова и навијача, која треба да буде предуслов за проактивни приступ у спречавању хулиганизма.

Тренутно, у светској криминалистичкој теорији и пракси важи правило да је примена полицијско-аналитичког компјутерског претраживања података у сврху спровођења криминалистичких истрага применом разних софтверских алата, једна од најзначајнијих метода за прикупљање и обраду података. Основне особине ових података са криминалистичко-аналитичког аспекта су: квалитет и њихова комплетност, тачност, исправност и ажурност (Манојловић, 2008: 274-275).

Добро дизајнирана база података с квалитетним софтвером представља веома значајан ресурс за чију је потпуну експлоатацију неопходно да њиме рукују оспособљени аналитичари. Квалитетном претрагом често се долази до података и информација које нису видљиве, а могу бити кључне за даље предузимање полицијских мера и радњи. Основни предуслов за оперативну базу података о фудбалским хулиганима јесте унос информација након њихове

верификације који врши надлежни руководицац. Сви подаци и информације које се уносе у базу морају да се класификују, а сам унос мора да се обавља преко прописаних образаца, на којима су унапред означена поља која се морају попунити како би се могло приступити наредном кораку апликације. На тај начин, онемогућавају се нарушавање интегритета апликације и накнадно комплетирање података који недостају. При уносу података, посебна се пажња посвећује избегавању уноса истих података и информација кроз више образаца, што се најчешће решава приликом пројектовања базе.

Информације које садрже овакве базе података треба да имају одређену безбедносну заштиту која се постиже кроз: 1. поверљивост, односно, да само овлашћено особље има приступ информацијама; 2. интегритет који обезбеђује да само овлашћено особље модификује информације; 3. расположивост, да овлашћено особље има приступ информацијама, кад год је потребно.

Када се прикупљене информације унесу у полицијско-аналитичку базу, следећи корак усмерен је ка њиховој заштити, помоћу криптографских метода, најчешће применом шифре, односно, кључа. Класични систем безбедности на основу лозинке коју користи аналитичар показао се недовољним за очување безбедности полицијско - аналитичког процеса и истраживања. Два су основна разлога безбедносне заштите полицијско-аналитичких података, први је заштита од прераног и неовлашћеног обелодањивања како позваним, тако и непозваним лицима и други је спречавање уништења података, не само оних које врше екстерна лица, већ овлашћена лица којима су подаци доступни. Правило је да полицијски аналитичар ради са подацима у изворном облику и на местима и у тренуцима када је сигуран да они нису доступни непозваним лицима. (Оташевић, 2016: 445)

ЗАКЉУЧАК

Нема сумње да су данас полицијско - обавештајни послови кључни елемент за контролу незаконитих дешавања у спорту и око спорта, посебно насиља, али и свих других облика криминала, организованих група навијача. Како у Европској унији, тако и другде у

свету, полицијске организације предузимају полицијско-обавештајну делатност као модел рада који: омогућава разумевање све сложенијег и динамичнијег криминалног окружења, помаже да се дефинишу приоритети у раду, изврши правилна алокација ресурса, али омогућава да се предвиде криминални трендови, што је квалитативни помак у односу на реактивне моделе полицијског поступања.

Размена информација, обавештајних и доказних података, предуслови су за побољшање безбедности. Благовремен приступ релевантним и објективним информацијама кључни је елемент за укупну превенцију насиља у спорту, али и за припрему полицијских јединица за њихову употребу пре, током и после завршетка високо ризичне спортске приредбе, као и за спречавање, откривање и доказивање кривичних дела. Унапређење сарадње са свим актерима једног спортског догађаја, дефинисање правних оквира и успостављање техничких могућности, посебно база података о екстремним навијачким групама - предуслови су за успех. Ипак, на крају треба рећи да је употреба података добијених обавештајним радом ограничена, у смислу да се полицијски службеници у потпуности усредсређују на групе раније познате по насилним испадима, што спонтано насиље оставља тешко предвидивим.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ђурђевић, Н. (2007). Јавне власти и спорт. Крагујевац: Правни факултет Универзитета у Крагујевцу,.
2. Фатић, Д. (2010). Незаконита обавештајна оператива, *Ревизија за безбедност*, год. 4, бр. 2, 150-166.
3. Garland, J., Rowe, M.: (2000). „The 'English Disease'—Cured or in Remission? An Analysis of Police Responses to Football Hooliganism in the 1990s“, *Crime Prevention and Community Safety: An International Journal*, Vol.4, No.1, 35-47.
4. Јанковић, Б.: (2010). Превенција насиља на спортским приредбама, *Гласник права*, год. 1, бр. 3, 129-154.
5. Кривокапић, В., Крстић, О. (1995). Криминалистика тактика II. Београд: Полицијска академија.

6. Манојловић, Д. (2008). Криминалистичка аналитика. Београд: Универзитет у Београду, Факултет безбедности и Службени гласник.
7. Манојловић, Д.: (2010). Насиље и недолично понашање на спортским приредбама–теоријски и практични аспекти супротстављања“ (необјављени семинарски рад), Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
8. Мисић, З.: (2010). Насиље и недолично понашање навијача као фактор угрожавања безбедности, (необјављена магистарска теза), Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд.
9. Оташевић, Б.: (2016). Прикупљање и анализа података о насилним навијачким групама. У:- Криминалитет у Србији и инструменти државне реакције - тематски зборник радова I, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 431-448.
10. Оташевић, Б. (2015). Насиље на спортским приредбама. Београд: ЈП Службени гласник.
11. (2016). Полицијско-обавештајни модел (приручник), Министарство унутрашњих послова, Београд.
12. Симоновић, Б. (2012). Криминалистика. Крагујевац: Правни факултет Универзитета у Крагујевцу.
13. Simonović, B., Otašević, B., Đurđević, Z., (2012). Kriminalne kariere vodij nogometnih navijaških skupin v Srbiji, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Letnik 65, št. 2, 108-119.
14. Стевановић, О. (2011). Слобода окупљања и полиција, у: Ж. Никач (ур.), *Полиција у заштити људских права*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 235-268.
15. Stott, C., Hoggett, J., Pearson, G.: (2012).:„Keeping The Peace: Social Identity, Procedural Justice and the Policing of Football Crowds“, *Brit. J. Criminol*, Vol.52, No.1. 381-369.
16. Водинелић, В. (1993). Тактика откривања и сузбијања криминалитета кравала (нарочито насилних демонстрација), *Безбедност*, год. 35, бр. 5, 561-568.
17. Закон о полицији, Службени гласник Републике Србије, бр. 6/2016

ЈЕ ЛИ ЗДРАВЉЕ СПОРТАША, ПОСЕБНО ДЈЕЦЕ, ДОВОЉНО ЗАШТИЋЕНО У СПОРТУ?

Проф. др сци Хрвоје Качер,
Правни факултет Свеучилишта у Сплиту

Доц. др сци Бланка Качер,
Правни факултет Свеучилишта у Сплиту

Апстракт: Сигурно је да је здравље спорташа опћенито, што укључује и дјецу спорташе, свима који доносе одлуке у спорту и држави на разним разинама, у првом плану. То је јасно и из старе латинске изреке MENS SANA IN COPRORE SANO која се толико често раби да је не треба ни преводити. Проблем је у томе што постоји јасна разлика између позивања на фразе и конкретног, учинковитог дјеловања, то је разлика између бити и суштине. Хипотеза коју истраживање треба провјерити је да здравље спорташа као објект заштите нема приоритет који заслужује, а пречесто губи битку са другим заштићеним објектима, у првом реду са натјечањима слободним од допинга, при чему правна сигурност и владавина права као опћи правни принципи постају премало битни, готово небитни, а не поштује се ни многа начела еуропске правне стечевине, од једнакости пред законом до сразмјерности. Циљ истраживања је провјерити је ли хипотеза тачна и, ако јест, понудити побољшице. При томе су кориштене уобичајене методе знанственог истраживања, а посебно индуктивна и дедуктивна метода, упоредна и повијесна метода те метода дескрипције. Закључак је да здравље спорташа, а посебно дјеце, ни приближно није на потребној разини заштите, при чему је разина заштите управо пропорционална расположивим средствима у поједином спорту, вишој разини натјечања опћенито и вишој животној доби натјецатеља, а пожељно стање би морало бити битно друкчије, неовисно о спорту и клубу и разини натјечања, уз максималан приоритет за дјецу, дакле за оне који се и не могу скрбити за своје интересе као одрасле особе.

Кључне ријечи: спорташи, дјеца, здравље, сигурност, правни оквир

УВОД

Уз велико задовољство на пруженој пригоди излагати овај коауторски рад (који се односи на правни аспект заштите здравља

спорташа, а посебно дјече спорташа) на тако великој и значајној конференцији треба одмах на почетку, јасноће ради, истакнути неколико кључних одредница. Прије свега, то је констатација да је угроза здравља опћенито (па тако и спорташа укључујући дјецу спорташе) и угроза сигурности, дакле, јако озбиљан сигурносни проблем⁵.

Иако се рад бави заштитом здравља спорташа опћенито (а велики дио спорташа су и дјеца) свакако су у основном фокусу дјеца која објективно заслужују, ако не већу, онда барем једнаку заштиту као и одрасли спорташи. Ако је тачна основна хипотеза да здравље спорташа није довољно заштићено, онда је тим прије здравље дјетета спорташа угрожено. Поред обране ове основне хипотезе, рад има циљ да утврди које су основне црте такве угрозе здравља, као и како побољшати стање, све посебно на начин да се разликују мјере које захтијевају материјална средства која често нису на располагању од оних које је могуће подузети без великих материјалних улагања. Ово је посебно значајно разликовање за државе које објективно спадају међу оне које нису богате по материјалним критеријима (од *ГДП* или *БДП*⁶ даље), а ту нажалост спадају све или готово све државе у окружењу. Наравно, по нарави ствари је јасно да се бавимо правним оквиром заштите здравља спорташа, а тај оквир је само дио опћег оквира заштите здравља. Право и правни сустав сами по себи ту могу дјеловати и позитивно и негативно, али свакако нису ни у најбољој опцији довољни за закључак да је здравље (у довољној мјери) заштићено.

Рад се у првом реду бави стањем у хрватском спорту, али обзиром на повијесне и друге елементе више је него јасно како се сви закључци који се односе на хрватски спорт могу на одговарајући начин користити и за друге државе у окружењу. Надаље, с обзиром на то да су и спорт и здравље глобални феномени, неовисно о формалним чланствима у разним међународним асоцијацијама, нужно је сагледати

⁵ Аргументата има доста за ту тезу, ми ћемо споменути само један. Познато је да онај тко није здрав није способан ни за давање крви (нажалост, тај број рапидно расте, као и опћенито потребе за крвљу), па ако замислимо велики број здравствено угрожених, онда практично не би тко имао давати крв, што би угрозио најприје здравствени сустав, па коначно и државу као такву.

⁶ *Gross domestic product (GDP) или бруто домаћи производ (БДП).*

и стање у свијету, све како би се у коначници изнашло што боље приједлоге за будућност, значи и нормативу *de lege ferenda*.

У раду су кориштене уобичајене методе знанственог истраживања, а посебно индуктивна и дедуктивна метода, успоредна и повијесна метода те метода дескрипције.

Желимо поново нагласити како смо као полазиште имали стање у хрватском спорту, посебно (макар не искључиво) темељено на властитом искуству у хрватском тенису и без постојања (или барем знања за њих) икаквих показатеља који би указивали на то да би стање изван тениса било битно друкчије (било боље, било лошије) него у тенису. Унутар наведенога, приоритет нам је ипак база (значи клубови и ниже разине натјецања) јер је по нарави ствари јасно да нпр. Хајдук и Динамо у ногомету и Борна Ђорић и Марин Чилић у тенису имају врхунске лијечничке екипе које дјелују и превентивно и након што се нешто догоди, али то баш ништа не значи за нпр. трећу ногометну лигу у ногомет или за тенисаче који се натјечу на клупским натјецањима до 10 год. који муку муче и са набавком основног прибора за игру. *A contrario*, ако је све у реду и са тим најнижим категоријама, не може бити проблема у онима вишим.

ОПЋЕ НАПОМЕНЕ

Као прво, желимо указати на то је да је рад већ *prima facie* атипичан зато јер има размјерно мало цитирања и фуснота, али то је тако баш због нарави ствари. Наиме, један дио чињеница које наводимо спада у тзв. ноторне па их не треба ни доказивати, као ни додатно образлагати (нпр. да се здравствени прегледи спорташа, па тако и дјеце спорташа, плаћају и то у правилу изравним давањем спорташа, односно, родитеља, као и да је овима то велики проблем). Као друго, жалосна чињеница која обиљежава спортско право у Републици Хрватској, а по нашем скромном мишљењу и далеко шире, јесте једно готово невјеројатно (квантитативно) и свакако неприхватљиво сиромаштво знанствених и стручних радова из подручја спортског права које у битном усложњава (поред осталог и само ради неуобичајено мале могућности цитирања других аутора и радова), иначе, јако потребну и корисну и полемику и расправу супротстављених или само

различитих ставова. То сиромаштво⁷ (за које се надамо да ће у догледној будућности бити далека повијест, томе у коначници позитивно доприноси и ова конференција) јесте могуће објашњавати различитим аргументима и вјеројатно је истина, као и обично, негдје у средини. Кључно је, ипак, то што (неовисно о разлозима) традиција спортског права апсолутно (још увијек) не постоји,⁸ сваки знанствени рад је у значајној мјери (барем што се тиче националног права и праксе из истог окружења) „осуђен“ кренути готово „*ab ovo*“, на свјетској разини (која би нам требало бити узор) стварају се правни оквир и

⁷ Тај појам ипак данас има битно друкчији садржај него прије 10 година. Данас имамо већ сигурно преко 100 објављених радова из подручја спортског права, један свеучилишни уџбеник који је напосто „разграбљен“ и други, потпуно нови, макар са дијелом истим ауторима који ће изаћи из тиска до краја ове 2017. год. итд. Друга је ствар и други проблем што је барем 70% тога везано за једино (сада већ традиционално) савјетовање из спортског права у Републици Хрватској и што се круг аутора ипак преспоро шири.

⁸ Тако је нпр. тек у академској години 2003/04 на Правном факултету у Сплиту уведен изборни колегиј Спортско право, након више од 10 година тај примјер је слиједио и Правни факултет у Загребу, преостала два правна факултета (Осијек и Ријека) за сада по том питању формално нису учинили ништа, макар се и за те градове вежу велики спортски резултати (не као за Сплит, па ни као за Загреб, али ипак велики). Правни факултет у Сплиту (на којему су иначе титуле дипломираних правника стекли многи познати спорташи, да споменемо као најистакнутије само тенисаче Марија Анчића и Жељка Франуловића и ногометаша Славена Билића) у академској години 2011/12 је основао и Послиједипломски специјалистички студиј Спортско право на којему су одбрањени и први завршни радови (ту част су као први имали Дарко Думанчић, спортски дјелатник из Осијека и одвјетник Штефан Штефанек из Загреба). У завршној фази је и устрој Докторског студија на Правном факултету у Сплиту гдје ће бити могуће уписати модул Спортско право и у будућности имати наставнике којима ће стручни и знанствени фокус бити баш спортско право умјесто да се спортским правом баве они којима је примарни професионални интерес нпр. у грађанском праву, што је данас без изнимке случај у тој новој грани права (барем у Републици Хрватској). Сваке године се на Правном факултету у Сплиту од 2010. год. одржава међународна знанствена конференција из спортског права (ове године 17.10.) уз јако вриједан зборник радова који је неизоставан дио библиотеке свакога тко се бави или тек жели бавити спортским правом. На свјетски познатом и препознатом Копаоничком савјетовању о природном праву 2011. год. је основана секција спортског права која све успјешније ради. Нажалост, све то заједно је далеко од и суставног и институционалног потицања спортског права, ради се о парцијалним активностима које готово увијек овисе о вољи и жељи јако малог броја особа и ако то тако остане (а не би смјело остати) перспектива је катастрофална. SAPIENTI SAT !!!

пракса који су у значајној мјери неприхватљиви (сјетимо се само расистичког испада тадашњег власника NBA momчади LA CLIPPERS, суспензије Руског атлетског савеза и јако селективних одобрења појединим атлетичаркама и атлетичара да наступе индивидуално, а не као дио руске атлетске репрезентације, манипулирање у режији еуропске ногометне федерације са правом наступа познатог ногометног голмана Thibaut Courtois на посудби из FC Chelsea у FC Atletico у њиховом међусобном сусрету у полуфиналу Лиге првака, овогодишњих (2017.) срамотних испада које је направио Ilie Nastase, један од водећих тениских функционера свијета, своједобно први број један на свјетској АТП ранг листи од када се иста води на модеран начин – један испад је био сексистички за вријеме FED cup сусрета Румуњска – Велика Британија на којему је имао улогу румуњског изборника, други је расистички на тему трудноће у будућег дјетета најбоље тенисачице свијета Serene Williams, упорно одбијање употребе објективних помагала - стројева као помоћи суцима у ногомету, одбијање чак и разматрања је ли реакција коју је тијеком трке на крају сезоне 2016. учинио Valentino Rossi као један од највећих мотоциклиста свих времена имала било какав елемент кривње или је била само рефлекс који није могао ни контролирати ни усмјеравати – Rossi је кажњен и нетко други је тако постао свјетски првак, некако као да право и правна правила и не постоје, то што је на атлетском свјетском првенству у Лондону 2017. год. најбоља српска скакачица у даљ изгубила медаљу и остала на четвртом умјесто првом мјесту само зато што јој се стартни број одлијепио са дреса и оставио траг у пијеску – можемо начелно прихватити да је дрес дио спорташа, али ипак не на начин да то понављамо као „гуске у магли“ којима аргументи ничему не служе - (спорташица тај број није сама себи ставила на леђа, није га купила, није га могла ни одбити, али је истодобно 100 % да тај број није ни допринио скоку нити је то могао – зар није онда разумно сматрати да је скок исправан⁹?). Из неразумљивих (по нама неприхватљивих)

⁹ Из образложења одлуке по уложеној жалби на лицу мјеста произлази да уопће није битно како је тај број оставио траг, битно је да га је оставио, што би онда у истом спорту – атлетици значило да се неким чудом догоди да број са прсију завијори и први прође циљем – је ли би онда то такођер значило да је битан тренутак када је број прошао циљем или спорташ неовисно о броју? Јасно је да спортска правила не могу

разлога се умјесто отворене и стручне и знанствене расправе не само ствара него и шири круг онога што се третира као „света крава“ и богохулно је уопће ишта питати, камо ли критизирати (у овој скупини некако почасно мјесто има борба против допинга). Ипак, можда би као позитиван примјер (макар не располажемо свим подацима) могли издвојити до сада незабиљежен случај у атлетици на свјетском првенству у Лондону 2017. год. чији је главни актер Isaacs Makwala (Botswana). Наиме, због наводне заразе ради које је и њему и другима из истог хотела одређена изолација њему је забрањен наступ на 400 метара (гдје је био међу фаворитима), али је карантена истекла између првог круга квалификација на 200 метара и полуфинала. Допуштено му је трчање у соло утрци и како је без тешкоћа био бољи од последње пласираног који се квалифицирао, допуштено му је трчање у полуфиналу (неовисно о објективним тешкоћама са бројем стаза и бројем група и жељом да се никога другог не оштети) и касније је у финалу био шести. Једино чуди и изазива сумњу у једнакост пред законом како исти људи на истом натјецању нису такву „еластичност“ у правном тумачењу показали према Ивани Шпановић (зар није могла барем дијелити златну медаљу, што би још увијек био уступак атлетичарки која је скочила битно краће од ње, а ипак је сада службена свјетска првакиња).

Узимајући све напријед наведено у обзир, сигурни смо да би заштита здравља спорташа (чија каријера у упоредби са другим професијама¹⁰ јако кратко траје) морала бити један од приоритета, а ако су у питању дјеца, то би морало бити још наглашеније. Нажалост, у пракси то ипак није ни приближно тако и у овом раду ћемо то као феномен покушати освијетлити, фокусирајући се у првом реду на дјецу

све предвидјети, али зато постоје вишестолетна искуства и аналогија са упоредивим правилима изван спорта, по нама на челу са начелом сразмјерности као дијелу еуропске правне стечевине. Да се тако поступило, Ивана Шпановић би заслужено добила златну медаљу. При томе стварно чуди када представници националног савеза (тужно) изјављују како на одлуку нема правног лијека. А што је онда SAC – Court of arbitration for Sport у Швицарској (Layssane).

¹⁰ Треба признати да је данас, за разлику од не тако давне прошлости, врхунски спорт професија, а јако близу томе су и сви они који покушавају бити врхунски спорташи, а велики дио у томе ипак неће успјети.

која не би смјела бити мање заштићена, а ако би нетко морао бити више заштићен, онда су то свакако дјеца.

ПОСТАВЉАЊЕ И АНАЛИЗА ПРОБЛЕМА – ИЗЛАГАЊЕ СУШТИНЕ РАДА

ОПЋЕНИТО

Сватко, баш сватко тко се икада бавио спортом зна какав је међусобни однос два позната и истодобно међусобно супротстављена начела. Оба се вежу уз велико име оснивача модерних олимпијских игара (Pierre de Coubertin). Прво гласи ВАЖНО ЈЕ СУДЈЕЛОВАТИ ИЛИ PRAECIPUE EST INTERESSE – VINCERE NON EST. Друго је оно којег се у модерном спорту придржавају или покушавају придржавати готово сви и гласи CITIUS ALTIUS FORTIUS (брже-више-јаче) и признато је као олимпијски мото.¹¹ Наравно да је побједника мало, наравно да је и врхунских спорташа (у успоредби са бројем спорташа опћенито) мало, али ипак сви теже све бољим резултатима и зато спорт са једне стране напредује, али и има значајне „крижеве“ као што је допинг којему многи (надајмо се да се број смањује) прибјегавају како би имали што боље резултате. Ту борбу за што бољи резултат вјеројатно нитко никад неће промијенити, а и саме државе то потичу награђујући нпр. носитеље медаља, а не оне који у томе, неовисно о разлогу, нису успјели. Да је којим случајем друкчије, да је стварно најважније судјеловати, вјеројатно би многе појаве које сада неизоставно прате спорт (професионализам, допинг...) имале далеко мањи утјецај. Управо у том контексту не брине се довољно о здрављу спорташа од којег је (увијек) битнији резултат.

¹¹ По некима се обје изреке погрешно приписују истој особи. По тим изворима аутор изреке CITIUS – ALTIUS – FORTIUS је пријатељ Coubertin-a, свећеник доминиканац, отац Henry Martin Didon. И друго гесло, друга изрека или мото PRAECIPUE EST INTERESSE – VINCERE NON EST има ауторски „печат“ једног свећеника – у проповједи на миси за судионике Олимпијских игара у Лондону 1908. то је наводно изрекао пенсилванијски бискуп Ethelbert Talbot. Било то тачно или не, Pierre de Coubertin је, ако не као аутор, заслужан за промицбу и планетарну популарност наведених изрека.

Потребно је дефинирати кључне појмове, од спорташа, преко дјетета па до здравља како би се могли сагледати у контексту спорта.

Законска дефиниција спорташа у хрватском праву налази се у Закону о спорту¹² чији чланак 6 ст. 1. гласи:

Шпорташица, односно, шпорташ (у даљњем тексту: шпорташ), у смислу овога Закона, особа је која се припрема и судјелује у шпортским натјецањима:

- као члан правне особе која обавља шпортску дјелатност судјеловања у шпортским натјецањима,
- као особа која обавља самосталну шпортску дјелатност судјеловања у шпортским натјецањима.¹³

Цитирана законска дефиниција дјелује као доста прецизна, међутим, када се сагледа ЗОС у цјелини, онда је више него јасно да је значење битно шире од онога које се добива *prima facie*. Наиме, у истом закону у члану 18 је међу спортским дјелатностима наведена и рекреација. Тај чланак у првом ставку гласи:

Шпортске дјелатности, у смислу овога Закона, јесу:

- судјеловање у шпортском натјецању,
- шпортска припрема,
- шпортска рекреација,
- шпортска подука,
- организирање и вођење шпортског натјецања и
- управљање и одржавање шпортском грађевином.

Потребно је истражити је ли право значење дефиниције спорташа ограничено само на оне који се припремају за натјецање и натјечу. По нама је потребно (у складу са циљним тумачењем који је апсолутан приоритет у еуропској правној стечевини, а у великој мјери је путем истраживања тзв. *ratio legis* био, сматрамо с пуним правом и оправдањем, у примјени и у бившој држави) као спорташе третирати и рекреативце¹⁴ и уопће баш свакога тко се бави спортом.

УН-ова Конвенција о правима дјетета дефинира дијете као "људско биће млађе од 18 година, уколико се, према законима који се

¹² Закон о спорту – ЗОС, Народне новине бр. 71/06., 150/08., 124/10., 124/11., 86/12. и 94/13., 85/15., испр. 19/16.

¹³ Каснијим промјенама слово ш је замијењено словом с.

¹⁴ Видјети тако и више у: Качер, 2009.: 1,12.-15., у: Црнић ет ал., 2009.

примјењују на дјецу, пунољетност не стјече раније".¹⁵ Свјетска здравствена организација (енгл. World Health Organization, WHO) дефинирала је здравље као стање потпуног физичког, психичког и социјалног благостања, а не само одсуства болести и изнемоглости. „*Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity*“¹⁶. Ради се о међународно прихваћеним појмовима које, као такве, треба и прихватити, осим ако би се у националном законодавству пронашла друкчија дефиниција, што је начелно могуће, али у вријеме глобализације није баш реално и свакако је упитне прихватљивости. Што се хрватског права тиче, за сада таквих одступања нема.

Стављајући појмове здравље и дијете у заједнички контекст спорта, јасно је да је идеална ситуација она у којој спорт помаже свима, па и дјечи, да буду што здравији. То је на неки начин оживотворење начела MENS SANA IN CORPORE SANO. Потпуно смо сигурни да појам здравља треба тумачити широко, односно, екстензивно, на начин да је супротна здрављу и угроза здравља и стање до којег дође накнадно, па и након престанка бављења спортом. Са аспекта спортског права је потребно истражити је ли правни оквир такав да потиче достизање тог циља или не.

¹⁵ Конвенција о правима дјетета усвојена на 44. засједању Опће скупштине Уједињених народа, 20. студеног 1989. године (резолуција бр. 44/25) ступила на снагу 2. рујна 1990. године Република Хрватска странка је Конвенције о правима дјетета од 8. листопада 1991. године према Одлуци о објављивању многостраних међународних уговора којих је Република Хрватска странка на темељу нотификација о сукцесији. Ту одлуку донијела је Влада Републике Хрватске 30. рујна 1993. године (Народне новине -Међународни уговори, бр. 12/1993.) Према одредби II те Одлуке "Текстови многостраних међународних уговора из тачке I ове Одлуке, објављени у службеним гласилима држава слѣдница, важе и примјењују се као службени текстови до објаве службених текстова тих међународних уговора на хрватском језику у Народним новинама - Међународни уговори". Службени текст Конвенције о правима дјетета објављен је у Службеном листу СФРЈ, бр. 15/1990. и још увијек је једини службени пријевод. Конвенција је доступна на: Правобранитељица за дјецу, Конвенција о правима дјетета, www.dijete.hr. Приступ страници обављен 13.08.2017.

¹⁶ Видјети на: Constitution of WHO: principles - World Health Organization, www.who.int/about/mission/en/. Приступ страници обављен 13.08.2017.

IN CONCRETO

Сигурни смо да заштита у сваком смислу (па и правном) мора обухватити баш све, значи фигуративно од оних на дну замишљене пирамиде спорташа па све до оних који су се „попели на Олимп“ (ту свакако спадају носитељи олимпијских и свјетских медаља, побједници тениских Grand Slam турнира, незамисливо је нпр. ту не сврстати и аутомобилисте и мотоциклисте иако немају класична свјетска првенства нити олимпијаде, али ни играче голфа итд.). Анализирајући проблем заштите здравља, временски треба поћи од тренутка тзв. регрутирања спорташа, дакле, неког првог контакта дјетета са спортом па све до завршетка каријере, али и касније ако постоје посљедице узроковане за тијека каријере. Почетак ће понекад бити у вртићкој (предшколској) доби, понекад тек када дијете крене у школу. При томе је тачно да постоје тзв. систематски лијечнички прегледи дјеце опћенито (неовисно о спорту), али вјерујемо да не треба бити никакав лијечник, па ни стручњак да се закључи да није исто преглед који има задатак утврдити је ли дијете способно ићи у вртић или школу и преглед који има циљ да утврди је ли дијете способно бавити се спортом. Тај други лијечнички преглед, преглед за спорт који се најчешће назива превентивним прегледом, обавља се у правилу тек ако се дијете регистrira за натјецања, а то је најчешће мјесецима (понекад и годинама, нпр. у тенису је доста уобичајено да дијете најприје иде у тениску школу у трајању од најмање три семестра) након почетка бављења спортом за који се ни у теорији ни у пракси не тражи. Превентивни преглед, када већ дође на ред, уређује ЗО у чл. 49-50. који гласе (а нити једна од бројних новела се тим чланцима није бавила, што би требало значити да су јако добро „погођени“):

Чланак 49

(1) У шпортском натјецању или шпортској приредби не може судјеловати особа за коју није најмање шест мјесеци прије шпортског натјецања или приредбе¹⁷ утврђена опћа здравствена способност, а када је то прописано, и посебна здравствена способност.

¹⁷ У пракси се ова неспретна одредба тумачи на начин да потврда вриједи шест мјесеци, што значи да они који се натјечу овај поступак пролазе два пута годишње.

(2) Опћу и посебну здравствену способност утврдиће лијечник с одговарајућом едукацијом из шпортске медицине, којег одреди предсједништво шпортског савеза жупаније, опћине или града. Изнимно, у случају да таквог профила лијечника нема, утврђивање посебне здравствене способности одређује специјалист медицине рада.

(3) Трошкове утврђивања здравствене способности шпорташа сносиће одговарајућа шпортска удруга или шпорташ који обавља самосталну дјелатност.

Чланак 50.

(1) Шпорташ и други судионик у обављању шпортске дјелатности не може се обвезивати на обуку (припрему), шпортско натјецање или шпортску приредбу, ако надлежни лијечник утврди здравствену неспособност или опасност од погоршања здравственог стања.

(2) Шпорташима и другим судионцима у шпортским активностима не смију се давати, нити они смију узимати недопуштена стимулативна средства, нити примјењивати поступке који су у супротности с правилима Хрватског олимпијског одбора и Међународног олимпијског комитета. Шпорташи и други судионци у шпортским активностима обавезни су дозволити обављање допиншке контроле.

Доста је јасно како је здравствена способност у цитираним законским одредбама прописана као увјет само за натјецања, али не и за припрему (тренинг) јер је за припрему прописано само да се спорташа не може присиљавати, што су ипак двије битно различите категорије, посебно зато што ће често и спорташ (вођен краткорочним циљем спортског успјеха) занемарити своје здравље. Ако се ради о дјетету спорташу, онда је још битније да није све остављено на вољу дјетета и/или његових родитеља (у пракси је то готово увијек само један од њих, а изостају било каква правила за случај колизије воља двоје родитеља) јер се ради о опћем или јавном, а не само појединачном интересу. Ово значи да је правни оквир лош јер о тим околностима уопће не води рачуна. Међутим, и у дијелу који је добар, постоји проблем. Добро је да се за лијечника тражи одговарајућа едукација из спортске медицине (макар би било још боље да је то прецизније написано, едукација може бити и викенд течај, није да не постоје и

таква искуства), али је лоше што не постоји суставна пракса која би у први план избацила стварно едуциране лијечнике који би јако добро знали разликовати потребе, не само различитих спортова, него и разина¹⁸ и стања¹⁹ унутар истога спорта (нпр. чак и на највећим тениским турнирима нитко није поштеђен од играња на отвореном под најгорим увјетима и без временски ограниченог трајања, код мушкараца су Grand Slam турнири на три добивена сета²⁰ и пети сет нема тзв. tie break или одлучујућу игру или гем у којему играчи наизмјенично сервирају) уз мјере које јамче трајно цјеложивотно образовање (ствари се тако брзо одвијају да онај тко се задовољи само дипломом послје кратког времена своје пасивности постаје готово неупотребљив). Није јасно ни зашто је предност дана специјалистима медицине рада и када се ради о дјечи када је потпуно јасно да би предност за дјецу морали имати педијатри.

Медији су препуни похвала за спорташе који су „храбро“ наступили унаточ постојању болести (тако је познат случај великог хрватског тенисача Мариа Анчића који је као број 7 на АТП ранг листи болестан наступио у Davis cup сусрету Њемачка – Хрватска и вјеројатно свјесно угрозио своју каријеру) или повреде, умјесто да јавност осуди такве поступке и не да другима, а посебно дјечи, потпуно погрешне „сигнале“.

Није уопће спорно да се спорташима и другим судионицима у шпортским активностима не смију давати, нити они смију узимати недопуштена стимулативна средства, нити примјењивати поступке који су у супротности с правилима Хрватског олимпијског одбора и

¹⁸ Од критерија доби натјецатеља (а нпр. у тенису постоје категорије од 8 година па све до + 85 година), до тога је ли у питању клупско, регионално, државно или међународно натјецање.

¹⁹ Не може бити исто оно што вриједи за припремно раздобље (и унутар њега почетак или крај – врхунац прије натјецања) и за натјецање, а када се ради о натјецању постоје такођер значајне разлике (једно је нпр. ако се ради о тенису међународно натјецање гдје се игра један сусрет појединачно дневно од националних натјецања гдје је то два сусрета појединачно уз чак до три у паровима).

²⁰ Wimbledon 2010. год. сусрет John Isner (USA) – Nicola Pietrangeli (Француска). Након 11 сати и пет минута игре тијеком три дана, сусрет је завршен побједом Американца 6:4, 3:6, 6:7(7), 7:6(3), 70:68. То је службено тениски сусрет који је најдуже трајао и у којему је одиграно највише тзв. гемова (игара).

Међународног олимпијског комитета. Није спорно ни да непознавање права не испричава (*ignorantia iuris nocet*) и то је правило које вриједи одувјек. Међутим, још је мање спорно да једноставно није могуће познавати сво право (што је узроковала расправе о томе је ли уопће данас, када је број правних норми неуспоредиво већи, прихватљиво наведено правило које је било потпуно логично у римском праву) и да је ноторно да многи у спорту имају јако озбиљне „рупе“ у знању када се ради о томе што је недопуштено (укључујући пропуштање). Али, по нашем мишљењу, то је само врх ледене санте, барем на међународној разини. Данас није непознато да објективно постоји веома велики интерес многих (у првом реду конкурената) да нетко или неки буду спријечени у наступу нпр. на Олимпијским играма или неком другом значајном натјецању. Замислимо само један тениски Grand Slam турнир (Wimbledon нпр.) на којему побједник поред изравне милијунске награде добива још и више кроз спонзорске бонусе – зар није логично очекивати и разне диверзије које би некога спријечиле у наступу и освајању титуле и тиме отвориле простор другима ? Наведено можемо на одговарајући начин примијенити и препознати на било којој разини. Ако је одговор да, онда би требало да постоји и сустав протумјера. А када истражујемо нечију имовинску корист, није могуће занемарити ни клађење и кладионице.

Враћајући се на оно што представља *medias res*, треба констатирати тко је тај који је најближи спорташу и од кога спорташ објективно очекује, поред осталог, и свеколику скрб, информацију и заштиту и је ли објективно компетентан за обављање тог задатка. То је тренер и он је онај тко би спорташа требало да едуцира о свему потребном, па нпр. и о листи недопуштених средстава (која се стално мијења) и начинима на које та средства могу, чак и нехотице, ући у организам, али и обвезама давања узорка (у правилу је то урин) ако се то затражи и посљедицама одбијања. Припремајући овај текст, обавили смо мало неформално истраживање на узорку од 100 испитаника – по 50 тренера и челника клубова у Далмацији (највише у Сплиту, а то је подручје са апсолутно најбољим спортским резултатима, од националних до интернационалних – да споменемо од оних који су или су били сами свјетски врх само Бланку Влашић из атлетике, Марија Анчића, Жељка Франуловића, Горана Иванишевића, Николу Пилића,

Мирјану Лучић из тениса, Дују Драгању из пливања, Тонија Кукоча, Дражена Петровића, Дина Рађу, Дарија Шарића из кошарке, Ивана Балића из рукомета, Миливоја Бебића и Сандра Сукна из ватерпола) са само једним јединим питањем – гдје се (веб страница²¹) налазе ажуриране вијести гледе допинга у спорту и колико често ту страницу посјећујете. Одговор је потпуно поразан. Само 10% испитаника је знало за веб страницу, а унутар тих 10% само 1% (једна једина особа) ту страницу уредно претражује на дневној бази. SAPIENTI SAT! Када је то тако, више је него јасно да су гледе допинга²² спорташи и њихово здравље веома угрожени. Надовезујући се на наведено, направили смо и телефонско истраживање међу лијечницима специјалистима медицине рада (које ЗОС ставља у први план ако нема специјалиста спортске медицине) са пар питања о специфичним напорима, способностима и опасностима²³ унутар различитих спортова. Резултати су такођер поразни.

На крају смо, овај пут само на примјеру Сплита (други град по величини у Републици Хрватској, објективно по многим показатељима у спорту апсолутно први) истраживали колико има лијечника специјалиста спортске медицине и колико има медицинских тимова основаних и плаћених које надзире држава, жупанија или град који би се бавили спортском медицином на најпрактичнијој могућој разини, од

²¹ Ради се о веб страници: www.antidoping-hzta.hr. До краја 2010. године постојали су Хрватски завод за токсикологију (ХЗТ) и Хрватска агенција за борбу против допинга у спорту (ХАДА). Одлуком хрватске Владе ХАДА се укида, а ХЗТ мијења назив у ХЗТА (Хрватски завод за токсикологију и антидопинг). На тај начин, ХЗТА преузима све дотадашње ХАДА-ине послове, међународне обвезе, дјелатнике и средства.

²² А допинг спада у највеће угрозе данашњице. Поред оних који допинг злорабе желећи боље, брже и више у непоштеној утакмици, треба се само сјетити случајева као што су у тенису Марин Чилић (побједник US OPEN 2014.) и Марија Шарапова (вишеструка Grant Slam побједница) који су направили пропусте ради којих су „пали“ на допинг тесту и зато су веома озбиљно кажњени иако имају логику и готово неограничена материјална средства за плаћање логистике која, поред осталог, мора бринути да се не погријеши – ако се њима то догодило, како се неће догодити онима који живе у „блаженом незнању“.

²³ Сви ће олако потврдити да је опасно нпр. рођење, али мало је познато да је 2008. год. на ногометном игралишту у Задру након удара у бетонски блок (који није био сметња за добијање лиценце за I ногометну лигу) умро Хрвоје Ћустић. Слично се 2016. год. поновило у Аргентини.

превентивних прегледа па даље. Лијечника специјалиста има точно 5, а тим не постоји нити један. Дакле, постоје стручњаци, али их држава не користи како би требало. Превентивни прегледи спорташа су посебан проблем. На искуству властитог дјетета од прије 18 мјесеци смо видјели да то кошта 100 (властитих) куна, траје 8 минута и не учини се готово ништа. То заправо значи да немамо суства и да је добра скрб око дјетета спорташа резултат случајности, а сустав почива на обитељској скрби и средствима и сам не ради готово ништа. Лијечнички градски тим не би на разини године коштао ни близу милијуна куна, а ако би се прегледи плаћали, онда не само да не би коштао него би и зарађивао. Да се држава прикључи и ту активност ослободи пореза и доприноса, могућности би се барем удвостручиле. Да се максимално користи е-картон (који је још некако на почетку), све би било још боље и учинковитије. И да не заборавимо, преглед би свакако укључио и психолога који би помогао да дјеца схвате да је и пораз дио спорта и живота, јер то данас као сустав уопће не постоји.²⁴ Јасно је да би све то довело до новог запошљавања. Идеална ситуација нам је свима тако близу, а опет тако далеко. Треба се питати и устрајати на једном великом ЗАШТО ?

ЗАКЉУЧАК

Хипотеза коју је истраживање требало провјерити је да здравље спорташа као објект заштите нема приоритет који заслужује (није довољно заштићено) и она је, нажалост, без икакве сумње потврђена. Утврдили смо да правни оквир није довољно добар, али је још далеко лошија пракса. Утврдили смо и да за овакво стање нема оправдања, па ни у недостатку новца.

Ако желимо добро спорту и спорташима, заштитити ћемо им здравље и тиме помоћи и себи као држави. То посебно значи ОДМАХ битно подићи разину одговарајуће нормативе²⁵ и праксе што посебно

²⁴ А прошло је скоро 50 година од када је познати пољски стручњак Pawel Rotkiewicz “Ротквица” дао свој допринос титулама државног првака 1971. и 1972. које је освојио ХНК Хајдук.

²⁵ Жалосно је и неприхватљиво да од 2006. год. чекамо на доношење правилника о здравственим прегледима спорташа који је морао бити донесен до 06. 10.2006.

значи да се врло јасно пропишу посебне погодности за оне који желе специјализирати спортску медицину, да држава или жупаније, градови и општине ОДМАХ преузму обвезу формирања лијечничких тимова за превентивне прегледе спорташа и да се досљедно проведе одредба да то није трошак спорташа (осим професионалаца) који, ако то ипак сам плати (односно, родитељ) мора добити право да му се то призна као плаћање пореза, да се као трајна едукација осигура најмање једна особа у клубу која ће пратити веб страницу www.antidoping-hzta.hr. на дневној разини и имати неку врсту провјере је ли едуцира друге (спорташ мора и сам имати што вишу разину властите информације), укључујући и санкције ако то не поштује. Све што се лоше догодило на плану здравља спорташа мора послужити као примјер за друге, да им се не би догодило исто и да не би учили на властитом искуству, што је увијек најскупље учење. При томе је веома лијепо примијетити да су дјеца (па и дјеца спорташи) заштићени чак и у Уставу Републике Хрватске,²⁶ али треба признати да то није оперативна заштита која је дјеци потребна.²⁷

Ако поступимо како предлажемо, још увијек имамо изгледа у доброј мјери заштитити здравље спорташа, ако остане како је онда у највећој мјери овисимо о лудој срећи коју још увијек имамо (јер је број озбиљних случајева несразмјерно мали у упоредби са оним што се улаже и брине), али ако овисимо о срећи онда то није сустав. Планетарни успјеси и многим спортовима, титуле свјетских, еуropsких и олимпијских првака најчешће само појачавају заблуду да имамо добар сустав заштите здравља спорташа. НАЖАЛОСТ, НЕМАМО ГА!!!

Наравно да се у формалном смислу наставио примјењивати претходни правилник и да то није суштински проблем, али том логиком онда нисмо морали ни доносити нови закон. Видјети тако у: Качер, 2009: 10, у: Црнић ет ал., 2009. Увид у листу подзаконских аката видјети на: sdus.hr – страница прегледана 19. 08. 2017. у 14,00.

²⁶ Устав Републике Хрватске – Устав, Народне новине 56/90, 135/97, 8/98 - прочишћени текст, 113/00, 124/00 - прочишћени текст, 28/01, 41/01 - прочишћени текст, 55/01, 76/10 – Промјена Устава, 85/10 - прочишћени текст, 5/14.

²⁷ Нажалост, често ни јасан законски текст није довољан. Тако је у једној недавној правој судској одлуци одлучено да једна родитељ може без ограничења и сугласности другог и/или центра за социјални рад склапати уговоре са (ногOMETним) клубом. Видјети више у: Качер, 2013.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ:

1. Црнић, Ивица, (2009) *ет ал*, (Увод у) ШПОРТСКО ПРАВО, Инжењерски биро д. д, Загреб
2. Качер, Хрвоје. (2013), Критички осврт на судску одлуку о (не)потребној сугласности центра за социјалну скрб на стипендијски уговор малољетног ногометаша, Право и порези број 3/2013, РРИФ д.о.о, Загреб, стр. 44-47.
3. Устав Републике Хрватске Народне новине 56/90, 135/97, 8/98 - прочишћени текст, 113/00, 124/00 - прочишћени текст, 28/01, 41/01 - прочишћени текст, 55/01, 76/10 – Промјена Устава, 85/10 - прочишћени текст, 5/14.
4. Закон о спорту – ЗОС, Народне новине бр. 71/06, 150/08, 124/10, 124/11, 86/12 и 94/13, 85/15, испр. 19/16.
5. Constitution of WHO: principles - World Health Organization, www.who.int/about/mission/en/. Приступ веб страници обављен 13. 08. 2017.
6. Конвенција о правима дјетета, www.dijete.hr. Приступ веб страници обављен 13. 08. 2017.
7. www.antidoping-hzta.hr.
8. www.sdus.hr.

**ПОЛИТИЧКА ЗЛОУПОТРЕБА СПОРТА НА ПРОСТОРУ
БИВШЕ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ФЕДЕРАТИВНЕ РЕПУБЛИКЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ И ПОСЉЕДИЦЕ МИЛИТАРИЗАЦИЈЕ
НАВИЈАЧКЕ ПОТКУЛТУРЕ**

Проф. др Душко Вејновић
Универзитет у Бањој Луци

Академик проф. др Митар Лутовац
Универзитет Унион Никола Тесла Београд

Мр Ведран Француз
Универзитет у Мостару ЦКМ

Апстракт: Предмет истраживања у раду односи се на друштвено-дезинтегративну улогу спорта у вези са распадом СФР Југославије, те на политичку злоупотребу спорта на простору бивше Југославије и посљедице милитаризације навијачке поткултуре са циљем постизања политичких и државотворних циљева. У том контексту, могуће је уочити радикалну трансформацију идеологије братства и јединства у националистичку, који су довели до насилних сукоба између самих спортиста, спортиста и посредника у спорту, између навијачких група што је био наговјештај распада СФРЈ. Основни циљ рада је указивање на политички значај и могућности политичке инструментализације спорта с посебним освртом на објашњавање негативних ефеката навијачког насиља проузрокованог национализмом. Циљеви истраживања усмјерени су ка ширењу свијести о могућности злоупотребе спорта од стране политике, тј. превенцији политичке инструментализације спортских структура и организација, навијачких група и других посредника. Политичка инструментализација навијачке поткултуре представља најочитији примјер милитаризације спортских структура и организација на просторима бивше СФРЈ. Друштвено-дезинтегративна улога спорта и његова политичка злоупотреба директан је наставак и посљедица вишедеценијске политичке инструментализације југословенског спорта. До средине осамдесетих година прошлог вијека, спорт на просторима СФРЈ имао је друштвено-интегративну улогу с циљем промоције југословенства, братства и јединства и равноправности свих народа и народности. Од средине осамдесетих година, друштвена улога спорта постаје дезинтегративна. Обрасци политичке инструментализације спорта прије, током и након распада СФРЈ су остали непромијењени, али је промијењен њихов садржај (од

идеологије „братства и јединства“ ка национализму, екстремизму, мржњи, нетрпељивости), што је водило ка милитаризацији спортских структура и организација и образаца и стилова понашања. Научни значај овог рада огледа се у упознавању наше научне заједнице и шире друштвене заједнице са актуелним резултатима теоријских и емпиријских истраживања који указују на значај друштвено-дезинтегративне функције спорта, политичке злоупотребе спорта деведесетих година прошлог вијека, те последица милитаризације навијачке поткултуре са циљем постизања политичких циљева. Друштвени значај усмјерен је ка истицању негативних последица на развој „ex-Yu“ спорта те промовисању стратегија које би могле водити ка побољшању постојећег стања (заједничка такмичења, позитивна улога медија, демилитаризација навијачких група у сврху јачања безбједности на спортским такмичењима, утакмицама и сл).

Кључне ријечи: спорт, СФРЈ, навијачи, насиље, милитаризација, политичка злоупотреба

ОПШТА РАЗМАТРАЊА

У савременом друштву, спорт је предмет интереса различитих научника. Социолошки је веома интересантан јер има посебну улогу у животима људи. Осим самих спортских догађаја, социолозима је занимљива улога спорта у друштву, питања везана за идентитете, субкултуре и односе у спорту, као и понашање играча, навијача и свих људи који су на неки начин повезани са одређеним спортским догађајем. Интересантна је улога спорта у друштвеним промјенама, у (не)задовољству нације те клими која влада на одређеном подручју након важног спортског догађаја. Према једној од дефиниција, спорт је, социолошки гледано, друштвена појава са специфичним друштвеним функцијама. Он је израз друштвених потреба, а то подразумијева његову овисност од друштва, али и друштва од спорта. Кроз спорт се много сазнаје о друштву и држави и обрнуто, кроз изучавање друштва и државе много се сазнаје о спорту и њиховим односима. За разлику од других тјелесних активности, спорт увијек карактерише мјерљивост резултата, такмичење, борба, добровољност судионика и гледалаца те специфично дружење. Ако ових елемената нема, онда се не ради о спорту, забави, разоноди, већ о некој другој активности.

Спорт и политика су двије нераздвојне друштвене институције. Примарна улога спорта је рекреирање и забављање, но уплитањем политике у спорт, он је постао оруђе које се користи како би се пропагирале идеологије, популаризирале неке странке и представници странака. Повезаност политике и спорта може се огледати у два контекста, позитивни и негативни. Спорт може гледати позитивно на политику као на један од друштвених оквира који пружа подстицај клубу, играчима, али и навијачима, и јавља се као мотив постизања бољег резултата (патриотизам, част, осјећај обавезе). Спорт има важно мјесто у свакој држави јер се народ идентификује са успјесима спортиста и побједама у којима проналазе мотив за превазилажење свакодневних изазова. Зато спорт често добија димензију у којој је побједа или „љубав“ према клубу некада важнија од свега другог у животу. Негативан облик утицаја политике на спорт потиче локалне, националне и међународне антагонизме. Осим што је спорт постао политичко оруђе, почеле су га искоришћавати и групе људи истих погледа на свијет, па се често на спортским стадионима могу наћи екстремистички покрети са својим идеологијама, што у спорт доводи расизам и ксенофобију, национализам, вандализам, хулиганизам, насиље уопште, а спортска такмичења постају мјеста етничких, културолошких и религијских сукоба.

ПОЛИТИЧКА ЗЛОУПОТРЕБА СПОРТА НА ПРОСТОРУ БИВШЕ СФРЈ

Посматрајући друштвену транзицију као комплексну мрежу друштвених промјена у свим аспектима друштвеног живота, неизоставно је поређење и промјена у сфери спорта у пост-социјалистичким друштвима у транзицији у односу на развијени систем спорта на глобалном нивоу, посебно након краја хладног рата и великих структуралних промјена почетком деведесетих година 20. вијека. Ако се транзиција у пост-социјалистичким друштвима посматра као потреба напуштања колективних вриједности неуспјешног глобалног пројекта социјализма у правцу вриједности либералне демократије, онда постаје видљиво да је спортски друштвени подсистем остао нетрансформисан и неразвијен, истовремено и показатељ неуспјешно

проведених трансформација. У већини транзиционих земаља које још нису достигле друштвене стандарде, неопходне за европске интеграције, ни спорт није остварио ону улогу коју треба да представља у друштвима либералне демократије и тржишне економије упркос чињеници да је постао дио европских и међународних политика у области спорта .

Спортска такмичења у транзиционим државама, посебно оним насталим из ранијих мултинационалних федерација представљају неуспјеле копије ранијих такмичарских система, али на много нижим основама мобилизације спорта, организација, етничког односа, на крају крајева, и економске позиције. Могло би се рећи и претпоставити да ће прекид ратних операција и оружаних сукоба који је наступио почетком деведесетих година 20. вијека и који је од тада био и међународно загарантован, у другој половини деведесетих година 20. вијека сигурно водити ка нормализацији односа и око фудбала и кошарке, затим и свих других спортова, а највише међу фудбалским навијачима. И то првенствено у знаку деполитизације фудбала, па тако посредно и до деполитизације навијача. Ово је, прије свега, значило како би реално било очекивати да ће престати политичка инструментализација спорта и фудбалска инструментализација политике. Политичка инструментализација ће се у основи изразито промијенити по свом обиму и у свом интезитету, те ће се пријашња, по тенденцији крајња и стална политичка инструментализација, сада претворити тек у ограничену и повољну. То би требало значити да ће нестати или ће се бар темељно смањити друштвено-системски притисак политизације фудбала. Заправо, могло се очекивати да владајући друштвени систем и политички режим неће више бити под пријашњим притиском па тражити ту емоционално утријану политичку мобилизацију за остварење својих стратегијских политичких циљева и у сфери спорта и у сфери фудбала. Могло се очекивати како је дошло вријеме у којем ће успјех у спорту бити у основи само или бар првенствено спортски успјех. Очекивало се и да ће отпасти сви пријашњи разлози да владајући друштвени систем и његов политички режим и даље теже тоталној контроли свих подручја друштвеног живота.

Прекидом ратних операција и доласком међународног признатог мира, очекивало се да ће нестати или да ће се бар смањити и

друштвено структуралне присиле, на примјер, предизборне кампање које би могле утицати на задржавање и настављање политичке инструментализације фудбала и кошарке те осталих спортова и фудбалских навијача. Очекивало се како ће владајући транзицијски друштвени и политички систем створити нормалне демократске предуслове за друштвену, политичку и културну консолидацију и репродукцију те осигурати потребни ниво политичке мобилизације и себи прибавити потребан степен легитимности на нормалној демократској основи. Прекид ратних операција требало је значити како је на неки начин испарила или се бар смањила она мотивацијска подлога на темељу које су се у првој половини деведесетих година 20. вијека политички ангажовале и покретале главне навијачке групе. Могло се претпоставити како ће се политика сада, у мирним условима и у вишестраначком систему са парламентарном организацијом и медијским плурализмом, мање више у цјелини вратити у колотечине нормалне и легитимне парламентарне демократије те да ће фудбалски стадиони и спектакли престати бити простори или важни канали јавног изражавања политичких захтјева и јавног афирмисања неких политичких идеја. На сличан начин се могло очекивати како ће нестати или бар темељно ослабити тенденција да се антагонизми и ривалства у фудбалу и ривалства међу фудбалским навијачима посматрају на националној основи, него ће фудбалски антагонизми и ривалство бити обновљено, прије свега, у знаку традиционалних међуклупских, локалних регионалних антагонизама и ривалстава. Успостављањем мира и системски циљаним и планираним промјенама у националном саставу становништва, створени су жељени оквирни услови битног смањења пријашњег нивоа заоштрене опште друштвене конфликтности и стално присутних тензија, како би се дошло до значајних промјена у природи друштвених сукоба .

Очигледно је да се ова сва очекивања нису у потпуности потврдила у друштвеном систему. Напротив, и даље је остала на дјелу снажна политизација спорта као и његова политичка инструментализација. Завршавање оружаних сукоба и успостављање мира нису сами по себи значили и коначни излазак из тешке и дубоке глобалне друштвене кризе него само њен наставак, сада у знаку транзицијске кризе. Можемо рећи да није дошло до опште

нормализације друштвеног живота без које је узалудно очекивати нормализацију прилика у фудбалу и међу фудбалским навијачима. Ово вриједи за Хрватску, посебно за Босну и Херцеговину, Србију, Црну Гору, Македонију, а и остале транзицијске државе у региону и свијету.

У другој половини деведесетих година 20. вијека, политика на овим просторима била је замишљена и у основи коришћена као наставак претходног рата само другим средствима. И даље је задржана политичка подјела друштва на основу „пријатељ/непријатељ“, као друштвена подјела која долази прије и изнад свих других подјела, а главна је струја у политици и даље држала да људи постају политички ангажовани само у оној мјери у којој постају и остају свјесни својих непријатеља и политички дјелују у складу са тим. Ширење политичке апатије у масовном обиму која се огледала и у високим процентима неучествовања грађана на изборима, смањила је могућности изравне политичке мобилизације на чисто политичкој подлози те се тако повремена политизација постиже на привидно неполитичким и предполитичким основама. То вриједи за употребу јавних простора за политичка окупљања и за изражавање политичких ставова, али очигледно је да традиционална политичка сцена не задовољава те се и овдје у политичке сврхе активирају други, привидно неполитички садржаји (концерти Томпсона у Хрватској или Баје Малог Книнце у Србији и Босни и Херцеговини), на којима се у одређеним сегментима по психологији масе међу учесницима шири и јача национализам. Националистичке политичке стратегије и инструментализација навијачких група нису постале ствар прошлости него су још увијек итекако присутне унутар главне струје политике и културе како у Хрватској, тако и у Босни и Херцеговини, Србији и многим другим државама. У том и таквом оквиру, није дошло до промјене фудбала и фудбалских навијача од политизације ка њиховој потпуној деполитизацији. Промјене до којих ће долазити у првом плану у фудбалу и међу навијачима, традиционални клупски, локални и регионални антагонзми и ривалства тек се сад наслућују.

Та се промјена у Хрватској огледала на нивоу клупског фудбала, у оквиру фудбалског првенства Хрватске у знаку преокрета од подупирања владајуће политике у њезином системском и режимском ХДЗ-овском систему ка оспоравању те исте политике, што се радикално

погоршало пред крај прошлог вијека. А то значи у знаку даљње политизације навијача, али сада у оквиру и на политичком и идеолошком тлу неких других политичких струја, јер, као што знамо, навијачи су били и остали најбоље расадиште и промотери политичких ставова и идеја. На нивоу међународних клупских сусрета, то се видјело у знаку националне политичке хомогенизације и мобилизације у сусретима између хрватских и српских клубова. У таквим приликама, и политизација фудбала и навијача била је у цјелини у знаку политике као пуког наставка рата, али и у знаку фудбала као рата. То што се понављало на нивоу утакмица државне репрезентације, с тиме што је већ на нивоу коришћење симболике добијало препознатљиве страначке предзнаке (нпр. рука на грудима приликом свирања химне). Фудбалски навијачи радили су на готово истим таласима на којима су радила главна средства јавног информисања, а телевизија је само још једном потврдила како у овим просторима није дистанциран и објективан медиј, јер само преноси сликом, дјеломично, оно што се стварно догађа на игралишту и у току сусрета.

Што се тиче промјена у Босни и Херцеговини, те промјене су биле још изразитије. Почетна политизација фудбала и спорта у БиХ првобитно се догађала, прије свега, у смјеру разбијања БиХ као мултикултуралног друштва и у знаку подјеле по националним основама. Овакав политизирани спорт, прије свега, фудбал, требало је показати да суживот у БиХ ни у спорту, ни у фудбалу, није нормалан и не може се одржати и преживјети. Спорт је фактички био политизиран да би се показало како је мултикултурално друштво вјештачка и патолошка творевина. Данас у постдејтонско доба, након 22 године, спорт и спорташи у БиХ требало би послужити у изразито супротне политичке сврхе, требало би послужити друштвеној нормализацији БиХ, не само као мултикултуралног и мултинационалног друштва, него најприје као интернационалног друштва. И то тако да се на нивоу свакодневног живота потврди на дјелу да је суживот Бошњака, Срба и Хрвата могућ и да је, прије свега, нормалан, како у свим областима живота, тако и у спорту. А то подразумева да се фудбал и кошарка играју и догађају не само у сусретима и такмичењима национално чистих и хомогених клубова него и посредством клубова и екипа који су и национално мјешовитог састава. Спорт и фудбал би требало да

имају интегријајућу друштвену функцију. Навијање у БиХ је више него у другим државама оптерећено политичким и етничким односима и сукобима. Стадион често подсећа на огледало у коме се цијело друштво огледа. То видимо како се однос према држави БиХ преноси и на однос према националном тиму. За национални тим БиХ углавном навијају Бошњаци, док су Срби и Хрвати више заинтересовани за успјех Србије и Хрватске. Већина навијачких сукоба има своју политичку и етничку позадину, а у посљедњих неколико година, ситуација је опет кулминирала. Све више је прекида утакмица, сукоба између навијачких група, истицања историјских знакова и симбола који покрећу масе, навијаче на насилне обрасце и стилове понашања итд.

Фудбал и фудбалски навијачи у СФР Југославији доживјели су своју потпуну политизацију и политичку инструментализацију у служби главне националистичке струје политика, али на два супротстављена начина. То се видјело у симболички различитом односу навијачких група према држаној химни „Хеј Славени“ и откривало је два идеолошка опредјељења унутар главне националистичке струје у политици. То су били они који су се симболички идентификовали са химном „Хеј Славени“ и они који су се симболички идентификовали са химном „Боже правде“. Та политизација је довела и до појаве њеног новог облика, нпр. у Београду се организовало масовно окупљање и дочек југословенских спорташа који су остварили неку велику побједу у међународним такмичењима, та традиција и дан данас постоји. Како је Србија изразито оскудијевала у великим успјесима у другим подручјима друштвеног живота, тако су спортски успјеси служили за компензацију животних фрустрација проузрокованих низом неуспјеха. Политичка инструментализација доживјела је своју максималну обнову и кулминацију у вријеме НАТО напада на СР Југославију комбинацијом изразитог национализма и патриотизма. Након повлачења војске и полиције са Косова, предзнак политизације фудбала и навијача је и даље у знаку национализма као главне политичке струје. Затим, фудбал постаје важан простор на којем се јавно манифестује коначна криза тадашњег режима. Та криза је представљала тешку и готово непоправљиву кризу југословенског клупског и репрезентативног фудбала, те посебно кризу управљања

фудбалом. Фудбал постаје друштвена сфера у којој се, по правилу, трпе порази и у којој се огледа друштвено назадовање.

Почетак новог, 21. вијека, донио је још једну промјену у фудбалу, посебно међу фудбалским навијачима. Политизација фудбала и навијача најприје је ишла линијом националних подјела и супротстављања. Сви традиционални међуклупски, локални и регионални спортски антагонизми и ривалства су или национални или се сакривају иза национално обојених антагонизама. Сада је дошло вријеме обнове и оживљавања традиционалних фудбалских антагонизама и ривалстава међуклупске, локалне и регионалне природе, иако стадиони и фудбалске утакмице остају и даље сцене на којима долази до правих ерупција навијачке агресивности и насиља. Предмет мржње навијачких група и њихових насилничких поступака постају њихове прве фудбалске комшије. То се у Хрватској видјело у обновљеном навијачком ривалству између навијача „Динама“ и навијача „Хајдука“ те у географској конфронтацији Загреба и Сплита. У Београду се то на класични начин догађа у заостравању традиционалних сукоба „Делија“ и „Гробара“. А имамо и примјер скорашњих сукоба и дијелења једне те исте групе на два дијела, а то се десило са навијачима Партизана гдје се из главне групе „Алкатраза“ издвојила мања група „Забрањени“. Не би то ништа било чудно да се те двије исте групе нису сукобљавале и, чак, доводиле до убистава. Један клуб за који навијају двије групе насилничких навијача је у великом проблему, како то уредити да буде фер-плеј. Могло би се претпоставити како је у игри само својеврсна „нормализација“, ако се тако и може назвати, навијачког понашања, јер су се коначно навијачке групе вратиле на природне традиционалне међуклупске, локалне и регионалне антагонизме, односно, претпоставка је да је политика изашла из навијачких група, те се друштво, спорт и навијачи нормализовали. Ипак, овакав закључак је пребрз и не баш валидан. Чини се да је ипак дошло до слабљења политизације или мрвљења њеног дјеломично, али не и до коначног изласка политике из фудбала. О томе и свједоче наведени примјери сукоба „Делија“ и „Гробара“, као и сам град Мостар са својим муслиманским и хрватским клубовима итд. Али, можда једна од најгорих и најдрастичнијих илустрација у каквом ми навијачком свијету живимо јесте и пјесма коју и дан данас зенички

навијачи пјевају приликом гостовања „Сарајева“ у Зеници:... „Ој Србине, проклет био што Сарајево ниси запалио“, али и неких радикалних, екстремних, националистичких навијача Борца који на утакмици са неким екипама из Федерације БиХ скандирају: „Нож, жица, Сребреница“. То није добро, то стадионе претвара у савремене концентрационе логоре у којима је присутно режирано и институционализовано насиље.

МИЛИТАРИЗАЦИЈА НАВИЈАЧКЕ ПОТКУЛТУРЕ У СФРЈ И ЊЕНЕ ПОСЉЕДИЦЕ

Национализам је једна од најпрепознатљивијих идеологија у модерном свијету. „Проблем национализма је присутан данас у многим државама. Његова појава је створила многе проблеме који су утицали на појаву рата у неким земљама у којима је пропао социјализам. Најкарактеристичније се испољио (и даље се испољава) на простору бивше Југославије јер се мијешају појмови патриотизам и национализам. Уз појаву национализма, битно је истаћи и настанак нација. Нација је историјски формирана стабилна заједница људи, настала на бази заједничког језика, територије, економског живота итд. Она је настала на основу друштвене подјеле рада у епохи капитализма и она је основа политичких способности једног народа. Национализам се испољава у спорту и то најчешће у заједницама које садрже вишенационалну структуру. Његова појава у спорту условљена је карактером друштвеног система, тј. природом политичких односа, али и одговорношћу власти. Носиоци национализма у спорту могу бити одређене институције и организације политичког живота, затим појединци, социјалне групе, одређене поткултуре, чланови управе клубова и други. На основу наведених примјера у претходном тексту, можемо видјети да то и не морају стриктно бити немокраатске политичке структуре, јер су се истакле главне политичке странке које су започеле рат и започеле и саму дезинтеграцију бивше СФРЈ и у себи имале префикс „демократска“. Спорт и политика укрштају се преко нивоа који представља спорт као фактор националног престижа и спољне политике. Спорт у функцији локалног и престижа представља својеврстан друштвени механизам социјалне афирмације одређених

дијелова друштва и појединих друштвених средина. Национализам се преноси на све гране спорта, чак и на врхунски такмичарски и професионални спорт. Највише је присутан код спортске публике, односно, навијача који се везује највише за фудбал и кошарку, али и друге спортове.

Прије кризе и распада Југославије, и избијања ратних сукоба у неким њеним дијеловима најфанатичнији југословенски навијачи, а посебно фудбалски, припадају најрадикалнијем облику навијача-хулигана. Њима, као и другим европским навијачким групама, почев од седамдесетих година почињу са својим насилничким понашањем, скрећу на себе пажњу јавности, узор су им енглески и француски навијачи. По угледу на њих, и наши навијачи бирају провокативна имена, окупљају се око ратоборних вођа, долазе на утакмице опремљени разним реквизитима за навијање, а још више за тучу. На нашој навијачкој сцени, дошло је до просторне експанзије. Фудбалски навијачи, слиједећи трендове европских навијача деведесетих година, али и данас, ширили су се у територијалном погледу те је постало, од појаве карактеристичне само за два или три града и два или три клуба, присутно у готово свим градовима са лигашким клубовима. У данашње вријеме, можемо рећи да сваки клуб, па и онај „најмањи“ има своје навијаче који га бодре и посјећују стално. Агресивност и насиље постале су главне вриједности навијачких група. Прешли су од пригодног гуркања, понеке плеске, ударца шаком и у најгорем случају тучњава између појединаца који су започели, у праве групне насилничке походе и сударе између група, неријетко с намјером да се малтретира, повриједи, рани, пребије и, на крају, убије неко од навијача. Управо та експанзија је довела до тога да се повећао број навијачких група са властитим идентитетом и профилем. Навијачке групе су у периоду од неколико година постале масовна друштвена појава. Тај облик навијача брзо је прешао пут од малих навијачких група, активних када су у питању неке велике утакмице, у праве навијачке групе, састављене претежно од младих. Могло би се рећи да су управо ти навијачи постали једини масовни облик активизма младих. Заправо, ниједна политичка, културна, вјерска или рекреативна организација младих не може се успоредити са навијачким групама ни по масовности, ни по трајности, ни по емоционалном ангажману и

активизму, ни по спремности да се преузимају и тешки ризици за властити ангажман, те да се подносе и жртве. С појавом и консолидацијом навијачких група, навијачи су добили своју институционализацију, формалну и неформалну, с позитивним или негативним предзнаком већ према приликама. Понегдје су навијачке групе почеле дјеловати као једини и прави заступници интереса свог клуба с веома критичним односом према вођењу клуба, играчима, тренерима итд. Данас се играчи, тренери и менаџери лако замијене неким другима, док навијачке групе остају трајне.

Навијачке групе створиле су сопствени идентитет и потврдили су се као стабилни колективни субјекти у свијету фудбала и у свијету навијача. У већини случајева данас, навијачке групе се се претвориле у прворазредне протагонисте фудбалског спектакла који није могућ без њих. Навијачке групе својим аутономним и њима специфичним спектаклом јесу обогатили фудбал, али су постали највећи потрошачи укупног буџета клуба. Навијачке групе се посматрају као својеврсним актером у друштвеном пољу фудбала и нормалним састојком фудбалског свијета, иако у данашње вријеме навијачи праве највеће расходе за већину клубова на Балкану. Не може проћи седмица дана на Балкану, а да неки клуб не плати одређену своту новца због казни коју су начинили његови навијачи. У организованом навијачком свијету, појавили су се професионалци и виртуози насилничког навијања. Они су, по правилу, постали прави протагонисти сукоба на трибинама, али и око стадиона, на градским улицама, трговима и средствима јавног превоза. Битна ствар за сваког навијача јесу гостовања њиховог клуба. На њих се много рјеђе одлази него на утакмице ‘код куће’, па су самим тим много значајнија. Култ гостовања почео је да се гради још шездесетих година, и од онда је неписано правило да је онај који је гледао највише гостовања свог клуба ‘најватренији навијач’. Што се више ишло у друга мјеста, тако је и шанса за инцидентима расла. У СФРЈ су на почетку ти инциденти били мали и безазлени, настали из искрених побуда и љубави према спорту, док још није било организованих навијачких група какве имамо данас. Постепено су гостовања постајала све ризичнија и све су више ‘поена’ носила у навијачком свијету.

Оно што се лако може примијетити код оваквих навијача јесте та асоцијалност и њихов непријатељски однос према друштву и његовим званичним представницима. Нису искључене и мржње навијача и према руководству свог клуба за који навијају. Пркосећи успостављеном поретку, преокрећући хијерархију званичних друштвених вриједности, навијачи развијају неку врсту суб-културе или, тачније, контракултуре. Поткултура или субкултура је скуп норми, вриједности и образаца понашања које разликује једну групу људи од културе шире заједнице којој припада. За припаднике одређене поткултуре заједничко је да чланови дијеле иста увјерења, обичаје, вриједности, као и начин облачења, понашања и моралних норми. У данашње вријеме постоји преко 60 распрострањених поткултура, а све већи број младих одлучује да се прикључи некој од њих. Поткултура навијача се временом стопила са 'кежуал' (енг. casual – неформалан) поткултуром, тако да сад једно не иде без другог. Навијачки/кежуал покрет настао је седамдесетих година, а претеча су му били 'модси' и 'скинхедси'. Навијачку поткултуру чине специфичан жаргон, стил одијевања и заједнички идеали. Велику улогу у развоју и настанку ове поткултуре имају успјеси енглеских фудбалских клубова тих година у Европи. Њихови навијачи су путовали широм старог континента и тако ширили своје идеје међу припадницима других навијачких група. Поткултура навијача почиње да има свој модни стил крајем седамдесетих година, када навијачи 'Ливерпоол'-а одлазе на гостовање ван Велике Британије и враћају се са дизајнираном гардеробом. Са собом су донијели гомилу италијанских и француских робних марки које у то вријеме нису могле да се купе у Британији. Ускоро и припадници других навијачких група почињу да купују сличну гардеробу – 'Lacoste', 'Lonsdale' и 'Sergio Tacchini' мајице и 'Adidas' и 'Diadora' патике. У то вријеме, полиција је јурила за 'скинхедсима' који су носили 'Dr Martens' чизме, чак и за обичним навијачима у дресовима, а нису обраћали пажњу на лијепо обучене момке који су ишли на стадион са више стотина фунти на себи.

Иако навијачи једног клуба прате његове играче у готово свим спортовима у којима учествује, припадници ове поткултуре се највише везују за фудбал. Са појмовима навијачка и кежуал поткултура може се повезати и појам 'ултрас'. Ултраси су врста навијача позната по својој

ултра-фанатичој подршци која доводи до насиља и ширења мржње. Њихово међусобно физичко обрачунавање нема циљ да уништи, већ да понизи противника, бар до тренутка док политичке, међуетничке и друге тензије у друштву не уђу у свијет навијача. Њихове акције су често екстремне и могу бити узрок политичких идеологија и расизма. Важно је раздвојити ултраса од обичног навијача, јер је једном залуђеност за клубом битнија чак и од моралних начела, док је други ту из разоноде и забаве. Навијачку поткултуру је тешко описати. На почетку није имала политичку позадину, било је љевичара, десничара и неопредијељених. Ни музика није имала велики утицај јер су њени припадници слушали панк, реге, рејв и рок. Тада се све вртјело око три ствари: фудбал, насиље и мода. Кежуал је назив за такво понашање који је опште прихваћен. У последњих неколико година, покрет се још више развио. Он одавно није заступљен само у Енглеској, већ се проширио на цијелу Европу. На Балкану се навијачки покрет развија осамдесетих година, и остаје присутан до данас. Сваки члан те групе добија своје задатке, учи о солидарности, поштовању, узајамној помоћи, вјерности. Та њихова група игра важну улогу у борби против неједнакости. Унутар већине група развија се и субкултура насиља и сукоба. Она нема сврху, лоших је намјера јер изазива и жели наштетити, негира устаљене и успостављене норме, тражи тренутно задовољење, попут бољег мјеста на неслужбеној ранг листи навијачких група, јача самосталност и јединство групе подстицањем осјећаја припадности те већег ангажмана чланова. Хулиганство је, дакле, саставни дио навијања. То не значи да се навијање може поистовјетити са насиљем, али насиље је укључено у функционисање и визију будућности тих заједница. Овакве групе навијача практикују и алкохолизам, вандализам, лудило, порнографски рјечник итд. При томе, права мета провокација ових навијачких група и хулигана, прије свега, јесте владајући ауторитет у њиховој средини, у њиховом друштвеном окружењу. Долазак на стадион и навијање навијачи доживљавају као „пражњење“, ослобађање, бјежање од стеге и правила. Тако бар неки од њих одговарају на директно питање о томе шта налазе у навијању на утакмицама.

Уочи избијања ратних сукоба у бившој Југославији, пропаганда рата на српској страни, прије свега, преко спортских новина, успјела је да агресивну енергију навијача усмјери према ратиштима, дајући новим

облицима њеног испољавања смисао и вриједност жртвовања за своју земљу, за нове и обновљене симболе и идеале националног колектива. Другим ријечима, умјесто да се навијачким групама стане на крај, они су, можемо рећи, искоришћени и овдје је ријеч о њиховој милитаризацији. Присуство хулигана са спортских стадиона и других, у мирним условима, асоцијалних и криминалних група међу јунацима данашњих ратова на тлу бивше Југославије, један је од разлога што се ти ратови могу описати као вандалски и рушилачки поход навијача, које је држава придобила за циљеве своје ратне политике, снабдјела пушкама и послала да се туку са непријатељима као да је ријеч о међунавијачким обрачунима на некој фудбалској утакмици. Захваљујући неким новијим социолошким истраживањима, данас знамо да наизглед неорганизованим и хаотичним свијетом навијача влада ред. Њихово понашање је заправо пуно неписаних правила, кодова, протокола, хијерархије и дисциплине. Кад се ово има у виду, може се логично објаснити због чега се баш од неке навијачке групе најлакше може направити добровољачка ратна јединица, прије свега, јер је једна таква група већ прожета духом организације и покорности. Преображај навијача у ратнике само је реинтерпретација већ постојеће структуре навијачке групе, па је зато могуће да се тим преображајем очува и навијачки идентитет групе.

ЗАКЉУЧАК И ПРЕПОРУКЕ

У социјализму у Југославији, спорт је имао велику улогу у социјализацији младих људи. Оно што карактерише спорт од његовог настанка у Југославији па све до средине осамдесетих година 20. вијека јесте интегративна улога спорта. Већ од школских дана, развијен је дух другарства, солидарности, моралности, поштења, несебичности, толеранције. Млади људи су учени да се једино својим радом и знањем човјек може потврђивати и остваривати равноправно са свим осталима. Чак и сама црква која је непрестано била опрезна према комунистима и комунизму, истицала је да се осјетио велики пад морала после распада бивше СФРЈ. Створена је идеја да су сви један род и да су сви исти кроз политичку идеју братства и јединства. Тиме се подразумијевало настојање и потреба да људи живе сложено као браћа,

да се међусобно поштују и уважавају, да поштују своје прве комшије и пазе на њих, без обзира које су расе, вјере и идеолошких одређења.

Пред крај осамдесетих година 20. вијека, на простору бивше СФРЈ догодио се важан преокрет у спорту, највише у фудбалу и кошарци, али и у осталим спортовима и по питању навијача. То је било вријеме продубљивања глобалне кризе, заоштравања друштвених подјела и наметање конфликта, који су намјерно доведени до усијања. Оно што је битно истаћи јесте да повезаност спорта и политике највише долази до изражаја у вријеме рата и у прелазним фазама неке државе. Тада се спорт претвара у такмичење екипа и особа које симболизују државу-нацију. Државе у таквим временима користе спорт за истицање своје супериорности, те јачање духа нације путем спорта. У фази кризе која је претходила оружаном сукобу, политизација навијача претворила је стадионе и спортске догађаје у привилегована мјеста за политичке манифестације и демонстрације. Можемо рећи да је срж улоге политизације и инструментализације спорта та да се жариште ривалства између навијачких група помакнуло преко граница стадиона, фудбала, кошарке и других спортова, али и традиционалних и регионалних ривалстава те се пребацило на национална ривалства. Ривалства су се проширила и инструментализовала и, самим тим, подјела између супротстављених навијачких група добила је обиљежја политичке подјеле, али и подјеле између супротстављених и непомирљивих култура.

Уочи избијања ратних сукоба у бившој Југославији, пропаганда је успјела да агресивну енергију навијача усмјери према ратиштима, дајући новим облицима њеног испољавања смисао и вриједност жртвовања за своју земљу, за нове и обновљене симболе и идеале националног колектива. Другим ријечима, умјесто да се навијачким групама стане на крај, овдје је ријеч о њиховој милитаризацији. Држава сада нема потребе да сузбија насилничко понашање навијача, већ и због тога што у вријеме рата има мало прилика да ово испољи на уобичајен начин. Напротив, држава је заинтересована да навијачки „капитал мржње“ сачува, да би га употребила за остваривање неких ратних циљева. Њихово понашање је, заправо, пуно неписаних правила, кодова, протокола, хијерархије и дисциплине. Кад се ово има у виду, може се логично објаснити због чега се баш од неке навијачке групе

најлакше направи добровољачка ратна јединица, прије свега, јер је једна таква група већ прожета духом организације и покорности.

У другој половини деведестих година 20. вијека, политика на овим просторима била је замишљена и у основи коришћена као наставак претходног рата само другим средствима. И даље је задржана политичка подјела друштва на основу „пријатељ/непријатељ“. Ко није са нама, тај је против нас, често се истицало. Политизација фудбала, кошарке, других спортова и навијача најприје је ишла линијом националних подјела и супротстављања. Сви традиционални међуклупски, локални и регионални спортски антагонизми и ривалства су или национални или се сакривају иза национално обојених антагонизама. Може се рећи да, ако се транзиција у пост-социјалистичким друштвима посматра као потреба напуштања колективних вриједности неуспјешног глобалног пројекта социјализма у правцу вриједности либералне демократије, онда постаје видљиво да је спортски друштвени подсистем остао нетрансформисан и неразвијен, истовремено и показатељ неуспјешно проведених трансформација. Осим лоших резултата већине спортских клубова који као представници националних лига учествују на европским такмичењима, до пада квалитета спорта је дошло и у области школског, универзитетског и рекреативног спорта. Осим што су рат и економско осиромашење које је он проузроковао додатно увећали проблеме у раду спортских организација већине бивших чланица СФРЈ, показало се да је уситњавање спортске сцене оличено у стварању засебних националних првих лига у којима се такмиче клубови који у СФРЈ нису могли да нађу мјеста ни у задњим лигама.

Може се закључити да су све ове активности показале неколико чињеница. Прво, да су спортски догађаји због публицитета који имају најбољи полигон за пропагирање, промоцију политичких циљева и друго, да је распад СФРЈ био неминован по неким оцјенама националиста и протагониста распада. Послије ратног периода и распада бивше СФРЈ дошло је до обнове и оживљавања традиционалних фудбалских антагонизама и ривалстава међуклупске, локалне и регионалне природе, иако стадиони и фудбалске утакмице те друга спортска такмичења остају и даље сцене на којима долази до правих ерупција навијачке агресивности и насиља. Говор мржње не

нестаје из фудбала, из спорта уопште, него се само мијења, и на моменте повећава. Предмет мржње навијачких група и њихових насилничких поступака постају њихове прве фудбалске комшије, спортске комшије, они који имају боље резултате у спортским такмичењима.

Све ово свакако треба да утиче и на много већи опрез када је у питању степен безбједности утакмица, како за организатора утакмице, тако комесара за безбједност, делегата и такмичарски орган, односно, фудбалске савезе као кровне организације за разна такмичења. Управо у овом крајњем закључку видимо важност за веће повезивање и дубљу сарадњу између науке и спорта у циљу давања бољих одговора на све могуће појаве и процесе пред којима се налази модерни спорт, а у интересу безбједности, како у спорту и спортском такмичењу, тако и у друштву и држави као цјелини.

Третирајући ову сложену проблематику може се констатовати да је потребно истражити међусобну везу између одређених подкултурних група и друштвених предуслова који воде ка класно-слојној, националној, вјерској или расној нетрпељивости, као могућим узроцима насиља на спортским теренима широм региона, Републике Српске и БиХ; истражити у којој мјери политизација и идеологизација спорта може послужити као „окидач” за шире друштвене сукобе; истражити узроке насиља унутар спортске праксе, а практични циљ истраживања је утврдити одговарајуће превентивне мјере и стратегије које би водиле ка рјешавању проблема везаних за насиље у спорту у Републици Српској и БиХ. Обезбјеђење спортских догађаја представља један од редовних послова и задатака полиције у циљу заштите личне и имовинске сигурности грађана, као и очувања јавног реда и мира. Велики спортски догађаји представљају потенцијалну могућност озбиљног нарушавања јавног реда и мира, ескалације насиља, других облика насилног понашања често праћеног уништавањем имовине, као и у озбиљнијим ситуацијама ескалација насиља, врло често резултира посљедицама по лица, укључујући лакше и теже тјелесне повреде, а у најтежим ситуацијама и смрт. Досадашња искуства обезбјеђивања спортских догађаја високог ризика показала су да приступ овом проблему захтјева изузетно висок степен припремања, планирања, организације, тактичке припремљености и оспособљености. Потребно

је извршити мобилизацију расположивих ресурса (људских и техничких) у циљу ефикасног дјеловања, уколико дође до ескалације насиља или нарушавања јавног реда и мира у већем обиму. Обезбјеђење спортских догађаја и превазилажење насиља у спорту је озбиљан друштвени, а самим тим и безбједносни проблем у региону Републици Српској, Босни и Херцеговини, те сматрамо друштвено оправданим и корисним да се свестрано, мултидисциплинарно истражи овај проблем. Спорт и спортска такмичења треба деполитизовати, дезидеологизовати и ослободити вањских притисака.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bodin, Dominique i Robene, Luc и Heas, Stephane (2007).. *Спорт и насиље у Еуропи*. Загреб: Књига трговина д.о.о.
2. Bodin, Dominique (2013). *Хулиганство*. Загреб: Агенција за одгој и образовање.
3. Душанић, Срђан. (2013). *Карактеристике фудбалских навијача*. Бања Лука: НВО Перпетуум мобиле – Центар за развој младих и заједнице Бања Лука.
4. Hobsbawn, Eric (1993). *Нације и национализам*. Загреб: Нови либер.
5. Коковић, Драган (2000). *Социологија спорта*. Београд: Спортска Академија.
6. Кнежевић, Бранислав и Ћирић, Јован (2011). *20 година од разбијања СФРЈ*. Београд: Институт за упоредно право.
7. Вејновић, Душко (2006). *Социологија спорта*. Бања Лука: Универзитет Бања Лука, Факултет физичког васпитања и спорта.
8. Вејновић, Душко (2014). *Насиље и спорт – узроци, посљедице и стратегије превазилажења*. Бања Лука: Европски Дефендологија Центар.
9. Врцан, Срђан (2003). *Ногомет – политика – насиље: огледи из социологије ногомета*. Загреб: Наклада Јесенски и Турк: Хрватско социолошко друштво.

10. http://www.fifa.com/mm/document/fifafacts/bcoffsurv/emaga_9384_10704.pdf.

НАСИЉЕ НА СПОРТСКИМ ДОГАЂАЈИМА – КАКО СПРЕЧАВАМО ПОЈАВУ НАСИЉА У СЛОВЕНИЈИ

Др Симон Слокан

Министарство унутрашњих послова Републике Словеније

Апстракт: Важно је да постоји знање и свијест о томе да смо у сваком тренутку окружени различитим облицима насиља. Са појавом јавних скупова, посебно спортских догађаја, као и различитих утицаја (привредних економских, политичких, медијских...), у том се окружењу јављају многобројни облици насиља, који се у различитим окружењима различито одражавају. Стога је неопходно гајити свијест да насиље није прихватљиво ни у каквом окружењу, те је потребно провести одговарајуће мјере, како би се обезбиједило да се неприкладно понашање отклони из датог окружења. У посљедњих неколико година, многи добро познати случајеви насиља на спортским приредбама, гдје су појединци и групе на различите начине (вербалне пријетње, туче, употреба пиротехничких средстава ...), изводили активности које су непримјерене за таква окупљања. Сходно томе, различита министарства широм свијета проводе низ мјера како би смањили појаву поменутих непримјерених понашања. Ни Словенија није имуна на ове облике понашања. У тренутку процеса транзиције нове државе, у различитим окружењима су се појавиле групе различитих субкултурних изражаја, које су спортске догађаје почеле да употребљавају (злоупотребљавају) као окружење у којем су они могли лако да изразе своја мишљења. При томе су сама та мишљења, у већини случајева, била негативно усмјерена против свих који размишљају другачије. Из тог разлога, почеле су се јављати различите субкултурне групе које су своје фрустрације почеле манифестовати у »сигурном« окружењу спортских објеката, што је довело до појаве различитих насилних инцидената. Због свега наведеног је Словенија у посљедњих неколико година, такође уз помоћ политичке подршке, подршке организатора јавних догађаја, започела са измјенама закона, које директно или индиректно утичу на смањење различитих појавних облика насиља у спорту. Стога је сврха овог чланка да представимо мјере којима Словенија покушава побољшати цјелокупно стање у наведеној области. При томе ћемо примијенити методе увида у регулатрони оквир те приказати статистичке податке. Приказом наведених података и представљених мјера, покушаћемо допринијети подизању свијести о важности безбједности на спортским приредбама.

Кључне ријечи: полиција, спортске приредбе, насиље на спортским приредбама, навијачи.

БЕЗБЈЕДНОСТ И НАСИЉЕ

Насиље

Насиље и различити облици насиља у модерном друштву представљају општи друштвени проблем, при чему сваки од њих појединачно утиче на осјећај безбједности и криминалитета уопштено. Сваки од ових облика насиља веже се за специфичну социолошку ситуацију, а која је повезана са многим факторима који директно или индиректно утичу на појединачне случајеве насиља. Тако су насиље у породици и међувршњачко насиље често под значајним утицајем социо-економског статуса појединаца. Насиље на спортским приредбама, односно, насиље уопштено говорећи, потиче из субкултурног окружења сваке појединачне групе, која се идентификује с одређеном идеологијом (Резолуција о националном програму за превенцију и сузбијање криминалитета за период 2018-2022 – радна верзија, стр. 23).

Узроци за настанак свих облика насиља углавном су социо-економски, као и укупна ситуација у друштву. При томе долази и до умањења система вриједности, прије свега у погледу емпатије и суосјећања са другим људима. Чињеница је да су социо-економска ситуација и околности у којима живимо, све више различити. За разлику од прошлости, схваћен је положај појединца у друштву, што утиче на формирање педагошких стратегија. У сложенom друштву мијења се разумијевање положаја и улоге одређених чврстих категорија. Појединац је све више суочен са посљедицама тзв. ризика друштва, те је самим тиме и рањивији (Резолуција о националном програму за превенцију и сузбијање криминалитета за период 2018-2022 – радна верзија, стр. 24).

Факторе ризика у контексту насиља на спортским приредбама чини свијест сваке поједине субкултурне групе, која различитим активностима покушава да скрене пажњу на неправилности у друштву. На тај начин, са социолошке и психолошке тачке гледишта, сегмент државе перципира као сегмент опште репресије и лимитирања основних права. Тако, често уз идеолошку подршку других

субкултурних група, покушавају мијењати ток демократизације државе. Дакле, у томе оквиру је суштински значај да се препозна важност образовања и изградње вриједносног система у друштву (Резолуција о националном програму за превенцију и сузбијање криминалитета за период 2018-2022 – радна верзија, стр. 25).

Насиље на спортским приредбама

Спорт представља веома важан фактор у модерном друштву. Веома велики број људи се спортом бави професионално, аматерски или рекреативно. Много је више оних који спорт само прате. Такве особе друштво назива навијачима који, без обзира на припадност, формирају навијачке скупине (Резолуција о националном програму за спорт у Републици Словенији, за раздобље 2014-2023).

Већ низ година учавамо да на спортским приредбама, прије свега, на ногометним утакмицама, долази до насилног и девијантног понашања припадника навијачких група. Узроци таквог понашања могу се приписати различитим факторима, који могу, или не морају бити, повезани са самим спортским догађајем. Узроци насилног понашања навијача могу се приписати исходу утакмице, као резултату одлуке спортског судије. Са друге стране, спортска приредба појединцу може представљати мотивацију за изражавање нетолеранције, гдје они изражавају различите етничке, вјерске, локалне, националне, имовинске и остале врсте припадности. Међутим, у посљедње вријеме када смо напоменули да путем свог дјеловања навијачке скупине изражавају различите политичке ставове, а активности у оквиру спортских манифестација искориштавају за своју политичку промоцију (Резолуција о националном програму за превенцију и сузбијање криминалитета за период 2018-2022 – радна верзија, стр. 24).

При томе је битно нагласити да је мотиве и узроке за такво понашање, односно, изражавање навијачких група неопходно посматрати и шире, а не само као спортски феномен. Неопходно је обратити пажњу на друштвени статус тих појединаца (социјално дно, психопате, преступници), политичко стање у земљи (навијачи утакмицу кристе за изражавање одређеног протеста), као и етничке, вјерске и националне разлике међу навијачима.

Прве смо облике навијачког насиља у Словенији уочили још прије 1991. године, с тим да су најактивније и најбројније навијачке групе оформљене 1988. и 1989. године. У исто вријеме, све навијачке групе на нашим просторима почеле су као присталице Ултрас навијачке скупине, за коју је било специфично испољавање насиља, употреба пиротехничких средстава, »заштита свете територије« итд. У том се тренутку већ десио низ догађаја, приликом којих је настала велика материјална штета, а поред тога, дошло је и до наношења различитих облика физичких повреда. Навијачи су неприкладно понашање испољавали како у Словенији, тако и у иностранству, гдје су путем неприкладног понашања покушали да се изборе за свој статус у навијачком окружењу.

РЕГУЛАТОРНИ ОКВИР КОЈИ РЕГУЛИШЕ ЈАВНА ОКУПЉАЊА У СЛОВЕНИЈИ

У оквиру овог поглавља, представићемо дио регулаторног оквира Словеније, којим се уређује област јавних скупова. При томе ћемо се усредсредити на законске оквире који директно утичу на одржавање и сигурност током јавних скупова, а у исто вријеме ћемо представити права и обавезе организатора и учесника.

Законодавни оквир

Устав

У Словенији, Уставом је загарантовано *право на окупљање и удруживање*. Важно је напоменути да Устав предвиђа да је загарантовано право на мирно окупљање и одржавање јавних скупова, гдје свако има право на слободу удруживања са другима. Истовремено је утврђено да закон може ограничити то право, али само онда кад се то изискује у оквиру националне или јавне безбједности и заштите од ширења заразних болести (Устав РС, бр. 33/91, члан 42).

Закон о јавним окупљањима

У наведеном примјеру, ово је основни закон којим се уређују права и обавезе из области одржавања јавних скупова. Овим се законом тачно утврђује под којим се условима гарантује уставно право на окупљање и удруживање, каква су права странаца у овом контексту, која се то ограничења и обавезе које се примјењују на организатора. У исто вријеме прописују се опште обавезе организатора, утврђују мјере које се морају узети у обзир какву одговорност сноси организатор и вођа, које су то праксе забрањене у контексту самог догађаја, које су дужности безбједоносних служби итд. Такође, законом су предвиђене кривичне санкције за различите субјекте који нису испоштовали обавезе које су наведене у закону (Закон о јавним окупљањима, Службени гласник РС, бр. 113/05).

Закон о спорту

Закон о спорту утврђује права организација и појединаца који, у оквиру својих активности, изводе спортске програме и при том испуњавају неопходне услове. Такође, закон предвиђа значај спортских објеката, што је изнимно важно како за развој инфраструктуре, тако и са аспекта безбједности. У исто вријеме, уређује се вршење надзора као и одговорност свих који су на било који начин укључени у спортске активности (Закон о спорту, Службени гласник РС, бр. 22/98, 97/01 и 29/17).

Закон о полицијским пословима и овлаштењима полиције

Закон о дужностима и овлаштењима полиције представља основни закон којим се уређују послови и овлаштења полиције, те уређује задужења полиције како би се обезбиједила безбједност појединаца и група, поштовање људских права и темељних слобода. У смислу обезбјеђивања спортских догађаја, важни су чланови 62 и 63, којима су утврђене мјере против особа које почине прекршај у контексту спортских догађаја (Закон о полицијским пословима и овлаштењима полиције, Службени гласник РС, бр. 15/13, 23/15 и 10/17).

Члан 62. – Забрана учествовања на спортским догађајима: наведени члан прописује овлаштења полиције у опхођењу са особом која је током или у вези са спортским догађајем затечена при вршењу активности које имају обиљежја кршења јавног реда и мира, или обиљежја насиља, или прекршаја из закона којим се уређује област јавних окупљања, или је затечена у чињењу кривичног дјела с предзнаком насиља, и с обзиром на дате околности, могуће је очекивати да ће са таквим активностима наставити. У датим оквирима, полицајац може изрећи наведену мјеру на период од двије године. При томе, особа којој је била изречена мјера, мора одмах напустити спортски догађај, а уколико ту мјеру не испоштује, биће уклоњена или задржана за вријеме трајања догађаја. Ова мјера се у року од 48 сати прослијеђује на разматрање истражном судији, да о истоме да свој суд. У случају када је појединцу изречена мјера коју крши, предвиђена је новчана казна и мјера притвора. Особи која је барем два пута прекршила изречену мјеру, истражни судија може, на приједлог полиције, наредити јављање у полицијску станицу у мјесту пребивалишта, а прије почетка одржавања спортске манифестације (Закон о полицијским пословима и овлаштењима полиције, Службени гласник РС, бр. 15/13, 23/15 и 10/17, члан 62).

Члан 63.– Прекид путовања: у наведеном члану предвиђено је да групи од три или више особа које путују на спортску манифестацију, уколико крше јавни ред и мир прије почетка путовања на дато одредиште, или током самог путовања, полиција може прекинути путовање или одредити забрану приступа мјесту одржавања спортског догађаја. Ова мјера се може изрећи особама код којих су пронађени предмети намијењени за извршавање напада и за циљ напада имају одређени спортски догађај. Ова мјера се изриче усмено и траје за вријеме одржавања спортског догађаја (Закон о полицијским пословима и овлаштењима полиције, Службени гласник РС, бр. 15/13, 23/15 и 10/17, члан 63).

Закон о јавном реду и миру

Наведени закон регулише одржавање јавног реда и мира и дефинише понашање које се односи на кршење јавног реда и мира на

јавном мјесту, али и у приватном простору, као и санкције које су предвиђене за такво понашање. Овај се закон на нашу тему односи у дијелу који говори о наведеним облицима понашања која појединац испољи на различите начине (нпр. туче, увреде), у контексту одржавања спортских догађаја. У вези са спортским догађајима, полицајци се често баве дјелима насилног, дрског понашања²⁸ (туче, ударци, увреде) и недоличног понашања²⁹ (вријеђање полицијских службеника, узнемиравање). Њиме се такође регулишу други облици забрањеног понашања која се могу јавити у року одржавања спортске манифестације (нпр. употреба реплике оружја) (Закон о јавном реду и миру, Службени гласник РС, бр. 70/06).

Кривични закон

Законом се регулише кривична одговорност појединаца који су починили одређена кривична дјела која се као таква сматрају забрањенима. У оквиру спортских догађаја, лако може доћи до чињења одређених забрањених радњи – кривичних дјела, које су дефинисане законом. Кривична дјела најчешће почињена у овом контексту дефинисана су поглављима која се баве кривичним дјелима против живота и тијела, кривична дјела против имовине, кривична дјела против јавног реда и мира и кривична дјела против опште безбједности људи и имовине. У највећем броју, почињена кривична дјела се односе на дјела оштећења туђе ствари, узроковање тјелесних повреда, напад на службено лице и изазивање туче (Службени гласник РС, бр. 50/12 – УПБ, 6/16, 54/15, 38/16 и 27/17).

Закон о ограничавању употребе алкохола

Наведени је закон до јуна 2017. забрањивао употребу алкохола током спортских догађаја. Тренутачно је, под одређеним условима које мора поштовати организатор (добивање одобрења), поново дозвољено точење алкохола током спортских догађаја, осим у случају када безбједоносне процјене налажу да управни орган забрани точење

²⁸ Члан 6. Закона о јавном реду и миру, Службени гласник РС, бр. 70/06;

²⁹ Члан 7. Закона о јавном реду и миру, Службени гласник РС, бр. 70/06;

алкохола приликом одржавања одређеног догађаја (Закон о ограничавању употребе алкохола, Службени гласник РС, бр. 15/03 и 27/17).

Закон о експлозивним материјама и пиротехничким средствима

У контексту самих спортских догађаја или у вези са њима, често се доводи у питање употреба пиротехничких средстава, при чему у Словенији вриједи опште правило, да су средства са таквим учинком забрањена. Навијачка супкултура, прије свега, ултрас супкултура, за своју промоцију и иницијацију употребљава различита пиротехничка средства, због чега полиција проводи низ мјера, у складу са наведеним законом (Закон о експлозивним материјама и пиротехничким средствима, Службени гласник РС, бр. 35/08 и 19/15).

Закон о оружју

Појединци и групе, посебно навијачке, у оквиру свог дјеловања често употребљавају предмете који су у Словенији забрањени и чија је употреба уређена у складу са наведеним законом. Тако, приликом поступања са припадницима супкултурних група, прије свега, покушавамо да уочимо предмете које Закон о оружју третира као забрањено (боксери, прилагођени бодежи). У том контексту, у складу са наведеним законом (Закон о оружју, Службени гласник бр. 61/00 и 73/04) у току године изричемо и одређен број новчаних казни.

Европска конвенција о насилном и неприличном понашању гледалаца током спортских догађаја, првенствено фудбалских утакмица

Сврха Европске конвенције о насилном и неприличном понашању гледалаца током спортских догађаја, првенствено фудбалских утакмица, јесте да се спречи и сузбије насиље и неприлично понашање гледалаца на фудбалским утакмицама. То је политички документ Европске заједнице којим се потписнице

обавезују да у свим сегментима проводе активности на смањењу насиља на спортским манифестацијама.

Европска комисија је 2016. године припремила нову конвенцију која у сегменту спречавања и сузбијања насиља на спортским манифестацијама предвиђа још тјешњу сарадњу свих министарстава (образовања, социјалне заштите, здравља...). Словенија је ову конвенцију већ усвојила, али је још није ратификовала, међутим, већ је почела предузимати активности и инкорпорирати предвиђене задатке у националне резолуције у области превенције криминалитета (Европске конвенције о насилном и неприличном понашању гледалаца током спортских догађаја, првенствено фудбалских утакмица, Службени гласних СФРЈ-МП, бр. 14-34/90).

Резолуција о националном програму за превенцију и сузбијање криминалитета за период 2018-2022³⁰

У наведеном случају, ово је политички документ којег доноси Парламент Републике Словеније и којим обавезује Владу да проведе програме за превенцију и сузбијање криминалитета. Резолуцијом, која је у припреми, првенствено смо уврстили мјере за сузбијање и превенцију недоличног понашања током спортских манифестација, и у том сегменту, указали на постојање насиља у том контексту. Наведеним програмима, у којим учествују сва надлежна министарства, у наредном периоду, покушаћемо да побољшамо стање у овој области (Резолуција о националном програму за превенцију и сузбијање криминалитета за период 2018-2022 – радна верзија).

ПРЕГЛЕД БРОЈА ПРЕКРШАЈА И МЈЕРА ПОЛИЦИЈЕ У СЛОВЕНИЈИ ЗА ПЕРИОД ОД 2012. ДО 2016.

У оквиру овог поглавља, представимо утврђене прекршаје у складу са Законом о јавним окупљањима, као основном закону, којим се утврђују мјере које се проводе приликом одржавања јавних догађаја. Такође ћемо представити број изречених мјера по основу Закона о

³⁰ У поступку доношења – радна верзија документа Владе, чији је коаутор у контексту различитих облика насиља, такође, и аутор овог рада;

полицијским пословима и овлаштењима полиције те кршења наведених мјера.

При томе, треба имати у виду да су сами прекршаји почињени током одржавања догађаја увелико регулисани другим законима које смо навели у 2. поглављу. Међутим, не припремамо пресјек статистичких података који би се директно односили на навијаче, већ се вежу за појединачне прекршаје. Истовремено, можемо нагласити да се други прекршаји посредно одражавају путем мјера проведених у складу са Законом о полицијским пословима и овлаштењима полиције.

Пресјек прекршаја почињених по Закону о јавним окупљањима

У контексту представљања прекршаја почињених по Закону о јавним окупљањима, представићемо све мјере изречене против организатора на основу различитих видова понашања и почињених прекршаја за које су они били одговорни. Такође ћемо представити појединачне прекршаје које смо санкционисали у складу са наведеним законом.

Прекршаји за које је утврђена одговорност организатора

У оквиру овог поглавља, приказаћемо статистичке податке о прекршајима те мјере против организатора у раздобљу од 2012. до 2016., а по основу Закона о јавним окупљањима.

Табела 1: Прекршаји за које је утврђена одговорност организатора за период 2012-2016.

ЗЈЗ (Закон о јавним окупљањима)	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Чл. 37	12	14	13	1	3
Чл. 38	130	137	156	81	102
Чл. 39	514	573	676	568	548
УКУПНО	656	724	845	650	653

Извор: Годишњи извјештаји о раду Полиције 2012-2016.

Из горње табеле, видљиво је да је укупан број откривених прекршаја највећи био у 2014. години, односно 845, када је утврђено да је највећи број прекршаја био по члану 39 Закона о јавним окупљањима. Уопштено говорећи, највећи је број прекршаја по члану 39 који поставља рок у којем организатори морају правовремено најавити окупљање или догађај.

При томе је утврђено да се по броју почињених прекршаја издвајају године 2013. и 2014, мада су и остале године у смислу њиховог броја релативно сличне.

Утврђени појединачни прекршаји

У оквиру овог поглавља, даћемо статистички приказ прекршаја те мјере које смо предузели против појединаца у периоду од 2012. до 2016., по основу Закона о јавним окупљањима.

Табела 2: Прекршаји које су починили појединци у раздобљу 2012-2016.

ЗЈЗ (Закон о јавним окупљањима)	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Чл. 37	49	24	41	16	9
Чл. 38	168	141	131	111	128
Чл. 39	105	88	72	57	90
Чл. 40	149	107	49	59	113
СКУПАЈ	471	360	293	243	340

Извор: Годишњи извјештаји о раду Полиције 2012-2016.

Из горње табеле, видљиво је да је укупан број обрађених прекршаја највећи био у 2012. години, односно 471. У наредним годинама, сваке године је било приближно 20% мање проведених мјера, а 2016. видљив је поновни пораст проведених мјера, и то од 39,9%.

Највећи пораст мјера у тој години је у вези са чланом 40 Закона о јавним окупљањима, који предвиђа санкције за појединца, који на јавни догађај донесе забрањене предмете (нпр. пиротехнику).

Из овога се лако може закључити да се у протеклом периоду, а имајући у виду одговорност организатора, поменутој области почело давати више пажње.

Преглед мјера проведених у складу са Законом о о полицијским пословима и овлаштењима полиције

У оквиру овог поглавља, представићемо податке о броју изречених мјера „Забрана учешћа на спортским догађајима“ и „Прекид путовања“, које су биле изречене против појединаца по основу различитих кршења закона и под условима како је то прописано законом. Такође ћемо представити идентификована кршења изречених мјера.

Изрицање мјера у складу са чланом 62

Закон о полицијским пословима и овлаштењима полиције у члану 62 утврђује овлаштење и мјеру „Забрана учешћа на спортским догађајима“. При томе утврђује услове за изрицање те обавезе појединца којем је мјера изречена. Табела у наставку приказује број изречених мјера. Истовремено, треба напоменути да је у 2017. промијењен закон који регулише ову област те је омогућено да се појединцу изрекче мјера на период од двије године, годину дана раније.

Табела 3: Број изречених мјера по основу члана 62, за период 2012-2016.

ЗНПол (Закон о пол. пословима и овлаштењима полиције)	2012.³¹	2013.	2014.	2015.	2016.
Чл. 62		11	27	5	15
УКУПНО		11	27	5	15

Извор: Годишњи извјештаји о раду Полиције 2012-2016.

Из наведене табеле, видљиво је да је највећи број мејра било изречено у 2014. години, при чему треба имати на уму да је у наведеној години дошло до масовних прекршаја, односно, напада на аутобусе

³¹ Током наведене године, ЗНПол још није био на снази; стога подаци нису наведени у табелама 4 и 5;

страних навијача, а током истраге био је идентификован већи број починитеља, и свима су им биле изречене мјере. Такође је евидентно да је у току 2016. године било изречено 15 мјера, при чему треба напоменути да свијест о одговорности за превенцију насиља на спортским догађајима расте, што посљедично значи строге мјере против свих преступника.

Изрицање мјера по основу члана 63.

У овом контексту, представљамо број изречених мјера „Прекид путовања“, коју полиција може изрећи групи која већ прије одласка на пут, или током самог путовања крши јавни ред и мир, или је у посједу забрањених предмета. Полиција до сада није значајније прибјежавала овој мјери, јер смо до овог тренутка евидентирали мали број прекршаја почињених у фази путовања навијача, већ заправо само на мјесту одржавања самог догађаја.

Табела 4: Број изречених мјера по основу члана 63 за период 2012-2016.

ЗНП	Пол	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Чл. 63				1		1
УКУПНО				1		1

Извор: Годишњи извјештаји о раду Полиције 2012-2016.

У табели је приказано да смо у наведеном периоду изrekli само двије мјере „Прекид путовања“. Истовремено, треба напоменути да у стварности у Словенији нема појаве чињења значајнијих прекршаја или насиља на трасама којима путују навијачи већ, прије свега, на мјесту одржавања догађаја или унутар самог простора на којем се догађај одржава.

Утврђена кршења члана 62

У том контексту, приказаћемо број утврђених кршења мјера изречених у складу са чланом 62, што значи да ћемо приказати податке о броју особа које су у тренутку изречене мјере „Забрана учествовања у спортском догађају“, упркос истој, присуствовали утакмици.

Табела 5: Број утврђених кршења мјера изречених у складу са чланом 62 за период 2012-2016.

ЗНП Пол	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Чл. 162		0	2	2	4
УКУПНО		0	2	2	4

Извор: Годишњи извјештаји о раду Полиције 2012-2016.

Из горње табеле је видљиво да је, уистину, већина случајева кршења изречених мјера била утврђена у току 2016.године, што је и разумљиво, с обзиром на чињеницу да је у посљедњих неколико година најчешће изречена мјера била „Забрана учествовања на спортским догађајима“. У једном случају, појединац је по други пут прекршио изречену мјеру те је, зарад тога, био дат приједлог за изрицање мјере јављања у полицијску станицу.

Опште напомене

У оквиру овог поглавља, представили смо статистичке податке који се односе на област утврђених прекршаја и мјера у контексту одржавања спортских догађаја у Словенији. При томе је неопходно напоменути да смо представили само податке о кршењу *lex specialis* закона (Закон о јавним окупљањима) и изречене мјере по основу Закона о полицијским пословима и овлаштењима полиције, који је једини закон којим се директно изричу мјере против навијача. Индиректно, навијачи лако могу у оквиру одржавања спортског догађаја починити низ других прекршаја који овдје нису приказани, из домена насилног понашања и изазивања осјећаја смањене безбједности појединаца, а који имају велики и израван утицај. Стога смо мишљења да је у контексту наведених података неопходно напоменути да у Словенији постоји велики број идентификованих прекршаја по различитим основама, али да се број самих прекршаја посљедњих година смањује, због измјена у законодавству, којима су уведене нове мјере против појединаца. Истовремено, битно је напоменути да се наведене регулаторне норме адекватно проводе.

АКТИВНОСТИ ПОЛИЦИЈЕ НА СМАЊЕЊУ НАСИЉА

У наведеном поглављу ћемо представити опште и посебне послове које сматрамо да су важни у обезбјеђивању безбједности током јавних или спортских окупљања. У овом сегменту описујемо пакет мјера и начин њивовог провођења онако како их изводимо у Словенији, при чему се дјелокруг активности значајно не разликује од других земаља.

У самом поглављу ћемо, у контексту општих мјера, разматрати мјере које изводи полиција прије, у току и након окупљања, и стварну важност израде безбједносне процјене за сваки појединачни догађај. У контексту посебних мјера, представићемо активности НФИП³² Словеније, важност рада на осматрању и начин провођења истог, те значај и поимање рада са клубовима и организаторима спортских догађаја.

Опште мјере

Унутар овог поглавља, осврнућемо се на опште мјере које проводи полиција прије, за вријеме и након окупљања, а све наведене мјере чине важан дио структуре безбједоносне процјене која је кључна за успјешно обезбјеђивање појединачних окупљања које врше полиција и организатори.

Мјере пред одржавање догађаја

Организатор и полиција заједно морају да направе процјену безбједоносних ризика, да се договоре о начину обезбјеђивања, да измјењују безбједносне информације и да припреме план обезбјеђивања појединачних догађаја. Свијест о томе да је организатор тај који је задужен за очување јавног реда и мира, а полиција та која је у случају нарушавања истог задужена за његово поновно успостављање, јесте кључно за свијест о одговорности за безбједност током одржавања скупова. На основу ових података и договора између

³² Национални фудбалски информациони центар

организатора и полиције, управни орган издаје одговарајућу дозволу за одржавање сваког јавног окупљања.

Мјере приликом одржавања догађаја

Током одржавања манифестације, за безбједност је одговоран организатор, а у случају нарушавања јавног реда и мира, и када организатор исти не може одржати, полиција својим снагама успоставља ред током окупљања. За реализацију појединачних мјера, полиција и организатори морају заједно да проводе исте и да обавијесте учеснике манифестације о тим мјерама.

Провођење мјера након одржавања догађаја

Након одређеног догађаја, неопходно је све мјере, чије је провођење предвиђено на почетку окупљања, изводити све до тренутка док се не процијени да је ситуација погодна за суспензију примјене свих мјера (прекид провођења свих мјера). Организатор и полиција морају заједно извршити ову процјену.

Безбједносна процјена

Као дио безбједносне процјене, неопходно је узети у обзир све чињенице и околности који су важни за провођење сваке активности прије, током и након манифестације. Разлика између дужности организатора и полиције је да организатор треба да се усредоточи на мјере које изводи у оквиру појединог (спортског) објекта, а полиција своје послове и безбједоносну процјену мора да прилагоди активностима које ће бити провођене у директној вези са самим догађајем. Сходно томе, полиција поједине активности мора изводити како у околини, тако и на локацији на којој се одржава манифестација, другим јавним просторима итд. Битно је напоменути да се безбједоносна процјена мијења и прилагођава у сваком тренутку па и у току одржавања самог догађаја, јер се безбједносне информације мијењају као и догађаји који имају утицаја на сегмент безбједности итд.

Конкретне мјере

У контексту конкретних мјера, представимо рад НФИП Словеније, значај и свијест о раду осматрача те уопштено значај и свијест о свакодневном раду са клубовима и организаторима.

Рад НФИП

Вијеће Европе је 25. 4. 2002. усвојило одлуку о безбједности у сегменту фудбалских утакмица међународног значаја (2002/348/ПНЗ), о супротстављању националних тачака НФИП (Национална фудбалска контакт тачка). Словенија је наведену одлуку усвојила, и НФИП тачку успоставила 2010. године. Тренутно постоји 35 земаља које имају успостављене контактне тачке.

Што се тиче самог рада НФИП, важно је имати на уму да је Вијеће Европе, 3. 6. 2010. донијело Резолуцију о ажурираном приручнику за међународну полицијску сарадњу и мјерама са спречавање и контролу насиља и нереда, повезаних са међународним фудбалским утакмицама (2010/С 165), која се односи на све државе чланице.

У контексту наведеног рада, свакодневно долази до измјене опште и личне информације. При томе, опште информације дијелимо у три категорије, а то су: *стратешке информације* – информације о свим аспектима неког окупљања, посебно ризицима који се односе на безбједност и заштиту; *оперативне информације* – информације које помажу приликом израде анализа потенцијалних ризика у вези са одржавањем одређене манифестације; *тактичке информације* – информације које помажу особама које су одговорне за рад на оперативном нивоу, како би током одржавања догађаја адекватно могле одговорити на проблеме у вези са безбједношћу и заштитом. Лични подаци се односе на појединце за које постоји оцјена да могу представљати ризик по јавну безбједност, а у вези са одржавањем одређеног догађаја. То може укључивати појединце који посјеђују фудбалске утакмице како би или изазвали насиље и немире, или учествовали у њима (нпр. мјере забране учешћа на спортским манифестацијама) (Савјет Европе, 2010/С 165).

При томе, државе чланице НФИП које организују манифестације, проводе мјере и измјењују информације прије одвијања самог догађаја (припрема анализе ризика за сваки тим, анализе навијача, припрема информација о важећем законодавству у свакој појединој држави, подношење захтјева за присуство делегације представника полиције). Током манифестације, на оперативном нивоу, задужени су за размјену најновијих безбједоносних информација и информација о навијачима. Након завршетка манифестације, НФИП држава домаћин прослијеђује информације о стварном понашању навијача, пружа информације на који начин ажурирати постојеће процјене, те извјештава о евентуално проведеним мјерама и даје процјену потенцијално присутне полицијске делегације (Савјет Европе, 2010/С 165).

НФИП држава која пружа подршку земљи домаћину манифестације, мора прослиједити све неопходне информације које затражи земља домаћин прије одржавања самог догађаја, ажурирати безбједоносне и прослијеђене информације, надгледати кретање навијача, прослиједити информације о инцидентима. Важно је имати на уму да су ови подаци круцијални за припрему адекватних планова обезбјеђења (Савјет Европе, 2010/С 165).

У контексту међународне сарадње са земљама које још немају успостављене НФИП тачке, сарадња је предвиђена путем Интерпол контактних тачака.

У Словенији, НФИП такође користе за потребе размјене података који се односе на путовања домаћих навијача на поједине утакмице. На тај начин, полицијске јединице размјењују релевантне податке, и они се вреднују и усмјеравају само на основу размјене података и рада спотера (проматрача) који у већини случајева обављају наведене задатке.

Спотерство-проматрање

Полицајац проматрач је заправо назив за полицајце који у контексту специфичне врсте рада, обављају задатке који се односе на рад са супкултуралним групама, прије свега, организованим навијачким скупинама. Полицајци проматрачи у том контексту,

пролазе специфичну врсту обуке, како би постали оспособљени за рад са супкултуралним (навијачким) групама. У Словенији су полицајци проматрачи подијељени на 4 сегмента, у смислу њиховог рада: полицајци проматрачи за рад унутар државе, полицајци проматрачи за рад у иностранству, проматрачи цицерони и координатори полицијских проматрача. При томе, они пролазе три нивоа обуке, гдје полицијске службенике уче различитим знањима и вјештинама.

У том смислу, основни задаци полцијских проматрача је да имају успостављен контакт и да добијају информације од представника навијачких скупина, спортских клубова, организатора манифестације, путничких агенција, услужних дјелатности које нуде преноћишта и гостинске услуге, превозника те других особа које су повезане са спортским манифестацијама или спортским тимовима.

Сам рад полицијских проматрача препознају навијачке скупине, клубови, као и генерално сама јавност. У исто вријеме, професионална јавност стално истиче важност ове врсте рада и директно га интегрише у сегмент организације и одржавања самог догађаја.

Рад с клубовима и организацијама

Свијест да није само полиција одговорна за смањење насиља у свим сегментима друштва важно је због начина на који третирамо насиље на спортским догађајима. Неопходно је подићи свијест организатора манифестација, како би приликом организације истих посветили више пажње већем нивоу безбједности.

У том контексту, ми већ неколико година сарађујемо са различитим удружењима и индиректно са клубовима с којима, путем заједничких састанака или консултација, размјењујемо искуства, једни друге савјетујемо те стремимо да побољшамо и унаприједимо различите мјере за повећање нивоа безбједности у оквиру на манифестацијама.

ЗАКЉУЧАК – СПОРТ НИЈЕ НАСИЉЕ

У самом раду смо приказали одређене активности и мјере које проводимо у третирању ове области у Словенији. Такође смо

презентовали регулаторни оквир који је у одређеној мјери дефинитивно допринио побољшању стања на том подручју. Наравно, ситуација није идеална.

Из тог разлога бих у закључку нагласио да је кључна свијест о томе да спорт није синоним за насиље, и да у свим сегментима изискује поштовање темељних људских вриједности. Из тог разлога су/смо сви одговорни за спречавање насиља на спортским догађајима.

Политика мора ослухнути мишљење стручњака са различитих подручја и припремити регулаторни оквир који помаже да се смањи насиље на спортским манифестацијама. Истовремено треба осудити сваки облик насиља. Организатори и спортски клубови морају бити свјесни да не смију гледати само на економски аспект организације неког догађаја, већ је неопходно стремити томе да се осигура безбједност. Наравно, требало би да имају негативно мишљење о насиљу. Медији имају огромну „моћ“ када преносе различите информације а осуда неприличног понашања може имати позитиван одјек у јавности. Гледаоци и јавност треба јасно да покажу да је такво понашање неприхватљиво за друштво, а полиција мора адекватно санкционисати недолично понашање, и репресивним мјерама уклонити починиоце са стадиона.

Када постигнемо такво третирање насиља у свим сегментима друштва, аспект безбједности ће увијек бити на првом мјесту, а спортски догађај ће бити сврсисходан.

Свијест да једино и искључиво репресивне мјере нису и неће бити довољне како би се смањила појава насиља на спортским манифестацијама и насиља уопштено говорећи, требало би да представљају основне принципе сваког друштва. Стога је неопходно стремити доношењу различитих превентивних мјера, едукацији младих, обезбјеђивању адекватне инфраструктуре, припреми адекватних политика и одлука које ће допринијети унапређењу стања у тој области и, у том контексту, смањењу насиља. Наравно, то захтијева вријеме, политичку вољу и зрелост друштва.

ЛИТЕРАТУРА

1. Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, првенствено фудбалским утакмицама, Сл. гласник СФРЈ-МП, бр. 14-34/90;
2. Кривични закон, Сл. гласник РС, бр. 50/12 – УПБ, 6/16, 54/15, 38/16 и 27/17;
3. Јединствена конвенција о сигурности, заштити и званичном приступу фудбалским утакмицама и другим спортским догађајима, Сл. гласник ЕУ, бр. 218/2016;
4. Извјештај о раду полиције Словеније за годину 2012;
5. Извјештај о раду полиције Словеније за годину 2013;
6. Извјештај о раду полиције Словеније за годину 2014;
7. Извјештај о раду полиције Словеније за годину 2015;
8. Извјештај о раду полиције Словеније за годину 2016;
9. Резолуција о националном програму за превенцију и сузбијање криминалитета за период 2018-2022 – радна верзија;
10. Резолуција о националном програму за спорт у Републици Словенији за период 2014-2023, Сл. гласник РС, бр. 26/14;
11. Резолуција Савјета о ажурираном приручнику о међународној полицијској сарадњи и мјерама за спречавање и контролу насиља и нереда, на међународним фудбалским утакмицама која обавезује сваку државу чланицу (фудбалски приручник ЕУ), Службени гласник ЕУ, С 444/2016;
12. Резолуција Савјета од дана 3. 6. 2010 о ажурираном приручнику и препорукама за међународну полицијску сарадњу и мјерама за спречавање и контролу насиља и нереда, на међународним фудбалским утакмицама која обавезује сваку државу чланицу, Службени гласник ЕУ, С165/2010;
13. Одлука Савјета од дана 25. 4. 2002. о безбједности приликом фудбалских утакмица међународног значаја, Службени гласник ЕУ, L121/2002;
14. Устав Републике Словеније, Службени гласник РС, бр. 33/91;
15. Закон о експлозивним материјама и пиротехничким средствима, Службени гласник РС, бр. 35/08 и 19/15;
16. Закон о јавним окупљањима, Службени гласник РС, бр. 113/05;

17. Закон о полицијским пословима и овлаштењима полиције, Сл. гласник РС, бр. 15/13, 23/15 и 10/17;
18. Закон о ограничавању употребе алкохола, Сл. гласник РС, бр. 15/03 и 27/17;
19. Закон о оружју, Сл. гласник РС, бр. 61/00 и 73/04;
20. Закон о спорту, Сл. гласник РС, бр. 22/98, 97/01 и 29/17;
21. Закон о јавном реду и миру, Сл. гласник РС, бр. 70/06

НАСИЉЕ НА ФУДБАЛСКИМ УТАКМИЦАМА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ – УЗРОЦИ НАСИЉА И БЕЗБЈЕДНОСНИ АСПЕКТИ

Др Драгомир Јовичић

Факултет безбједносних наука, Универзитет у Бањој Луци

Др Гојко Шетка

Управа за полицијску обуку

Апстракт: Актуелни друштвени и политички токови се најбоље огледају кроз спорт, тј. кроз спорт се реагује на актуелно друштвено и политичко стање. У нашем друштву, фудбалски стадиони су постали мјеста за политизацију, а насиље које се исказује није нимало веће од онога у друштву, само је видљивије. Практично дешавања на фудбалским стадионима и насиље које се тамо дешава представља огољену причу о разореном друштву и посљедицама дугогодишње друштвене маргинализације и инфериорности младих који чине највећи дио екстремне навијачке популације. Посматрано кроз историјску ретроспективу, може се закључити да је насиље у спорту иманентно за публику која посматра спортска надметања. Ако насиље у спорту посматрамо у различитим историјским епохама, можемо доћи до закључка да узроци насилног понашања публике на спортским догађајима и манифестацијама могу бити разноврсни те не постоји свеобухватно каузано објашњење за настајање насиља. Углавном се узроци насиља морају, за сваку историјску епоху понаособ, посматрати кроз призму друштвених, политичких, економских и историјских околности. Како у цијелом свијету, тако и у Босни и Херцеговини, насиље у спорту своје коријене има у друштвеним, политичким, економским и историјским околностима. Све поменуте околности чине специфичним насиље у спорту у БиХ, тј. насиље на фудбалским утакмицама, те му дају печат специфичности за наше поднебље и чине га различитим од других земља. Није нам намјера да насиље на фудбалским теренима у БиХ представимо нечим што је потпуно другачије од других земаља, него само желимо нагласити особености узрока који доводе до насиља уопште у спорту у БиХ (самим тим и насиља на фудбалским теренима) које су карактеристичне за наше поднебље. Наравно, поред узрока насиља на фудбалским утакмицама, посматраћемо и безбједносне аспекте тог насиља који нам говоре највише о посљедицама по безбједност цјелокупне друштвене заједнице.

Кључне ријечи: насиље, спорт, насиље на фудбалским утакмицама, национализам.

НАСИЉЕ У СПОРТУ

Нарав спорта је изразито сложена и она се испољава у истовременој присутности хомогенизованог и антагонизованог друштвеног потенцијала у њему. Дакле, спорт је изразито погодан за повезивање различитих група, нација и култура, али се и у њему и у вези са њим често појављује разноврсно насиље, које има супротан утицај од правих вриједности спорта (Лалић, Бити, 2008: 249). Насилно понашање гледалаца присутних на фудбалским утакмицама (хулиганизам на фудбалским стадионима и око њих) свјетски је феномен од када је фудбал постао познат. Деценијама уназад, навијачи изазивају немире и на терену и ван њега у скоро свим земљама свијета у којима се игра фудбал. Развој ове субкултуре довео је до насиља, како на стадионима, тако и ван стадиона (Гоу, Руквуд, 2009: 241).

Прекретницом у развоју насиља на фудбалским утакмицама сматрају се шездесете године прошлог вијека, јер тада насиље на фудбалским стадионима постаје све израженије. Родним мјестом насиља на фудбалским стадионима сматра се Велика Британија. Према мишљењу Ричарда Гиљанотија, почетак модерног енглеског насиља на фудбалским стадионима је везан за телевизијски пренос утакмице 1961. године између „Тотенхама“ (Tottenham) и „Сандерленда“ (Sunderland). "Насиље између супарничких навијача, вандализам, провокација полиције и ривалитет између навијача били су први показатељи насиља (хулиганизма) на фудбалским стадионима" (Guilianotti, 2000:41). Велики допринос у популаризацији насиља на фудбалским стадионима (или, једноставније речено, хулиганизму) остварили су медији који су преносили сцене насиља и на тај начин давали проблематичним навијачима важност (Ђорић, 2014:106).

Данас, насиље навијача који прате спортска надметања, представља универзалан феномен и јавља се на територији свих земаља, а насилно и антисоцијално понашање код фудбалских навијача често се означава као фудбалски хулиганизам или понекад као британска болест. Ово насилно понашање није заобишло ни просторе БиХ, па се и код нас сусреће на фудбалским стадионима. Међутим, први појавни облици насиља на фудбалским теренима се везују за Велику

Британију из разлога што се фудбал и развио у тој земљи. За разлику од многих земаља, у Великој Британији су уведене драконске казне за преступнике, па је насиље публице на фудбалским стадионима скоро маргинализовано. Наравно, високе казне нису једина мјера која је допринијела томе, него је то низ системских мјера које примјењује њихово друштво дужи временски период.

У данашње вријеме је спорт (фудбал) постао комерцијална забава и уносан бизнис. Намијештање утакмица, некоректан однос између управа клубова и навијача, уплив политике у спорт, само су неки од проблема који прате модеран спорт (фудбал). Спорт је постао једна од најзначајнијих сфера моћи и утицаја у друштву, али и сегмент друштвеног живота који је подложен корупцији. У сваком случају, обичан човјек се увијек идентификује са репрезентацијом своје земље или тимом за који навија, чиме се рађа навијачка култура која је мање или више присутна у свакој земљи. Међутим, иако је човјечанство у цивилизацијском смислу ријечи далеко одмакло од античких и средњовјековних правила у спорту, насиље као главни пратилац спорта и даље остаје да живи у модерном друштву (Ђорић, 2014:107).

УЗРОЦИ НАСИЉА НА ФУДБАЛСКИМ УТАКМИЦАМА У БИХ

Насиље на фудбалским стадионима у БиХ недвосмислено указује на велике проблеме у цјелокупном друштву. Априори, ти проблеми се огледају у константном истицању различитости између народа који живе у БиХ и продубљивању и ширењу вјерске и националне нетрпељивости између различитих етничких група. Фудбалски терени, умјесто спортских борилишта, прерастају у мјеста гдје се преносе и емитују увредљиве поруке припадницима другог народа, узвикују слогани који изазивају вјерску нетрпељивост и вријеђају национална осјећања, величају тзв. ратни успјеси, истичу симболи и паролe које подсјећају на ратна дешавања, а све наведено, као и други поступци непримјерени за фудбал, доводе до физичког обрачуна између навијачких група, које у већини случајева припадају различитим народима у БиХ. Као посљедице оваквих понашања, најчешће су тешке и лаке тјелесне повреде виновника навијачких

изгреда (такође и губитак живота навијача), оштећење и уништење имовине, као и наношење штете друге врсте друштву и друштвеним приликама (Ђорђевић, Кековић, 2011:98).

Међутим, како смо већ навели у уводу, узроке насиља на фудбалским утакмицама у БиХ ћемо посматрати кроз четири основне групе фактора који су, по нашем мишљењу, генератори насиља у БиХ. Мислимо на следеће четири групе: политичке, друштвене, економске и историјске. Ове четири групе фактора су неизоставни чиниоци који доприносе стварању насиља, како на фудбалским утакмицама, тако и на свим спортским приредбама у БиХ.

Као један од кључних фактора који код нас утиче на стварање насиља на фудбалским стадионима сматрамо политику. "Сматра се да је спорт попримио политички карактер још у старом Риму и да је од тог времена политика његов саставни дио" (Cashmore, 2005:70). Међутим, свједоци смо да је на нашим просторима спорт некада користио политици, и да га је политика обликовала према тренутним потребама друштва и друштвених околности. То се на овим просторима дешавало у вријеме социјализма и тада је политика на спорт дјеловала институционално. Међутим, данас политика на спорт не дјелује више институционално, само је овакво дјеловање привидно, него на спорт дјелује кроз политичке партије које спорт користе за своје дневно-политичке интересе. Ово је само, на велику жалост, један од показатеља да је политика прогутала и спортски домен људске свакодневнице на нашим просторима, који се на први поглед чини неутралан. Скоро у све клубове су инфилтрирани људи који су везани за политику и из ње црпе своју главну моћ. Направљена је нераскидива веза између политике и људи који управљају фудбалским клубовима. Искрено говорећи, без политичке подршке се ријетко и долази у неки фудбалски клуб за руководиоца. Да би остварили своје политичке интересе, политичке партије преко већ поменутих својих чланова, кроз навијачке групе, одашиљу пароле и стварају амбијент који им највише одговара у том тренутку за њихово политичко дјеловање. "У БиХ политичком контексту, толерисање агресије и отвореног говора мржње може се схватити као прећутна подршка политичких елита друштвено неприхватљивим поступцима навијачких група. Такође, може се наслутити да су политичке елите у стању да путем навијачких група

каналишу дистрибуисање дозираних политичких порука које се не могу изрећи у јавном дискурсу без посљедица по сопствену политичку позицију" (Маричић, 2011:235).

Политички субјекти у БиХ годинама опстају на идејама национализма и подијељености између грађана у БиХ, а фудбалски стадиони су им изузетно погодна мјеста за ширење таквог утицаја. Скоро да и нема фудбалске утакмице на којој навијачке групе својим навијањем вријеђају другу навијачку групу кроз националистичке повике, псовке и погрдна скандирања, што коначно доприноси ширењу националне нетрпељивости. Карактеристично за БиХ је то да народи који живе на овим просторима, због политизације, спорт нису искористили за зближавање, иако се то привидно чини, него за, с времена на вријеме, подстрекавање на подијељеност, разлике и ружну ратну прошлост на овим просторима. Наравно, све ово на фудбалским стадионима ствара низ фактора који у међусобној комбинацији друштвених околности и друштвеног амбијента, проузрокују насиље на фудбалским утакмицама. Посљедице се крећу од најтежих – губитка живота навијача, до "најлакших" – стварања нетрпељивости међу грађанима различите националности и вјероисповијести у БиХ.

Утицају политике на фудбал и спорт уопште на просторима БиХ, погодује то што су сви народи у прошлости "били поносни на политизацију спорта, док се данас суочавамо са посљедицама негативне политизације. Интеграција маса на традиционалној основи, при чему се њихов "негативни набој" празни у режираној представи у оквиру стадиона, може да се изроди у дезинтеграцију са контрапродуктивним ефектима, јер је "на спортским приредбама већ успостављен механизам који чини главну одлику данашњег спорта". Треба само у тај однос унијети међунационални обрачун, а играче гостујуће екипе свести на представнике одређене нације (Коковић, 2011:30). У оваквим околностима, политика лако господари ситуацијом и користи простор за своје дјеловање.

Ако би у ширем контексту посматрали утицај политике, онда би дошли и до тога да вође навијачких група, за своје друштвено дјеловање које је претежно штетно, имају управо заштиту политике. Вође навијачких група често за политичке странке имају и мултифункционалну улогу, јер их у току изборних процеса користе за

скупљање гласова својим кандидатима на изборима. Често политичку заштиту, поједине вође навијача, користе за бављење противзаконитим радњама (вршење прекршаја и кривичних дјела). Дакле, појединци из политичког живота на просторима БиХ, у циљу задовољавања својих политичких интереса и циљева, не проузрокују само насиље на спортским приредбама, него доприносе развоју других облика и видова штетног друштвеног дјеловања. Питање је да ли су поједини политичари уопште и свјесни колико штетно дјеловање по спорт и друштво има њихов утицај и политизација спорта.

Друштвене околности представљају велики генератор узрока настанка насиља на фудбалским утакмицама. Друштво у коме се друштвени односи заснивају на поремећеним друштвеним вриједностима је склоно да и спортске манифестације претвори у своју сушту супротност. Умјесто да друштво подстиче здраво спортско надметање које доприноси здрављу грађана, друштво са нејасно дефинисаним циљевима и вриједностима, од спорта, па тако и фудбала, прави тамну сферу друштвене заједнице. Друштвене околности су у БиХ такве да се на фудбалским стадионима у БиХ могу видјети разни негативни примјери овог утицаја. Прије свега, навијачке групе су у посљедње вријеме руководством клубова постале важније него играчи. Много пута се до сада десило да навијачи утичу на неке одлуке руководства фудбалских клубова. Даље, нису ријетке ни ситуације у којима навијачи улазе у просторе спортских клубова и у њима пријете или се физички обрачунавају са фудбалерима који по њиховом суду не треба да играју за њихов клуб. На фудбалским теренима је скоро постала и пракса да након завршене утакмице фудбалери прво морају да оду испод трибине са "најватренијим" навијачима и да "чују" од њих шта мисле о њиховој игри, па тек онда да иду у свлачионицу и то чују од тренера. У оваквим околностима, вође навијача стварају ауторитет, стичу "поштовање" и млади почињу да у њима проналазе своје идоле. То је нешто што представља велики проблем за друштво јер младима све мање идоли постају спортисти, а све више вође навијачких група. Навијачке групе су главни актери свих облика насиља који се дешавају на фудбалским утакмицама, а друштвене околности управо доприносе њиховом развоју и популаризацији. Све ово доприноси стварању и

прихватању искривљених друштвених вриједности које проузрокују насиље на фудбалским утакмицама.

Поред наведеног, друштвене околности у БиХ су такве да се непрестано на фудбалским утакмицама подстиче испољавање национализма. Неки теоретичари, национализам сматрају обликом насиља у спорту. Друштво које је склоно испољавању национализма сматра се друштвом које није способно да се на други начин суочава са кризним периодима у којима се налази. Значајан број теоретичара сматра да испољавање национализма представља примитивни облик реакције на одређене друштвене околности. Сматра се да национализам у свом појавном облику представља примитивизам. Све ово нам само говори да су тренутно у БиХ друштвене околности такве да се креира амбијент за испољавање национализма на фудбалским утакмицама, што у пренесеном значењу означава да се друштво налази у великој кризи.

Поред наведеног, можемо рећи да је друштво у БиХ ниједи посматрач и недопустивих дешавања на фудбалским стадионима која од фудбала праве његову супротност и обесмишљавају га. Сви они који су укључени у фудбал и који га прате у БиХ могу потврдити да се на фудбалским стадионима могу видјети разна намијештања резултата утакмица, неправде судијске организације, нестручно и лоше организовање фудбалских утакмица, рад фудбалских стручњака који се заснива само на личним интересима који су скоро потиснули професионално понашање у други план и тако даље. Затим, треба споменути и правни оквир којим је регулисано спречавање насиља на спортским манифестација који се већим својим дијелом не примјењује. У нижим фудбалским лигама имамо честе физичке обрачуне на фудбалском терену, а виновници тих инцидената пролазе са изразито благим санкцијама или чак и не буду кажњени. Законске одредбе које се односе на забрану посјеђивања спортским приредбама лица која су починила прекршаје у складу са законом, скоро се и не примјењују. Све поменуте друштвене околности, и још много тога о чему нећемо писати овом приликом, када се сублимирају, утичу на низ фактора који се манифестују кроз насиље на фудбалским утакмицама.

Историјске околности на тлу БиХ имају значајно мјесто у насиљу на фудбалским стадионима. Једноставно речено, историјске

околности у БиХ су такве да представљају погодно тло за развој насиља било које врсте, па самим тим и насиља на фудбалским стадионима. Колико је то тачно, најбоље се може сагледати кроз подијељености друштва по националним шавовима, а за шта највише заслуга имају управо историјске околности. Да су историјске околности на овом простору сложене и да непрестано доприносе подијељености најбоље је илустровати кроз одломак из дјела "Травничка хроника" нобеловца Иве Андрића: "Како је могуће – питао је Дефосе – да се ова земља смири и среди и да прими бар онолико цивилизације колико њени најближи сусједи имају, када је народ у њој подијељен као нигдје у Европи? Три вјере живе на овако уском простору, брдовитом и оскудном комадићу земље, али свака од те три групе има средиште свог духовног живота далеко, у туђем свијету, у Риму, у Москви, у Цариграду, Меки, Јерусалиму или бог зна гдје, само не ондје гдје се рађа и умире. И свака од њих сматра да је њено добро и њена корист условљена штетом и назатком осталих вјера, а њихов напредак може бити само на њихову штету. И свака од њих је од нетрпељивости начинила највећу врлину и свака очекује спасење однекуд споља, и свака из противног правца".

Надаље, један од добрих примјера утицаја историјских околности јесте и навод из књиге Мирјане Касаповић – Босна и Херцеговина: подијељено друштво и нестабилна држава, који гласи: "Читајући десетке хисториографских дјела бошњачких, хрватских и српских аутора о Босни, најчешће сам имала дојам да читам књиге о повијести трију различитих земаља. Чинило се да их повремено повезују само исте историјске личности или исти историјски догађаји, али се и они обично интерпретирају различито". Дакле, историјске околности су такве да погодују развоју национализма и насиља. Нажалост, екстремни облик насиља десио се деведесетих година протеклог вијека. Ураво "рат и ратна дешавања која су се десила на простору БиХ свакако су трајно нарушила и пореметила односе између народа који живе на овом простору. Заоставштина тих поремећених односа кулминира насиљем на спортским приредбама, које обично започињу скандирањем ратним херојима, истицањем застава, слика и транспарената којима се славе неке личности и догађаји из ратног периода (који изазивају гнијев и осуду код друге навијачке групе)" (Шетка, Амиџић, 2012:185).

Економске околности у БиХ утичу на појаву насиља на фудбалским утакмицама. Због тешке економске ситуације, у БиХ се јавља незадовољство становништва које се, између осталог, испољава у виду насиља на фудбалским утакмицама. Међутим, незавидан егзистенцијални и финансијски положај младих који представља основу свих навијачких група, чини их групама којима људи у клубовима и политика која се мијеша у спорт лако манипулишу. "Босна и Херцеговина као земља која се налази у дуготрајној транзицији и реформама, непрестано наилази на потешкоће економске природе које условљавају сталну борбу за егзистенцију њеног становништва. Из потраге за катарзом у посттрагичном стању егзистенције уобичава се нова култура презира са вјешто срезаним сликама, пажљивим избором дејствујућег материјала, при чему ритам насиља одговара ритму носталгије за бољим животом и меланхолије, а у саображености културе ароганције и културе агресије, чији је производ култура презира. Насиље у спорту само је огледало културе насиља као новог облика рјешења интереса разних интересних група у нашем друштву и вида "борбе грађана" за бољи економски статус" (Шетка, Амиџић, 2012:187). Култура сиромаштва, велика незапосленост, као и мале шансе за друштвено напредовање, веома су битни узроци насиља и агресије. Није само у питању немање новца, већ и недостатак престижа и угледа. Међу насилницима су најчешће људи слабих изгледа да прибаве добра која се у потрошачки настројеном друштву сматрају извором среће и благостања (Туфегџија, 2009:24). Дакле, због незавидног економског статуса које је у протеклом временском периоду акумулирало доста незадовољства код младих, те услед манипулација различитих интересних група, може се закључити да тренутне економске околности у БиХ несумњиво доприносе насиљу навијачких група на фудбалским утакмицама.

БЕЗБЈЕДНОСНИ АСПЕКТИ НАСИЉА У БИХ

Узимајући у обзир специфичности друштва у БиХ, насиље на фудбалским утакмицама свакако заслужује велику пажњу. Са безбједносног аспекта, насиље на фудбалским утакмицама је значајно јер се вршењем овог насиља директно угрожава безбједност грађана,

проузрокује материјална штета на спортским и другим објектима, и на крају подстиче вјерска нетрпељивост. Безбједносни аспекти насиља на фудбалским утакмицама утолико су значајнији ако имамо у виду да је један од значајних догађаја у распаду бивше заједничке државе на овим просторима управо била једна фудбалска утакмица (одиграна у Загребу деведесетих година прошлог вијека између Динама и Црвене Звезде).

Једна група аутора сматра да су карактеристични облици навијачког насиља у спорту, па тако и у фудбалу који се јављају у пракси: појединачни физички напади на друге навијаче или случајне пролазнике, групне туче између супротстављених навијачких група, уношење и бацање у спортски терен или гледалиште, пиротехничких средстава и других предмета који могу угрозити живот учесника спортске приредбе или ометати ток спортске приредбе, уношење и конзумирање алкохола и опојних дрога, упади у терен у циљу ометања или прекида спортске приредбе, оштећење уређаја и инсталација на спортском објекту, уништење и оштећење возила, трговинских и других објеката, на правцима кретања навијача, вршење имовинских деликата, неплаћање рачуна у кафићима и ресторанима, исписивање графита на јавним површинама, превозним средствима, фасадама зграда, лифтовима, споменицима културе, изазивање мржње или нетрпељивости која може довести до физичких сукоба на националној основи и учествовање у догађајима који немају везе са спортом и вршење кривичних дјела која нису повезана са спортским приредбама итд. (Милојевић и други, 2013:13).

Од свих наведених облика навијачког насиља, највећу пажњу завређују случајеви угрожавања живота грађана. Посебно су осјетљиви случајеви у којима су посљедице навијачког насиља резултирале губитком живота навијача. Наравно, најосјетљивији случајеви у БиХ су управо они који су довели до насиља на фудбалским утакмицама, а који су били мотивисани национализмом. Као најдрастичнији примјери таквог насиља су чести сукоби између супротстављених навијачких група које припадају различитим народима. Најдрастичнији примјер су свакако учестали сукоби у Мостару између навијача Зрињског и Вележа (Хрвата и Бошњака) који су мотивисани национализмом, а који само указују на дубоку подијељеност по националним шавовима између становника града Мостара. Драстичан примјер насиља на

фудбалским утакмицама се десио 2007. године када се у Мостару играла утакмица између Зрињског и Партизана из Београда. Насиље на овој утакмици је резултирало повријеђивањем више од 60 лица. Ово насиље је, такође, било мотивисано различитостима у националном и вјерском опредељењу. Можда најдрастичнији и најгори примјер навијачког насиља се десио у Широком Бријегу 2009. године када су навијачи ФК Сарајева на улицама Широког Бријега у сукобима са полицијом практично направили атмосферу из ратних дана у БиХ. Приликом ових сукоба, један навијач ФК Сарајево је изгубио живот, дошло је до повријеђивања већег броја лица, а причињена је и велика материјална штета. Ово насиље је, такође, било мотивисано национализмом. Наведени примјери представљају само један мали дио навијачког насиља које се десило у протеклом временском периоду у БиХ, а које је везано за насиље на фудбалским утакмицама. Управо многобројни примјерни навијачког насиља указују на важност ове проблематике у безбједносном смислу.

ЗАКЉУЧАК

Сагледавајући узроке и безбједносне аспекте насиља које се дешава у БиХ на фудбалским утакмицама, као логичан закључак се намеће потреба за предузимањем низа превентивних мјера за спречавање узрока настанка насиља. Иако смо узроке настанка насиља подијелили на четири групе фактора (околности) које доприносе настанку насиља, сматрамо да ефикасне превентивне мјере могу утицати једнако на све факторе. Међутим, сматрамо да прије предузимања било каквих превентивних мјера, неопходно је да дође до позитивних помака у друштву у погледу схватања правих друштвених вриједности свих грађана који живе у БиХ. Уколико не почнемо да живимо у садашњости, а историји оставимо да дефинише прошлост, онда превентивне мјере сигурно неће моћи да дају праве резултате. Ипак, без обзира на све, што прије треба кренути са системском примјеном превентивних мјера у погледу неутралисања узрока који доводе до насиља.

Како би био могућ системски приступ отклањању узрока насиља, неопходно је да се њему посвети пажња у образовном систему.

Као најбољи примјер могу послужити искуства из Велике Британије. Затим, неопходно је да државни органи, који су задужени за примјену законских одреби које се тичу спречавања насиља, коначно почну безусловно и у потпуности да примјењују законске норме. Такође, неопходно је да се у што већој мјери изврши деполитизација спорта, па тако и фудбала, јер све превентивне мјере и стремљења ка спречавању насиља неће имати смисла уколико се не изврши деполитизација. Управо деполитизацију фудбала сматрамо кључним фактором за спречавање и смањивање броја случајева насиља навијача на фудбалским утакмицама у БиХ.

ЛИТЕРАТУРА

1. Cashmore, E. (2005). *Making Sense of sports*, London: Routledge.
2. Ђорић, М. (2014). Насиље у спорту (теоријске контроверзе и узроци). Београд: *Култура пописа*, 23/2014, 101-118.
3. Ђорђевић, И., Кековић, З. (2001). Концепт људске безбједности – алтернатива или нужност. Београд: *Безбедност*, 2/2011, 90-115.
4. Guilianotti, R. (2000). *Football – a sociology of the global game*, London: Policy Press.
5. Касаповић М. (2005) Босна и Херцеговина – подијељено друштво и нестабилна држава. Загреб: *Политичка култура*
6. Коковић, Д. (2011). Политичко насиље – пример политизације фудбала. Бања Лука: *Европски дефендологија центар*, зборник радова са научног скупа, 28-45.
7. Лалић, Д., Бити, О. (2008). Четверокут спорта, насиља, политике и друштва: знанствени увид у Еуропи и Хрватској. Загреб: *Политичка мисао*, 3-4/2008, 242-272.
8. Маричић, С. (2011). Насилно понашање навијачких група као средство политичке манипулације у Босни и Херцеговини. Бања Лука: *Европски дефендологија центар*, зборник радова са научног скупа, 224-238.

9. Милојевић, С., Симоновић, Б., Јанковић, Б., Оташевић, Б., Турањанин, В. (2013). *Млади и хулиганизам на спортским приредбама*. Београд: Мисија ОЕБС у Србији.
10. Шетка, Г., Амиџић, Г. (2012). Насиље на спортским приредбама у Босни и Херцеговини. Београд: *Безбедност*, 1/2012, 180-197.
11. Туфегџија М. (2009). Обезбјеђење спорстских догађаја. Бања Лука: *Дефендологија центар*.

РАЗВИЈАЊЕ БЕЗБЕДНОСНЕ КУЛТУРЕ КОД МЛАДИХ УЧЕСНИКА У СПОРТУ

Др sci Злате Димовски
Факултет безбједности Скопје

Др sci Ице Илијевски
Факултет безбједности Скопје

Др sci Кире Бабаноски
Факултет безбједносних наука МИТ универзитет Скопје

Апстракт: У последње две деценије у Р. Македонији дошло је до постепеног ширења и напретка у демократизацији друштва. Као неизбежна последица преласка је појава и рад већег броја политичких странака, приватизација, појавио се велики број социјално угрожених група грађана, а затим и непрекидни сукоб и политичка борба за власт, као и велики број организованих политичких и социјалних протеста. Све ово је довело до повећања броја случајева насилног, демолирачког и деструктивног понашања грађана, међу њима и много младих људи који често завршавају сукобима грађана са полицијом на јавним местима. Таква ситуација се једноставно преноси у одржавању разних културних и спортских догађаја.

Спорт више не може да се види само као феномен обичне масовне игре за забаву и разоноду. Та мора бити анализирана као феномен масовне социјалне културе, и док навијачи, као њен саставни део, постају све већи проблем данашњице.

БЕЗБЕДНОСНА КУЛТУРА

Феномен културе као друштвени феномен је предмет мултидисциплинарног истраживања од стране филозофије, науке и религије, а још није утврђена универзална дефиниција. Неки истраживачи наводе неколико стотина различитих дефиниција, и у свима укључују различите појаве у друштву. Овај феномен представља читаву људску стваралицу и подељен је на материјалну и духовну културу. То нам даје право за разговор око културе више описно, да покушавамо да је дефинишемо, притом, без објашњења у потпуности.

У свакодневном говору, појам културе односи се на људске креативне активности (АРТ), као и навике, обичаје и начин живота људи или група које су високо вредноване у друштву.

Свака култура ствара своје симболе, што олакшава комуникацију. Симболи су: речи, бројеви, цртежи, фотографије, делови одеће, фризури, гестови, знаци. Поред видљивих аспеката културе, укључује и невидљиве компоненте, а то су вредности и посебна правила понашања (норме), које воде и управљају људским понашањем.

Слика 1. Модел културе „Санта мраз“

Извор: http://eurolog-project.eu/pdf/vortrag_gemeinhardt_deutsch.pdf

Друштво не би могло да постоји без правила (норми) или стандарда за "одговарајуће" понашање. Норме у друштву изражавају се кроз: законе, обичаје и морална правила. Најважније норме у друштву су институционализоване у одговарајућим институцијама. Да друштво функционише, мора имати начин за јачање норми, а то су санкције. Безбедносна култура је део опште културе човека као појединца или друштва у целини. То је посебан облик свести која се изражава као скуп прогресивних тенденција и знања у области безбедности које чине човека особом која је у стању да се упозна са основним вредностима и предностима цивилизације и опасности које прете од ових вредности. Безбедносна култура је скуп уверења, вредности и праксе појединаца и организација, које одлучују шта може да се представи као претња и са

којим средствима треба да им се супротстави. У ствари, то је скуп усвојених ставова, знања, вештина и правила у областима безбедности, изражених као начин за понашање и средства за заштиту личних, социјалних и међународних вредности од свих врста претњи.

Безбедност културе, као и сама култура (без безбедносних атрибута) може да се формира, развија и одржава преко ставова чланова или група и промоцију различитих понашања према безбедности.

У контексту на дату дефиницију да безбедност култура представља збир усвојених ставова, знања, вештина и прописа за безбедност, може се закључити да се манифестује као понашање и процес, за потребама, начинима и средствима за заштиту личних, социјалних и међународних вредности из свих извора, облика и носиоцима претњи, без обзира на место или време њиховог испољавања. Безбедносна култура има своје унутрашње и спољашње догађаје.

- Унутрашње манифестације односе се на дизајн безбедности;
- Спољни догађаји су сигурност понашања, како и однос и приступ безбедности, што се првенствено односи на спремност и способност (материјална или духовна) да се одговори на изазове и претње.

Познато је да су ставови стални систем позитивних или негативних процена, емоционалне категорије и технике за добре и лоше активности у заједници. Ово треба схватити као предиспозиције или менталне спремности, што значи да људи који поседују ту тенденцију или мотивацију, разумеју друштво у оквиру дефинисаних категорија. Ово се види као процес или систем и може се рећи да се, на основу ових вредности, регулише животна средина и индивидуално понашање.

Безбедносна култура, као систем знања, може бити приказана и анализирана као модеран, хуманистички, дизајниран образовни програм који пружа могућност за стварање свеобухватне друштвено-културне средине за промоцију, имплементацију и поштовања основних људских права, ненасиље и развој вештина (меке и тешке вештине) за примену ових принципа у свакодневном животу.

Безбедносна култура међу младима је један од кључних елемената од којих зависи квалитет образовног процеса и делатности општег интереса, а ниво развијености се дели на два нивоа:

1. ниво личног развоја и
2. ниво за развој друштва

Током образовног процеса, млади би требало да настоје развијати универзално прихваћене позитивне ставове. У том контексту ћемо навести неке од садржаја који би требало да допринесу развоју безбедносне културе:

- да се развија свест код младих о личној и социјалној безбедности као највишој вредности;
- стицање знања путем научних метода и кроз доказана искуства;
- оспособљавање младих људи да негују позитиван став према добрим, а негативни став према лошим;
- развијати свест о потреби заштите младих од свих врста претњи и уништења;
- избегавање сукоба, успостављање мира као врхунског добра за услов опстанка људи.

Развој безбедносне културе подразумева квалитетан и модеран образовни систем који се заснива на следећим принципима и вредностима:

а) законитост - како би се осигурала имплементација усвојеног концепта за развој културе о безбедности у складу са релевантним законима о образовању,

б) одговорност и транспарентност - у циљу обављања активности у складу са законским нормама и процедурама и коришћењем доказаних позитивних примера,

в) једнакост - у циљу успостављања једнак третман према свим младим људима, без обзира на њихову етничку, верску, полну старост или другу друштвену припадност,

г) учешће - у циљу укључивања родитеља и свих релевантних фактора у процесе развоја културе сигурности,

д) континуитет - како би се обезбедио континуитет квалитета образовног процеса,

ђ) отвореност и оријентација - како би се обезбедили канали за сарадњу и комуникацију са младима и свим осталим заинтересованим странама,

е) проактивност - како би се обезбедило окружење које ће благовремено идентификовати изазове и развити безбедносну културу,

ж) сарадња и комуникација - у циљу развијања безбедносне културе је потребно поверење и спремност да се делује и да се обезбеди приступ и размена информација према и од свих фактора.

з) морал и етика - да се обезбеди сигурна школска средина која ће помоћи у развоју безбедносне културе и развије осећај одговорности код младих у школи.

Развој са становишта културе и природе и, са друге стране, безбедност, ставља људе у центар разумевања и дизајна концепта за развој безбедносне културе. Наиме, на тај начин се добија:

- свеобухватност (не само да се смањи материјални параметри, него се поштују и духовни);

- динамика (укључујући и развој нових потреба и жеља);
- отвореност (успоставља везу са спољним светом) и
- одржљивост (поштују потребе обичне и људске природе).

Ова функција се заснива на култури која настоји да избегне изолационизам, романтизам, културни релативизам, културни фундаментализам и слична одступања, јер права култура се стално преобликује и обнавља, посебно кроз развој интернета. Са друге стране, заснива се на безбедности која се манифестује кроз нове облике и начине, што је, опет, одређен модификовани облик и појава несигурности као своје супротности и као подстицај да се према њима адекватно одговори са новим, развијеним ресурсима и програмима.

Промене у области безбедности који су се одиграли у последњих неколико деценија не може се третирати као трансформација у развоју, зато што је проширила и побољшала безбедносна разматрања. У овом контексту, постоје разлози који укључују не само разумевање безбедности као одсуство егзистенцијалне опасности према држави, него и увођење нових области безбедности, као што су:

- социјална;
- етничке, верске или друге културне мањине;
- особе са њиховим потребама и
- цело човечанство - глобална или светска безбедност.

СПОРТ И БЕЗБЕДНОСТ

С обзиром на то да спорт има различите врсте индивидуалних и тимских такмичења, постоје навијачи у најширем смислу те речи, који навијају за свој омиљени клуб и емотивно се везују са њим и, према резултатима спортских догађаја, публика доживљава стрес и емоционалну бол или радост. Кроз историју, има много људи који су посебну пажњу посветили овом проблему.

Фанови су људи, један или више њих у групи који, са својим навијањем, подстичу појединца или тим, перформансе одређене психо-физичке активности кроз употребу одређених средстава или без њих, због свог сопственог задовољства или за оног за кога навијају. Како се развија спорт, тако су навијачи који имају исти објект за навијање, организовани у групе навијача и поштовалаца клубова.

Навијање се може употријебити на више начина:

- Аплауз, користећи руке (дланови) или јачи уз помоћ одређених средстава;

- Глас (играње, викање, певање, ...) који су специјално дизајнирани за предмет навијања;

- Навијачки реквизити (разни дувачки или ударачки музички инструменти, транспаренти, заставе).

Као разлог зашто неко постаје фан, истиче се забава, уживање у гледању конкуренције, могућност дружења, избацивање фрустрације које се не може на другом месту избацити. Присуство спортског догађаја може довести до тога да се појединац назива „Позајмљено самопоуздање“. Међутим, један од најважнијих карактеристика фанова је емоционална веза са тимом за који навија. Када екипа губи, индивидуалац доживљаваја стрес, прави емоционални бол или разочарење, а то директно утиче на понашање навијача или групе.

Навијачке групе се, углавном, састоје од младих људи који су слабо културно и социјално адаптирани, са мало успеха у школи, несмотрени и неамбициозни. Улично „образовање“ и опстанак, животни неуспеси, школски неуспех, примитивизам, честа фрустрација, чине људе негативно расположене, склоне манипулацији, чине их поносним кад део групе прекрше јавни ред и када раде нешто забрањено, а врхунац успеха је да се не добије или избегне казна за то.

Данас су бројне и добро организоване групе, чије понашање је све проблематичније, посебно су то групе навијачког хулиганизма. Укратко, у спорту нема безбедносне културе.

Данас појам хулиганизма значи дивљење, бесмислено насиље над људима, примитивно и немотивисано уништавање или наношење штете над приватним или друштвеним власништвом, без икакве користи, а најмање за учиниоца. Са својим разорним тактикама, хулигани имају циљ да изазову страх и слабљење државне власти (клуб, безбедносне агенције, полиција), доказ мушкости и контролу над својом територијом. Хулиганство је термин који је општеприхваћен и описује понашање појединца или групе људи који крше правила друштвених норми и закона, који покривају деструктивно понашање људи који се не уклапају у друштвене норме и законе, док вандализују околину. Термин хулиганство је настао у Енглеској крајем 19. века и повезана је са девијантним понашањем и начином живота уличне банде и појединаца. Поред физичког сукоба са навијачима других клубова, хулиганима је карактеристично и непријатељство према властима који успостављају ред (агенције за обезбеђење и полиција). У сваком случају, навијачи су увек тежили да скрену пажњу на себе, чиме се омогућава младима да превазиђу кризу идентитета (изражену на „нас“ и „они“), да доживе неку врсту друштвене еманципације. Медији им у овом само помажу, јер се насиље у јавности увек препозна и о њему се разговара, а особа која је била део у одређеном случају, а који се осећао да је „нико“, добија осећање да је „неко“ у друштву.

Спортеки догађаји као и други јавни наступи у нашој земљи готово увек имају политичку позадину и све очигледније да је политика све више присутна у спорту. Спортска дворана постаје нека врста издувног вентила за посетиоце који похађају неку врсту психотерапијске сесије, места које подносе акције које иначе на другом месту би биле кажњене, тако да данас можемо да видимо и чујемо разне псовке, претње, понижења, наношење телесних повреда, позива на насиље, паљевине и друго.

Данашњи фанатици се карактеришу са повећањем агресивности и насилног понашања. Кроз насиље, фанови изражавају осећај незадовољства и одбијања према друштвеним нормама. Ово повећано насилно понашање има своје корене дубоко у нашем друштву и не

треба само да се пронађе, већ мора бити проучено и разумљиво. Кроз ово ће се развијати стратегије и концепти за успостављање и подизање одговарајућег нивоа безбедносне културе, и кроз то ће фанови постати свеснији свог „небезбедног понашања“ и наношења потенцијалне опасности себи и другима.

Понекад не можемо схватити који је разлог превише агресивности играча на терену или гледалаца на трибинама. Један од узрока је да током спортског такмичења нивои адреналина и тестостерона, као и других хормона, има повећани ниво активности у мозгу. Из тог разлога, следи повећане активности церебелума и због мање фрустрације, природно се одговара вишим нивом агресивности. Стога се смањује свест о контроли понашања. Овај механизам функционише и код навијача.

Други фактор који утиче на повећање нивоа агресивности који се често неколико сати или дан раније јавља је иритација. То значи да особа која је понекад потцењена или можда увређена, а у међувремену то већ заборавила, под утицајем догађаја и активности у тренутној ситуацији, потиснута импулсом, активира то осећање без разумевања разлога и доследно испоручи агресивне реакције у виду неодговарајуће манифестације.

Еуфорија после победе је резултат доживљаја свемоћи и власти. Ове навијаче на стадионима привлачи жеђ за искуством, која сама по себи може да идентификује карактер тима за који навијају. Ако тим победи, они доживљавају то као личну победу, што значи добро доживљена слава. Када његов тим губи, због идентификације, навијач се и сам осећа као губитник. Због тога, његова агесија се понекад окреће према тиму, али, углавном жели да се освети преко напада на навијачку групу победничког тима. Иако је његов тим изгубио, он као фан не може и неће оставити бојно поље као губитник.

За љубитеље екипе која губи, стадион је упориште „колективне жалости“. Кораци овог жаљења су следећи:

- одбијање (губитак, пораз);
- конфронтација;
- страх, туга, депресивно расположење (седење на местима повученим у себе или плач);

- љутња, бес, агресија (ово су агресивни испади у вербалној или физичкој форми, било против сопственог тима или против противничке навијачке групе);
- рационализација (здрав разум и перцепција фактора који су довели до пораза, ово је пораз тима, а не навијача);
- прихватање (помирење са ситуацијом и ослобађање од притиска емоционалне напетости);
- одабир новог тима или обнављање везе, придрживајући се старе екипе;
- опраштање (потпуно прихватање) и
- захвалност (радост, зато што може поново да се навија).

РАЗВИЈАЊЕ БЕЗБЕДНОСНЕ КУЛТУРЕ

У јачању безбедносне културе међу младима, захтева се укључивање свих друштвених актера: породице, локалне власти и професионалне институције, здравствене организације, спортске организације, цркве и друге верске заједнице, невладине организације, медија, организације цивилног друштва, који имају улогу искључиво у превенцији и заштита младих од негативног утицаја безбедносних ризика (Ђурић, 2007). Да би заиста бити у стању да делује на смањење насиља у школама, па и споља, као и спортских догађаја, захтева се свеобухватна акција која ће укључити све релевантне институције: школе, надлежно Министарство образовања, Агенцију за младе и спорт, центре за социјални рад, полицију, локалну самоуправу, невладине организације и др.

Безбедност младих као један од најважнијих друштвених проблема може се успешно реализовати увођењем ефективног концепта који ће допринети развоју безбедносне културе. Наш допринос у тој целини ће бити концепт који смо добили на основу теоријских и емпиријских истраживања, као нови концепт који ће обезбедити бољу безбедност младих и запослених у образовним установама у земљи, као и нови начин стицања знања и вештина у областима културе за младе.

Концепт је заснован на благовременој и тачној идентификацији безбедносних ризика, адекватној превенцији и начину реаговања, који

треба да допринесу побољшању организације безбедности у школама, као образовне институције, с једне стране и образовању ученика у циљу изградње и развијању своје безбедносне културе (у функцији заштите од негативних утицаја који представљају потенцијалне безбедносне ризике) на другој страни. Концепт се састоји од низа компоненти и уједно и специфичности. Концепт је дизајниран да понуди иновативна и практична решења.

Посебан значај овог концепта је то што се препоручује као опција у управљању и заштити ученика од безбедносних ризика, за брзе, непредвидиве и веће промене у (не) ризичним срединама где организација у школским администрацијама мора бити опрезна и прилагођена пројектованим стратегијама и њиховим значењима.

Овај концепт подразумева предузимање превентивних (образовних) мера и активности у школама, који би требало да реализују различити субјекти: полиција, здравство (лекари, Фонд за здравствено осигурање), родитељи, млади синдикати, удружења и организације (спортски клубови, верске заједнице, добротворне фондације, Црвени крст, женске организације итд), јавни сектор кроз министарства образовања и науке, Завод за развој образовања, агенције за омладину и спорт, удружења за заштиту децу, Министарство правде, библиотека, позоришта итд.

Главни циљ овог концепта је:

А) стварање ефикасних стратегија за безбедну школу и

Б) развој безбедносне културе међу ученицима, како би се заштитили од негативног утицаја безбедносних ризика.

Не постоји тренутно решење за смањење нивоа насиља. Овај процес укључује активности:

- ревизију структуре наставног особља на основу улога, задатака и одговорности;
- усклађивање улога и функција Министарства унутрашњих послова и Министарства просвете и науке;
- до сада је спроведена ревизија пројеката, концепата и решења;
- спровођење инструкција према настави које воде већу ефикасност и безбедност у школи.

У суштини, концепт развоја безбедносне културе говори о школској мисији, улози и одговорности у заштити ученика и као

средство за промовисање демократије и поштовање дечијих права. На основу анализе безбедносне ситуације у школама у Републици Македонији, претње и изазови, релевантни фактори захтевају непрекидну трансформацију како би се испунили циљеви сигурности.

Развој технологије, брзе и значајне промене у друштву, траже школску популацију која је спремна да одговори на све претње. Трендови, ризици и закључци из научених лекција и знање стечено у образовном процесу и учешће у пројектима и радионицама ће покренути и олакшати континуирано продужење и измену концепта.

Овај концепт треба дати потпуну слику о узрочно-последичној вези између приоритета у развоју културе безбедности у школама у Републици Македонији преко три перспективе:

- сигурни ученици;
- наставни план и програм и предмети у образовном процесу и
- развијање безбедносне културе студената.

На основу свеобухватне анализе сваког од дефинисаног термина, дефинишу се стратешки приоритетни циљеви, а за сваки термин посебно се гради концепт за развој безбедносне културе за успешно спровођење мера безбедности и превазилажење ризика за безбедност ученика. Овај концепт садржи следеће приоритете и мере за развој безбедносне културе:

1. континуирано образовање, професионални развој и мотивација наставног и стручног особља;
2. промоција сарадње са цивилним сектором.

Идентификоване предности у овој перспективи се виде у потенцијалу локалне самоуправе. Осим тога, предности су евидентне и у квалитету обучених наставника, просторне способности и опреме у канцеларијама у неким школама.

Перспективе у развоју безбедносне културе леже у укључивању родитеља и подршци у образовне процесе, сарадњи између школа и институција, могућности увођења ванинституционалног облика наставе и диверсификације ваннаставних активности уз учешће цивилног друштва.

Претње се односе на недовољно знање и искуство међу актерима и слабе сарадње са Министарством просвете и науке. Образовни процес треба да допринесе развоју безбедносне културе и

мотивисање ученика и наставника у области сарадње за повећање иновације у побољшању квалитета образовног процеса.

Предложени концепт за могући развој безбедносне културе међу ученицима и подешавање неризичног амбијента – безбедна школа, значајан је покушај да се оптимално дође до решења за превентивну акцију у оквиру школског система као саставни део образовног система у земљи. Створен је могући концепт који ће пружити добру основу за даље истраживање у овој области где су могуће модификације и друга побољшања.

Безбедносна култура треба да буде значајан део садржаја образовног процеса и да обезбеди потпуне, свеобухватне и усмерене мере за побољшање укупног школског окружења, са једне стране, и вредносне оријентације ученика и људи у заједници, са друге стране. У том смислу, сматрамо да школа са друштвеним ангажманом у развоју безбедносне културе треба активно укључити и студенте. Безбедносна култура се не може развијати у изолацији, већ као саставни део наставног плана и програма у школи. Активно учешће ученика у школи је, такође, веома важна фаза у развоју сигурносне културе, посебно, учешће студената у свим образовним процесима и тековима. Тако, студенти су највише адекватно обучени за будуће улоге у друштву за демократију, хуманост, толеранцију и прихватања других позитивних вредности.

Основни правци и активности успостављени применом концепта, стварају угодно и сигурно окружење; подстицање школског успеха; укључивање породице и медија на значајан начин (кроз предавања, пројекције филмова, демонстрирање креативних радионица); развијање сарадње са локалном и широм заједницом; подстицање позитивног односа између студената и запослених; отварање дискусије о безбедносним питањима; однос према студентима са једнаким поштовањем; проналажење начина на које ће студенти моћи да изразе своје проблеме; помагање ученицима да се осећају безбедно када изразе своја осећања; афирмација и развој личности и грађанске свести ученика, напредак у идентификацији и решавању проблема; спровођење свеобухватног плана за побољшање сигурности у циљу стварања школског окружења без ризика; пружање подршке школског менаџмента у процењивању, унапређењу и

решавању безбедносних проблема; сарадња са екстерним услугама; истицање последице не-социјалног понашања и истицање ризика, претњи и последица хулиганства.

Имплементацијом овог концепта за развој безбедносне културе постижу се следећи циљеви:

- стицање општег и разноликог знања потребног у свакодневном животу и даљем образовању;
- хармонични, интелектуални, емоционални и друштвени развој студената према способностима ученика;
- развијање способности студената за разумевање и информисање;
- развијање самопоуздања и свести ученика о њиховој индивидуалности и одговорности за њихове акције;
- васпитање за међусобну толеранцију, сарадњу, поштовање различитости, основних људских слобода и права;
- васпитање за опште културне и цивилизацијске вредности које произилазе из светске традиције;
- усвајање општег и применљивог знања које омогућава самосталнију акцију у друштвеном и природном окружењу;
- развијање способности за размишљање и изражавање у уметничкој и културној традицији;
- развијање вештина за решавање проблема;
- промоција здравог начина живота и образовања за преузимање одговорности за сопствено здравље и за заштиту животне средине;
- стварање културе за избегавање или смањивање последица агресивног, хулиганског и насилног понашања.

ЗАКЉУЧАК

С обзиром на то да се сигурност ученика и запослених у основним и средњим школама постаје све сложенији проблем и свакако значајан изазов за државу, али и за друштво у целини, оправдана је потреба за опширнијим истраживањем и занимањем за ову проблематику у циљу проналажења адекватних решења. Постојеће теоријско-практично достигнуће сигнализира да овај проблем не изазива довољно пажње. У вези са тим, организовање и остваривање

прописаних законских мера за заштиту од безбедносних ризика у школама се неисправно спроводе, односно, на ову проблематику се приступа апстрактно и површно. Зато у пракси још увек постоји много несугласица у вези са начином решавања ових озбиљних проблема. До сада се, према овим проблемима, приступало фрагментално и основно уопште, што нам даје право да се бавимо овим проблемом из опсежног теоријског и емпиријског аспекта који ће бити значајан за ученике и друштво (ако не и најважнији).

Укључивање ових проблема неће поништити све негативне појаве, већ ће довести до знања о својим поступцима код сваког учесника, процењивање сваког стања посебно и доношење најраније одлуке о укључивању или избегавању на појединачном плану. У таквој ситуацији ће се смањити и тензија и агресивност на спортским утакмицама као важног сегмента друштвеног живота и стварање безбедносне културе у навијању.

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Анастасовски, И., Стојаноска, Т. (2010). *Насилство, агесија и спорт*. Скопје
2. Bertović Skračić, Z. (2015). Psiholog odgovorio na pitanje – Zašto su navijači agresivni?, downloaded from <http://www.express.hr/drustvo/psiholog-odgovorio-na-pitanje-zasto-su-navijaci-agresivni-621#>
3. Bjelajac, Ž.; Jovanović, M. (2013). Pojedini aspekti bezbednosne kulture na internetu. *Kultura polisa*, god. X, br. 21
4. Bundesministerium für Bildung und Forschung (BMBF). Forschung für die zivile Sicherheit 2012–2017, downloaded from http://www.bmbf.de/pub/rahmenprogramm_sicherheitsforschung_2012.pdf
5. Bundesministerium für Bildung und Forschung (2014). *Siscehrheitskultur im Wandel*, Fraknfurt am Main: Goethe Universitatet
6. Goldstein, A. (1992). *School violence: its community context and potential solutions. Testimony to be presented to Subcommittee on*

- Elementary, Secondary and Vocational Education Committee on Education and Labor, U.S. House of Representatives*
7. Грујоски, Б. (2015). *Криминалистички и кривично-правни карактеристики на насилството кај младите и хулиганизмот*. Магистерски труд, Скопје: Факултет за безбедност
 8. Johnston, A., I. (1995). Thinking about strategic culture. *International security*, vol. 19, no. 4
 9. Katzenstein, P., J. (1996). *Culture of National Security*. New York: Columbia University Press
 10. Стајић, Љ.; Мијалковић, С.; Станаревић, С. (2013). *Безбедносна култура*. Нови Сад: Правни факултет Универзитета у Новом Саду
 11. Станаревић, С. и др. (2009). *Појмовник безбедносне културе*, Београд: Центар за цивилно-војне односе
 12. Ђурић, С. (2007). *Безбедносни ризици у школама, Модел о откривању и разговарању*, Београд: Факултет безбедности
 13. Водинелиќ, В. (1981). Методика на откривање, докажување и објаснување на насилничкото однесување (силеџство, хулиганство). *Годишник*. Скопје: Факултет за безбедност
 14. Vučićević Miladinović, L. (2010). Psihologija navijača Bejzbolka umesto zastave, downloaded from <http://www.prekoramena.com/t.item.24/psihologija-navijaca.html>
 15. Williams, M., C. (2006). *Culture and security*, London: Routledge
 16. <http://www.bezbednost.org/Svi-projekti/700/Istrazivanje-i-podizanje-nivoa-bezbednosne.shtml#sthash.VMxd2NDd.dpuf>
 17. <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2004/0025-85550403221K.pdf>
 18. http://eurolog-project.eu/pdf/vortrag_gemeinhardt_deutsch.pdf
 19. <https://ljubodragsimonovic.wordpress.com/>
 20. <http://mvr.gov.mk/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=438>
 21. http://www.stepbystep.org.mk/WEBprostor/toolbox/uchilishteto_i_zaednicata_mak.p
 22. [http://www.unicef.org/tfymacedonia/Priracnik_za_nasilstvo_-_MK\(1\).pdf](http://www.unicef.org/tfymacedonia/Priracnik_za_nasilstvo_-_MK(1).pdf)
 23. <http://www.ymcabitola.org.mk/makedons>

СИГУРНОСТ И СПОРТСКИ ДОГАЂАЈИ – СЛОЖЕН ОДНОС

Др сци Армин Кржалић

Универзитет ИТС – Interlogos Centar

ма Мела Омеровић

Едукацијски факултет Универзитета у Травнику

Апстракт: У раду ћемо анализирати и истаћи различите аспекте који се односе на сигурност и спортске догађаје. Током посљедњих деценија, посебно је примјетно да су спортски догађаји у свјетским спортским такмичењима преузели велики политички, симболички, социјални, економски и медијски значај. Исто тако, свјedoци смо присвајању спорта као арене терора чије испољавање показују екстремни навијачи или чланови терористичких група који желе да терором спријече уживање у спортским догађајима. Рад има двоструки циљ: с једне стране, аутори покушавају утврдити сложеност односа између спортских догађаја и тема сигурности. С друге стране, рад жели допринијети подизању свијести о значају сигурности спортских објеката кроз имплементацију политике управљања ризиком и примјену софистициране опреме. Све наведено изискује позитивну реакцију препознату у сарадњи релевантних субјеката сигурности и спорта.

Кључне ријечи: сигурност, спортски догађаји, терор, спортски објекти, ризици, софистицирана опрема

УВОД

Сигурност и спорт су динамичне категорије те су обје подложне сталним промјенама које су условљене амбијентом и друштвеним развојем. Стога је неопходно, а готово и нужно да се сигурност и спорт континуирано прилагођавају промјенама и условима њихових корисника, прије свега грађана, а онда спорташа, гледатеља, туриста и навијача. Спорт јесте данас превазишао локална и регионална такмичења те је постао мега догађај, али он као такав не може постићи једнаке ефекте ако дјелује самостално или ако није увезан и у кореспонденцији са сигурности. Са друге стране, сигурност треба да је у хоризонталној повезаности са спортом јер се кроз организацију одређених спортских догађаја може десити да ствари крену у

погрешном смјеру, тј. ван спорта и дође до угрожавања људских живота, немира или пак нарушавања јавног реда и мира грађана.

Због тога, сматрамо да би најјаснија веза између сигурности и спорта требало да буде при организацији великих спортских догађаја, мислимо на Олимпијске игре, ногометна првенства, разне турнире, али не треба заборавити ни друга спортска догађања од националних спортских такмичења до локалних рекреационих турнира.

Спортски догађаји са собом носе инвестиције, туризам, трговину, посјетиоце и низ других позитивних страна. Међутим, спортски догађаји носе и лоше стране. Они су магнет за многе криминалне групе које желе да овакве догађаје искористе у циљу продаје илегалне робе и услуга као и других незаконитих радњи. Спортски догађаји се користе и као средство за освету или кажњавање, презентацију политичке идеологије, али и као „погодно тло“ за регрутацију оних група које су спремне да манифестују насиље у спорту. Забрињавајуће је да су се у посљедњих неколико година лоши ефекти манифестације негативних страна у спорту помјерили удесно. Тако спортски догађаји попримају обиљежја насилног екстремизма и радикализма. Смртоносно терористичко насиље се појављује кроз свеприсутнију пријетњу током одржавања спортских догађаја. Међутим, све наведене појаве, иако попримају нове карактеристике, нису појаве XXI вијека. Зараженост спорта насиљем биљежимо у касним седамдесетим годинама када се навијачка енергија усмјерава према насиљу, односно, на многим стадионима у Еуропи идеологија се користи као средство потврде идентитета. Овакву појаву, Еуропа је препознала као водећи сигурносни ризик у спорту те је путем својих институција прво изразила забринутост појавом насиља и идеологије на стадионима, а затим кроз препоруке и конвенције ограничила наведене појаве.

Везу између навијачке културе и идеологије налазимо код организација спортских догађаја земаља Западног Балкана, а та веза је посебно наглашена и изражена на спортским догађајима у Босни и Херцеговини. Навијачке групе с временом постају све организоване и радикалније у својим понашањима и реакцијама, док одговор државе на овакво понашање изостаје.

Имајући у виду наведено, истражићемо навијачку културу и политичку идеологију у контексту релација сигурност - спорт. С друге стране, истражићемо концепт увођења ефикасне политике надзора посјетитеља спортских догађаја те предложити конкретне мјере за побољшање сигурности на спортским догађајима.

С обзиром на то да је тема рада преопширана и захтијева опсежнији оквир истраживања и дескрипције, потрудили смо се навести већи број библиографских јединица које ће читатељима омогућити да детаљније истраже ово подручје.

МЕТОДОЛОГИЈА

Циљ рада: Сагледавање односа сигурности и спорта и мјера безбједности спортског догађаја, у циљу спречавања вандализма, недоличног понашања и насиља на спортским теренима. Циљ истраживања јесте и указивање на појаву идеологије у спорту те на значај имплементације политике управљања ризиком.

Задаци рада: Истражити међусобну везу између сигурности и спорта у условима организовања спортских догађаја. Фокусна анализа међу веза биће на подкултурној групи (навијачке групе) и идеологији као могућим узроцима насиља на спортским теренима. Анализираћемо у којој мјери идеологија и политика могу бити присутне на спортским теренима и колико се оне могу сматрати покретачима насиља.

Методе: Рад има дескриптивни карактер, а у раду смо користили анализу садржаја и деск методу као основне методе за прикупљање података. За извођење закључка, примијењен је метод триангулације.

Хипотеза: Спорт је у зависној везаности са сигурношћу, а та зависност се огледа у кориштењу сигурносних мјера и институција за одржавање спортских догађаја. Ако дође до прекида оваквих веза, услед недостатка политике управљања ризиком, имамо појаву насиља на спортским догађајима.

ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП

Сигурност, спортски догађаји и насиље

Будући да је појам сигурности комплексан и да је настао када и живи свијет, односно, човјек (Стајић, 2016: 21), поједини аутори у вези с њим упозоравају на различита питања и теоретска и практична. Међутим, о појму сигурности се не може расправљати ни научно ни истраживачки уколико се не истражи сами етимолошки коријен ове ријечи. Основ ријечи сигурност налазимо у латинској ријечи сецурус што значи бити безбрижан, односно, бити без страха или бојазни. Oxford Dictionary of New Words (Oxford University Press, 2008) тврди да ријеч сигурност одговара латинској ријечи сецуритас, а она значи имати стање које ће пружити увјете живота неопасним. То значи да имамо увјете у којима смо слободни од сумњи и страхова, како унутар зидина тако и ван њих самих те да ће се преузете обавезе испунити.

Абазовић дефинира сигурност као „систематску дијелатност државе, у којој учествују судска, законодавна и извршна власт. Ако споменути субјекти не сарађују како треба, онда немамо државе у том смислу (Абазовић 2002: 55).

„Сигурност је динамичка категорија која подразумијева системску дјелатност свих релевантних субјеката на глобалном, међународном, регионалном, државном и локалном нивоу, а у циљу сузбијања и одсуства опасности од природних, друштвених, економских, социјалних, еколошких, војних и невојних актера зависно од амбијенталности угрожавања” (Кржалић, 2009: 26).

Као и сигурност, спортски догађаји су познати још од самих почетака људске цивилизације. „Под спортским догађајем подразумијевају се различите активности организатора које су усмјерене на понуду програма, односно, игре извршилаца спортског догађаја одређеној спортској публици са циљем остваривања спортског резултата. Спортски догађаји се могу посматрати и у ширем контексту у којем није примарни значај остваривање спортског резултата, него се више истиче њихов ненатјецатељски карактер“ (Марић, 2015: 15).

Оваква дефиниција спортских догађаја укључује: рекреацију, релаксацију, забаву, односно, разоноду. Поред тога, спортски догађаји

се организирају како би се задовољиле социјалне, односно, друштвене потребе посјетилаца.

Међутим, не треба заборавити чињеницу да се на спортским догађајима могу изразити страсти, очај, жар, незадовољство и насиље те их из себе избацити. Елиас спорт описује као начин усмјеравања насиља јер је његова дефиниција насиља ограничена на тјелесну манифестацију. Па отуда и његов став који пориче да насиље може узети морални и симболички облик, тврдећи да, говорећи о насиљу на такав начин, одређени западњачки интелектуалци злоупотребљавају језик. Овакав став примјетан је и код Chesnais-a (Chesnais, 1981: 13). Да ли овако уско подручје дефиниције насиља може укључити све манифестације истог? То би значило да се насиље ограничава и фокусира на видљиве насилне манифестације (напад или премлаћивање), док много мање значајне појаве као што су „осорно“ понашање остаје ван третирања ове дефиниције. Ми смо става да управо ове мање значајне појаве „осорног“ понашања могу бити водећи генератор насиља које може да варира зависно да ли је ријеч о агресору или жртви, становнику који долази из сиромашне четврти или богатог предграђа, мушкарцу или жени, младом или старијем човјеку и запосленој или незапосленој особи. Оваквим приступом долазимо до разлика перцепција насиља које могу бити препознате као објективни или субјективни став. Бодин више прибијегава објективним елементима који доприносе манифестацији насиља. Сам чин и перцепција насиља условљени су, дакле, друштвеним, просторним и временским контекстом (Bodin 2001: 11).

Да ли оваква дефиниција која укључује објективне елементе може дати праву слику насиља? Става смо да је овакав приступ узак и ограничен из разлога што би оваквим приступом дефинисању насиља из истог изоставили вербално насиље, изљеве расизма, фашизма, насилног екстремизма, хулиганство и др.

Heritier сматра да се ријеч „насиље“ може примијенити у различитим контекстима гдје долази до ситуација обиљежених насиљем: не само дјелима насиља, мржње, бијеса, масакра, окрутности или колективних злочина, него и „мекшим“ облицима насиља који се јављају због проблема економске доминације, односа капитал – рад или подјела сјевер – југ, као и „свакодневним“ насиљем које трпе

угроженији дијелови друштва: жене, дјеца и друштвено маргинализовани (Heritier, 1996: 13).

Насиље различите врсте настаје не само због судара појединачних путања, него и због начина на које се оне користе у политичке или економске сврхе (Bodin et al., 2007: 15). Овакав сложен приступ дефинисању наведених појмова наводи нас на закључак да је спорт потребно посматрати и изучавати као сложену друштвену стварност, а не само као нешто честито и лијепо.

НАВИЈАЧКА КУЛТУРА И ИДЕОЛОГИЈА НА СПОРТСКИМ ТЕРЕНИМА

Већ смо нагласили да су у касним седамдесетим навијачке групе у Великој Британији почеле прибјежавати насиљу. Тај вирус се брзо ширио Еуропом чему су допринијела два фактора, социјални немири и процес опонашања. Наведени фактори су веома важни јер се исти данас примјењују за појаву насиља на нашим спортским теренима. Фактор опонашања довео је до оснивања навијачких група чија су имена циљано требало да буду узнемирујућа. На то указују примјери како у Еуропи тако и у Босни и Херцеговини. Тако се навијачи Millwalla зову Nutty Turnout (Људи навијачи), навијачи лондонског клуба Chelseaја Headhunters (Ловци на главе), навијачи Leedsa Service Crew (Бојна група), а Nantesa Naoned Corp (Нантски корпус). Имена навијача се често повезују са екстремном десницом, заговарајући политичка увјеренења (нпр. New Order – Нови поредак, навијачи PSG-а).

Развој навијачких група у Босни и Херцеговини десио се осамдесетих година прошлог вијека, када је основана већина група у Босни и Херцеговини. Навијачке групе су дословно пресликале наведени еуропски начин давању имена својој групи те су примијенили такмичарски дух у измишљању и давању узнемирујућег имена групи. За оне најпознатије попут Хорди зла, Манијака или Робијаша чула је већина. Углавном клубови у Босни и Херцеговини имају своју навијачку групу, али многе од њих уопће нису активне или су активне само повремено. У табели 1. смо приказали имена малог дијела навијачких фудбалских група у БиХ.

Табела 1: Преглед навијачких група у Босни и Херцеговини.

Premier lige BiH	Liga Federacije BiH	Liga Republike Srpske
Horde Zla su navijači FK Sarajevo, Sarajevo	Apaci su navijači FK Gradina, Srebrenik	Sokolovi su navijači FK Slavija, Istočno Sarajevo
Robijaši su navijači FK Čelik, Zenica	Vandali su navijači FK Iskra, Bugojno	Vandali su navijači FK Glasinac, Sokolac
Lavovi su navijači NK GOŠK Gabela, Gabela	Sioux su navijači FK Radnički, Lukavac	Vojvode 1990 su navijači FK Sloga, Doboј
Fukare su navijači FK Sloboda, Tuzla	Grdani su navijači NK Brotnjo, Čitluk	Alcohol Boys su navijači FK Rudar, Prijedor
Skripari su navijači NK Široki Brijeg, Široki Brijeg	Gusari su navijači FK Rudar, Kakanj	Incident su navijači FK Radnik, Bijeljina
Ultrasi su navijači NK Zrinjski, Mostar	Beštije su navijači FK Igman, Konjic	Brutal boys su navijači FK Leotar, Trebinje
Manijaci su navijači FK Zeljo, Sarajevo	Red Dragons su navijači FK Zvijezda, Gradačac	Vandali su navijači FK Glasinac, Sokolac
Lešinari su navijači FK Borac, Banja Luka	Demoni su navijači FK Bosna, Visoko	Četnici su navijači FK Drina HE, Višegrad

Извор: <https://sr.wikipedia.org> и <https://klix.ba/naziv-navijacke-grupe-rep-bih>

"НЕРЕДИ на Грбавици", "Сукоб Манијака и Лешинара", "Жељина побједа у сјени навијачког окршаја", само су неке од насловница босанскохерцеговачких медија након фудбалских утакмица. Међутим, сукоби навијача не завршавају стално са бруталним обрачунима, уназад дванаест година забиљежене су двије смрти навијача. Навијач ФК Жељезничара Анер Касаповић страдао је у Зеници 2005. године и навијач ФК Сарајево Ведран Пуљић страдао је у Широком Бријегу 2009. године. Ваља подсјетити да, иако су Хорде зла најавиле велики број навијача, полиција у Широком Бријегу их је дочекала неспремна, будући да се исти дан играо мостарски дерби између Зрињског и Вележа. Готово сви полицајци су били тај дан у Мостару, док су на утакмицу у Широком Бријегу заборавили. Малобројни полицајци, који су на улицама града покушали раздвојити

домаће Шкрипаре и Хорде зла, спасавали су се пуцњима из пиштоља. Један метак погодио је Ведрана у главу и усмртио га на лицу мјеста, а рањено је још неколико гостујућих навијача. За Пуљићеву смрт нико није одговарао, као ни за чињеницу да је због великог пропуста полиције обезбјеђење у Широком Бријегу било минимално.

Ова два случају указују да је било пропуста у самој организацији спортских догађаја како организатора тако и полиције, али то не би смјело аболирати навијаче за њихово насилно понашање које је довело до насиља и смрти члана навијачке групе.

Обично насиље у спорту креће од лошег понашања до крвопролића. Лоше понашање (свађе са суцем или подбадање противника) готово је неизбежно на нашим спортским теренима од локалних до националних такмичења. Ако присуствујете локалном ноћном малонагометном турниру или репрезентативној утакмици, уобичајено је да чујете вербално и симболичко насиље изражено у увредама упућеним играчима или суцима, а најчешће провокације супарничким навијачима. Можда се у прву руку ови примјери лошег понашања чине као некажњиви инциденти који засебно не заслужују казну, али они у коначници негативно утјечу на међуљудске односе. У спорту не смијемо заборавити ни сексуално и „институционално насиље“.

Ако немамо развијену ефикасну политику надзора публике и контролу насиља, онда врло брзо то насиље може превазићи у сукоб који обично завршава жртвама. Примјер таквог случаја је крваво гашење сукоба међу навијачима у Москви 1984. године када је погинуло 340 људи.

Примијетно је да на босанскохерцеговачим стадионима постоје навијачи и навијачке групе који спортске терене користе као платформу за исказивање властитих стајалишта о националним и политичким питањима. Са друге стране, то се дешава и са спорташима које одређене политичке партије мобилизирају за остваривање својих политичких циљева. Тако имамо примјере да „врхунски спортиста“ врло брзо пређе у посланичке клупе и тада буџетска средства користи за личну промоцију.

Проблеми везани за спорт и сигурност у БиХ су комплексни јер се тичу афирмације политичких и културних идентитета. Ако томе додамо и мржњу коју је изњедрио недавни рат и злочини, небригу и толерисање насиља државе, онда се можемо запитати, може ли се спортски сусрет између домаћих клубова или репрезентација догодити у нормалним условима. Навијачи, политичари, а и новинари се понашају на начин који је, најблаже речено, узнемирујући. Готово свакодневно на спортским теренима навијачи узвикују националистичке, фашистичке и расистичке увреде и пријетње смрћу. Њихов говор тијела прати језик и веома је насилан. Политичари, умјесто да спусте лопту и смире ствари, својим понашањем или изјавама додатно закомплицирају ситуацију и направе још већу помутњу. Кривица за насилно понашање навијача лежи управо на политичарима који нису били способни или нису хтјели уклонити неједнакост и насиље у босанскохерцеговачком друштву. С друге стране, медији нису били довољно критични према политичким властима.

Због тога желимо изразити забринутост појавом насиља, екстремистичке реторике и симболика код дијелова појединих навијачких група у посљедњих пет година, а све то нарушава сигурносну ситуацију у Босни и Херцеговини и њен међународни углед.

МОГУЋНОСТ ЗА УВОЂЕЊЕ ЕФИКАСНЕ ПОЛИТИКЕ НАДЗОРА СПОРСТКИХ ДОГАЂАЈА

Заговорници смо и припадамо школи мишљења која, изнад свега, заговара сигурност и свјесни да наш аргумент одражава одговоран приступ казненој политици, који заговара идеју да је страх од казне често довољан мотив за одвраћање од покушаја извршења кривичног дјела те због тога сматрамо да је неопходно казнити насилне радње. „Санкције морају бити праведне и прикладне како би се избјегло узбуркавање духова на супротној страни, а што би онда могло завршити у бескрајној спирали пријеступа-казне-агресије (Debarbieux 1992: 23). С друге стране, свјесни смо многих проблема у provedби овакве

политике с обзиром на многе сукобе између препоручених казних мјера и начела еуропских слобода.

Међународни документи и национална законодавства прописују примјену превентивне и репресивне политике.

Превентивне мјере

Превентивна политика се заснива на програмима тренирања навијача и обухвата провјере и надзорне мјере које дјелују обесхрабрујуће на потенцијалне насилнике. Проведба ових мјера увелико је овисна од клупске подршке и воље, тј. такав приступ мора имати подршку спортских тијела. Клубски челници морају преузети одговорности за насилне радње које би њихови навијачи могли починити – садашња пракса показује да они то нису спремни учинити.

У пракси, то би значило преузимање моралног и финансијског терета казнене одговорности за навијаче који чине изгреде. Став клубова у Босни и Херцеговини није оријентисан према оваквом размишљању, већина клубске управе, шефова покушава се додворити навијачима затварајући очи пред подругливим добацивањима, насиљу, уношењу димних бакљи на стадионе или пак спонзоришући навијачке групе и њихове транспаренте. Не треба заборавити и чињеницу да клубска управа сматра да су сва начела политике спречавања насиља задовољена ако уговор о сигурности дају приватној сигурносној агенцији, обезбјеђујући редаре на спортским теренима.

Увођењем политике спречавања насиља, од клубова се не тражи само дугорочан морални и финансијски ангажман, већ признање повезаности с насилним навијачима, а то они нису склони учинити (Bodin et al, 2007: 54). Финансијски интереси које менаџмент остварује од реклама и медија довео је до тога да клуб нема потребу за страственим навијачима јер у БиХ навијачке групе, у већини случајева, имају слободан улаз тако да се клуб не може ослонити на новац од продаје карата. Због тога, треба заступати и форсирати приступ који се заснива на политици трибина са сједећим мјестима, чиме се примирују они који на њих долазе, те у селективном учинку подизати цијену улазнице. Натјерати навијаче да плате, зашуте и сједну (Bromberger 1995), чини се да је стратегија одабрана за обуздавање навијачког

понашања, стратегија која је већ уведена на британске ногометне терене (Bodin et al, 2007: 55), гдје навијачима може бити доживотно забрањен приступ на стадиону само због тога што су устали.

Репресивне мјере

Репресивне мјере можемо подијелити у четири категорије:

1. Израда законодавних оквира - правних прописа. То подразумијева израду закона за борбу против хулиганства које су донијеле већина еуропских земаља. Наша земља у овом подручју чини недовољно. Држава Босна и Херцеговина требало би да, осим Закона о спорту, усвоји и друге, попутне законе који би детаљније и свеобухватније третирали тематику хулиганства и нереда на спортским теренима. У том правцу, неопходно је донијети и закон о спречавању насиља на спортским приредбама. Овај закон усвојен је на нивоу само једног ентитета, Републике Српске. Кроз закон су уграђене обавезе из Еуропског споразума о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на ногометним утакмицама. Сходно овој категорији репресивне мјере, поред наведеног, потребно је хулиганство окарактеризирати као кривично дјело и наплатити високе новчане казне. Концепција казнене политике сусједних земаља заснива се на закону који је дозволио кривично гоњење оних за које се докаже да су деструктивно дјеловали на спортским теренима. Адекватно процесуирање пријављених пријеступника подразумијева убрзано рјешавање прекршајних поступака које прате високе новчане казне. У Енглеској се, на примјер, након што се установи да сте направили прекршај, кажњава на лицу мјеста, високим новчаним казнама, док код нас иде процедура подношења пријаве и узимања изјаве. Након тога се и по годину дана чека до пресуде, а за то вријеме навијач ради шта год хоће.

2. Примјена сигурносних мјера. Под овом мјером подразумијевамо примјену сигурносних мјера као што су: раздвајање супарничких навијача, полицијска пратња и присуство током доласка гостујућих навијача, формирање сигурносног прстена око ногометног терена, преглед додиром, темељит преглед помоћу детектора и поступци провјера на улазима на стадионе. Код саме примјене неких од

наведених мјера, постоје одређени проблеми. Тако мјеру прегледа могу обављати само сертификирани припадници агенција за заштиту лица и имовине, док то редари не могу радити. Детаљнији преглед не могу радити ни припадници агенција за заштиту лица и имовине јер ова мјера захтијева налог за њену примјену као што то раде и полицијски органи. Према садашњим важећим законима, само припадници полиције могу радити детаљан преглед посјетилаца уз прибављени налог, док припадници агенција за заштиту људи и имовине могу само површно претражити додиром посјетиоце који желе ући на стадион, тј. обавити кратки површински преглед. Оваквим поступком могу се открити већи предмети, али се могу направити и пропусти код откривања мањих предмета који могу бити скривени дубински и послужити за извршење насиља (нпр. мањи нож/чакица, стрелица за пикадо или батерија у сендвичу, кованице у ципелама). Свјedoци смо да се често мјера прегледа злоупотребљава и долази до незаконитог поступка тјелесног прегледа.

У циљу јачања сигурности на спортским теренима, као и сузбијању насиља, клубови могу упозоравањем на поступке прегледа забранити улазак на терен особама које не пристају на преглед, али им није допуштено инсистирати на прегледу посјетилаца или његових ствари који се супротстављају таквом прегледу унаточ томе што је обавијештен о истом.

Друга отежавајућа околност у примјени ове мјере је бројност посјетитеља на неком спортском догађају због чега особље сигурности није у могућности прегледати сваког појединца. Ако се поступи на такав начин да се сваки појединац прегледа, то ће успорити улазак масе и на такав начин изазвати револт и незадовољство. Обично се у оваквим ситуацијама прибјегава провјеравању случајним одабиром посјетилаца, ослањајући се на властити инстинкт или на основу изгледа посјетилаца. Овом проблему треба додати и недостатак полицајки и женских редара за мјере прегледа жена које улазе на спортске терене. Због тога се жене често користе за унос забрањених предмета (Bodin et al, 2004 а/б).

На основу наведених проблема, у циљу веће ефикасности сигурносних мјера, предлажемо да клубови ангажују менаџера сигурности и донесу посебне унутрашње прописе који ће бити на јасан и видљив начин изложени на свим улазним и продајним мјестима.

Међутим, са правног стајалишта, овакви односи морају попримити облик уговорне обавезе који би дефинисао односе посјетилаца и организатора спортских догађаја/клубова. Тај уговорни однос може бити и улазница/карта. Овакав приступ предлаже и подржава Паришки адвокатски институт за образовање у подручју људских права. У циљу рјешавања проблема у вези са односом између навијача и организатора спортских догађаја наведени Паришки адвокатски институт, предложио је сљедећу врсту текста који се може принтати на полеђини улазница:

„Посједник улазнице потврђује да је примио на знање правила стадиона (или клуба) која обухваћају опће услове продаје, а како је изложено на улазу и око стадиона те доступно на мјесту за продају или резервацију улазнице. Посједник улазнице прихвата да купњом улазнице његов/њезин улазак на стадион овиси о прихватању сигурносних мјера стадиона, што укључује пролазак ограђеним сигурносним пролазцима, преглед личних ствари и тјелесни преглед особе те видеонадзор сходно условима наведеним у прописима и предвиђеним сигурносним мјерама. У замјену за присуство и прихватање тих мјера, у складу с допунском колективном полицом осигурања, организатор прихвата одговорност за било какву тјелесну озљеду нанесену током спортског догађаја, према условима и ограничењима наведенима у уговору који је доступан посјетитељу“ (Bodin et al, 2004: 39)

3. Примјена система видеонадзора на спортским теренима и око њега. Видеонадзор на стадионима се показао као добра и корисна мјера у спречавању изгреда и насиља, као и за идентифицирање особа починилаца насилног понашања. Због тога, прије свега, на утакмицама Премијер лиге, треба покушати успоставити системе видеонадзора трибина и на тај начин лакше лоцирати све оне који подстичу нереде и бацају бакље и пиротехничка средства. Ова мјера захтијева значајна финансијска улагања те обученост особља агенција за заштиту лица и имовине, особља клуба и полицијских службеника у руковању новим технологијама. Међутим, не треба заборавити да се инсталирањем видеонадзора појављује проблем у вези са нарушавањем људских права појединаца (угрожавање права на приватност), као и могућности да се докаже да су путем видеонадзора покривена подручја и прилазни

путеви спортском објекту, а не приватни објекти. Већина наших стадиона је изграђена тик уз стамбене зграде или приватне породичне објекте те самим тим је већа могућност да се постављањем видеокамера угрожава право на приватност људи који живе у насељу око стадиона. Због тога је код примјене система видеонадзора важно да се има на уму да је потребно задовољити три извора потреба – три супротстављене стране. У прву групу спадају становници који живе близу спортских терена, који трпе различите врсте неугодности, од права на приватност до ограничења приступа саобраћају својим објектима, посебно када се врши напуштање стадиона публике. Са друге стране, центри града имају потребу одржавања јавног реда и мира на улици, осигурања и безбједности јавних објеката и сигурности грађана. Сигурност грађана се односи на оне грађане који су прилично далеко од грађана везаних уз било какве спортске објекте – јавна сигурност. Трећа страна је досљедна примјена закона како би се могли надзирати навијачи на најефикаснији могући начин с полицијским сигурносним снагама чији број није неограничен. Свједоци смо да, у жељи да се навијачки изгреди ријеше што је боље могуће, полиција у земљама широм наше регије затвара очи пред одређеним радњама којима се крши закон. „Они чији је посао осигурати поштивање слова и духа закона често раде компромисе, допуштајући да одређене радње прођу незабиљежено и некажњено јер би било претешко подузети даљње активности или зато што су им средства и број, ограничени и не могу све кривично гонити“ (Becker, 1963: 208).

Оваквом стању увелико доприноси однос полиције и судова који је попримио однос отворених врата гдје изгредници брже буду враћени са суда него што уђу у њега. Такав приступ резултира друштвеним неуспјехом у вези реакције на насилно понашање, што има нежељан ефекат препознат у још већој појави испада и насиља на спортским теренима, а идентификовани проблем насиља се премијешта на другу локацију, већином на улицу. Сукоби између навијачких група који су се дешавали подаље од стадиона у оквиру одигравања Премијер лиге БиХ, најбољи су доказ наведене тезе. Када је у питању примјена мјере видеонадзора, ту треба истаћи и проблем чувања видео записа.

4. Информативни рад – прикупљање информација. Благовремена размјена информација између полицијских структура у

Босни и Херцеговини и спортских клубова може допринијети сузбијању изгреда и насиља на спортским теренима. Информације које ови субјекти треба да размјењују односе се на број навијача, сигурносне процјене, елаборате о периметру објекта који се осигурава, пробелматичним појединцима, начину путовања навијача, као и самом улазу и позицији на стадиону. Ову мјеру полиција редовно користи. Међутим, она до сада није постигла довољно квалитетне резултате. Због тога сматрамо да је у склопу ове мјере потребно додатно едуцирати полицију и припаднике агенција за заштиту лица и имовине, како и коју врсту информативног рада и комуникације употребити у односима с навијачима и навијачким групама, јер многи навијачи указују на чињеницу да су полицајци ти који провоцирају. Унапређење пријатељске комуникације може побољшати односе, што би свакако допринијело смањењу деструктивних дјеловања.

ЗАКЉУЧАК

Веза између спорта и сигурности толико је тијесна да спорт понекад може бити извор несигурности, док у другим тренуцима сигурност може бити средство за контролу изгреда и насиља које доводи до несигурности. Спорт би требало да има одлике које манифестују много више од насиља и несигурности. Млади би спорт требало да гледају као могућност да једног дана постану прваци, а не да показују спремност да спорт и спортске терене користе као полигоне за примјену насиља као рјешење политичког, идеолошког или личног проблема.

Кроз сигурносне политике се у спорт уводи поштивање правила којима је свим учесницима (навијачима, клубу, сигурносном особљу) омогућено да се баве истом политиком надзора спортских догађаја. Надзорна политика подразумијева поштивање прихваћених правила и одгојне функције којом се користе не само клубови већ и рекреацијски центри и заједница те друштвени центри у градовима, стамбеним насељима и руралним подручјима.

У циљу јачања сигурности на спортским теренима важно је радити на развијању програма за обуку одраслих (посебно родитеља и тренера) с циљем препознавања понашања које упућује на то да су дјеца

и млади занемарени, злостављани и насилни. Корисно би било успоставити информацијску мрежу како би се могле пратити особе са насилном прошлошћу. Осим наведеног, важно је скренути пажњу свим релевантним субјектима у спорту и сигурности на потребу провођења превентивних и репресивних мјера које смо анализирали у овом раду.

Појави структуралног насиља на нашим спортским теренима допринијели су фактори као што су слабљење друштвене моћи и политички и идеолошки захтјеви који су се почели појављивати на нашим спортским теренима. Ови захтјеви су усмјерени на екстремне и фашистичке групе. Због тога, сматрамо да је неопходно спровести посебно истраживање које ће идентификовати присутне идеологије на босанскохерцеговачким спортским теренима. Таквим приступом дошло би се до одговора какво би се значење требало приписати таквим политичким и екстремистичким манифестацијама.

ЛИТЕРАТУРА

1. Армин, К. (2009). Сигурност у процесу глобализације: константе и еволутивни трендови. Сарајево: Факултет криминалистичких наука (необјављена докторска дисертација)
2. Becker, H.S. (1963), *Outsiders. Etudes de sociologie de la déviance*. Paris: Metailie
3. Bodin, D. (2001), *Sports et violences*. Paris: Chiron
4. Bodin, D., Robene L., Heas S. and Gendron, (2004b), „Une approche de la criminalite feminine a travers l’exemple du hooliganisme”, in *Criminologie*, (forthcoming)
5. Bodin, D., Robene, L., and Heas, S. (2007). *Sport i nasilje u Europi*. Zagreb: Knjiga trgovina
6. Brohm, J. M. (1992). *Sociologie politique du sport*, Nancy: PUN
7. Bromberger, C. (1995). *Le match de football. Ethnologie d’une passion partisane í Marseille, Naples et Turin*, Paris: Maison des Sciences de l’Homme
8. Chesnais, J. C. (1981), *Histoire de la violence*. Paris: Pluriel
9. Council of Europe, *The Council of Europe and sport, 1966-1998*, Vol. 1, Legal and political texts, CDDS (98) 90 Part I

10. Council of Europe, The prevention of violence in sport, report of the Lisbon conference of 23 and 24 June 2003 on “The role of local and regional authorities in preventing violence at sports events, in particular football matches”, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2002
11. Heritier, F. (1996). De la violence. Paris: Odile Jacob
12. Креирање модела менаџмента. УРЛ:
[хттп://оаји.нет/артицлес/2016/1045-1454066020.пдф](http://oaji.net/articles/2016/1045-1454066020.pdf) (приступ: 05.08.2017.)
13. Менаџмент догађаја. УРЛ:
[хттп://www.дгт.унс.ац.рс/доунилоад/мендог_скрипта.пдф](http://www.dgt.uns.ac.rs/download/мендог_скрипта.пдф)
 (приступ: 05.08.2017.).
14. Мирсад, Д. А. (2002). Државна безбједност: увод и темељни појмови. Сарајево: Факултет криминалистичких наука
15. Стајић, Љ. (2006). Основи безбедности. Београд: Издавачка кућа Драганић
16. The Oxford Pocket Dictionary of Current English 2008, originally published by Oxford University Press 2008, Collins Essential English Dictionary

НАСИЉЕ И АГРЕСИВНО ПОНАШАЊЕ ПУБЛИКЕ НА УТАКМИЦАМА У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ

Проф. др Мирко Туфекција
Паневропски универзитет Апеирон

Мр Енест Шабих
Паневропски универзитет Апеирон

Апстракт: Насиље је било присутно од настанка људског рода, у свим друштвеним догађајима па тако и у спорту. Као такав, спорт је кроз насиље повезан са негативним осјећањима као што су мржња, завист и непоштивање правила. Насиље постаје симбол, добија одређено ритуално значење и постаје саставни дио животног стила и филозофије младих људи. Као што и сам наслов рада каже, агресивност и насиље су присутни на спортским догађајима. Агресивност се манифестује у различитим облицима као што су: нагон, срџба, љутња, непријатељство, посезање и нападање на особу, објект, територију, групу. Она је биопсихолошки мотив (нагон или потреба) или црта личности који се испољава у агресивном понашању, може бити у мислима, вербална и може бити усмјерена према појединцу и објектима или изнутра према себи. Агресија се разликује од мржње. Мржња осигурава мотив за агресивни чин. Агресијом се данас описује такмичарски дух спортиста и узрок је туче навијача. Истражени су битни аспекти спорта, посебно насиља у вези са спортом и фудбалски навијачи, њихово насилничко и други облици понашања. С обзиром на то, ову је анализу најлогичније засновати управо на аспекту међуодноса спорта и насиља. Циљ рада садржан је у тежњи да се објасни како уопште долази спорт у везу са девијантним понашањем и испитати да ли постоји могућност да је та веза узрочно посљедична, односно, да ли је резултат спортских мечева предиктор агресивном понашању или оно долази из других побуда, с обзиром на то да се ради о спорту као масовној и друштвеној појави.

Кључне ријечи: спорт, фудбалска публика, навијачко насиље, ритуализам, национализам, хулиганизам.

УВОД

Бављење спортом захтијева здрав начин живота, социјално прилагођен и позитивно усмјерен на праве друштвене вриједности.

Међутим, у вези са спортом, посебно спортским такмичењима, појављују се и друштвено негативне појаве. Спорт је саставни дио нашег свакодневног живота и, као такав, није имун на појаве као што су агресивност и насиље. Спорт може да буде извор непријатељстава и насиља. То тврди и Џорџ Орвел када каже: „Национална такмичења често доводе до оргија мржње. На интернационалној сцени, спорт је отворено опонашање ратовања... Чим се појаве јака осјећања супарништва, увијек се губи слика о игрању игре према правилима“ (Орвел, 1997, стр. 21). Насиље настаје на темељу и посредством више фактора у друштву, а то значи да је насиље друштвени конфликт. То је, у ствари, сукоб индивидуе или друштвене групе са друштвеном средином. Дакле, насиље је било присутно од настанака људског рода, у свим друштвеним догађајима па тако и у спорту. Као такав, спорт је кроз насиље повезан са мржњом, завишћу и непоштивањем правила. Као што и сам наслов рада каже, агресивност и насиље су присутни на спортским догађајима и најчешће се јавља међу фудбалским навијачима. Фудбалско насиље није ограничено на само једну државу или културу. Насиље је продужетак агресије физичким средствима, оно може бити организовано, спонтано, ритуално и данас поприма инструменталне облике, односно, насиље је напад у којем се повријеђују особе, угрожава њихов живот или оштећују ствари. „Спортски гледаоци себе сматрају активним учесницима спортског догађаја, због чега се често недолично понашају и постају насилни“ (Guutmann, 2006, стр. 111). Агресивност може бити у мислима, вербална, усмјерена према појединцу и објектима или изнутра према себи и агресија се разликује од мржње која осигурава мотив за агресивни чин. Њом се данас описује такмичарски дух спортиста и туче навијача. Ако постоји један одређени облик насиља који се обично повезује са спортом или барем навијачима, то је хулиганство. Могло би се рећи да је у свакодневној комуникацији хулиганство једини препознатљив облик насиља. Прецизна дефиниција хулиганског насиља или хулиганског понашања на фудбалским утакмицама не постоји. Свакако, треба повући разлику између спонтаних, релативно изолованих инцидената које изазивају гледаоци и инцидената до којих долази због сукоба организованих хулиганских група (Giylianotti, 2001, стр. 141). Још једна особеност хулиганизма јесте у томе да до насиља

не долази само у непосредној близини фудбалских терена, већ да се оно јавља и у другим јавним просторима, на примјер, у средствима јавног превоза и уопште на мјестима већег окупљања људи (Dyning, 2000, стр. 142). Агресија се дефинише као наношење негативног подражаја, било физички, вербално или гестуалном, након једне особе до друге. „Агресија није став, али понашање, најкритичније се огледа у дјелима почињеним у намјери да се неко озлиједи” (Le Unes & Nation, 1989). Највећи је дио истраживања које се тематски односе на друштвене и политичке аспекте спорта те повезаност спорта и насиља је предметно усмјерен на феномен фудбалске и друге навијачке групе. Мишел Смит наводи да је насиље у спорту могуће посматрати и унутар такмичења или као насиље спортиста изван такмичења, али се најчешће, као друштвени проблем, анализира насиље публике спортских манифестација. Мишел Смит разликује "релативно легитимно" насиље од "релативно нелегитимног", убрајајући у прву групу насиље у границама правила спорта и насиље које излази из граница, али је општеприхваћено, а у другу групу "квази-криминално", које крши закон и службена правила, те "криминално" које, осим свега осталог, крши и неформална правила, те је стога апсолутно неприхваћено (Michael Smith, 2003, стр. 205). Занемарени су други битни аспекти спорта, посебно насиља у вези са спортом и предност зато што су темељно истражени фудбалски навијачи, њихово насилничко и друго понашање те за то везана супкултура приступа знанственика феномена спорта. С обзиром на то, ову је анализу најлогичније засновати управо на том аспекту међуодноса спорта и насиља. И француски су истраживачи посебну пажњу усмјерили на насилничко понашање екстремних фудбалских и других навијача (Bodin, Robene, Heas, 2007, стр. 19-73) као друштвени проблем који не само у Француској, него и у низу других земаља Европе и свијета већ четрдесетак година изазива велику забринутост у јавности, те у вези с којим се проводи или би се барем требало проводити примјерена јавна политика, односно, друштвена акција усмјерена његовом сузбијању. Широм свијета, гдје год да се фудбал игра, постоји опасност да ће доћи до насиља. У другој половини 20. вијека, насиље у САД је порасло и повремено се појављивало на фудбалским утакмицама. У америчким универзитетским градовима, спортски немири повремено су се

појављивали послје такмичења. У Уједињеном Краљевству насиље током фудбалских утакмица је уобичајена појава. У посљедњих неколико деценија 20. вијека, фудбалски хулиганизам је постао глобална појава. Према Гутману, млади Европљани и Латино-Американци су чести учесници насиља. Белгијанци, Њемци и Италијани су, такође, били суочени с фудбалским хулиганизмом (Gutmann, 2006, стр. 123-124).

Циљ рада садржан је у тежњи да се објасни како уопште долази спорт у везу са девијантним понашањем и испитати да ли постоји могућност да је та веза узрочно посљедична, односно, да ли је резултат спортских мечева предиктор агресивном понашању или оно долази из других побуда, с обзиром на то да се ради о спорту као масовној и друштвеној појави.

МЕТОДЕ РАДА

У истраживању је кориштена аналитичко-дескриптивна метода и поступак анализе садржаја. Основна претрага обављена је преко Google Scholar, Web of Science, Research, Gate претраживача у електронским базама података. Прегледани су и радови објављени у доступним зборницима радова са научних конференција. Претраживање база података је проведено у децембру мјесецу 2015. године, а темељило се на садржајној анализи сажетака публикованих радова које су садржавале слиједеће кључне ријечи: агресивност, насиље у спорту, спорт, спортска публика, спортисти, навијачко насиље, ритуализам, национализам, хулиганизам. Разматрани су радови који су публиковани на енглеском језику до октобра 2015. године, а који се односе на агресивност и насиље у спорту, радови чији резултати истраживања су представљени и квантитативним и квалитативним методама, а чији испитаници су били навијачи. У садржајној анализи за теоријску елаборацију проблема истраживања, разматрани су радови чији садржај је заснован на агресивном понашању, насиљу у спорту и циљевима и тежњама да се објасни као спорт долази у везу са тим.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Појаву навијачког насиља, могуће је оцијенити анализом појавности насиља у спорту везаног за припаднике навијачких група изналажењем одговора на питање ко су заправо екстремни навијачи, тј. они који чине нереде. Углавном се у склопу истраживања спортске публике убраја „појава навијачког насиља”, а највише се пажње посвећује навијачким групама, при чему страни истраживачи употребљавају утемељене методе и приступе. Истраживања о навијачима су кроз радове спроведена методама попут посматрања и групног интервјуа, уз већ признату анкету или индивидуалне интервјуе. Резултати досадашњих истраживања агресивности и насиља упућују на нека заједничка обиљежја екстремних навијача, а ријеч је о:

- младим, углавном, касним адолесцентима или млађим пунољетницима;
- мушкарцима, а последњих година у навијачким групама има и дјевојака више него раније;
- углавном младима, према социјалним обиљежјима сличним својим вршњацима, а не, као што се то често у јавности истиче, доминантно делинквентима из предграђа;
- припадницима организованих група које се окупљају око фудбала и навијања;
- особама које су путем своје навијачке колективне активности укључене око израде иконографија, путовања, дружења, забаве, више манифестују страст за животом, него страст за уништењем, деструкцијом;
- најчешће о добрим познаваоцима фудбала и спорта те истинским заљубљеницима у клубове за које навијају;
- особама навијачког супкултурног стила, навијаштво им је основа за изражавање посебног супкултурног идентитета који је заснован на разликовању од службене културе и бунтовном односу према тој култури;
- популацији склонијој конзумирању алкохола, па и дроге, јер то представља саставни дио ритуала тог супкултурног стила, везаног уз путовања на утакмице и навијање.

Већина припадника навијачких група нису екстремни навијачи и не укључују се у тјелесно насиље, али се због групног конформизма и потребе за провоцирањем других актера придружују вербалном насиљу. Екстремно навијаштво има облик својеврсне организоване спонтаности те се понајприје одвија под водством и утицајем језгара навијачких група. Насилничко понашање навијача се са самих стадиона размјерно једноставно премијешта на друге урбане просторе, па и улице, а посљедично долази и до честих нереда екстремних навијача повезаних с другим спортским догађајима. Zani i Kirchler испитивали су 505 италијанских навијача, а акценат је био на учешћу навијача у нередима. Разликовали су двије групе навијача: умјерене и фанатике. Резултати су показали да су фанатичнији навијачи, у складу са очекивањем, били више укључени у проблематична дешавања током утакмица. Показали су и важност и улогу групних норми приликом испољавања агресивности. Навијачи су агресивнији када су у групи и када је насиље у складу са групним нормама. Проблематичнији навијачи су обично биле млађе и незапослене особе, нижег образовања, које своју агресивност обично приписују неким екстерним факторима. Аутори истичу и да је агресивност инхерентна спортском такмичењу. Спортска такмичења често прате дупле поруке. Са једне стране, она треба да буду у духу фер игре и понашања, а с друге стране, као императив се намеће побједа над другом страном. Сумирају неке основне ситуационе факторе неконтролисане агресивности на стадионима. То су такмичење и ривалитет екипа, посматрање агресивности и насиља, колективна паника те деиндивидуализација. Што се тиче односа према алкохолу, у истраживању у Аустралији, Томпсон, Пламер и Равен идентификовали су три категорије навијача с обзиром на конзумирање алкохола. То су навијачи који пију, навијачи који не пију и они који иначе пију, али током утакмица апстинирају. Навијачи који пију обично истичу да су утакмице уз алкохол занимљивије и да то једноставно не иде једно без другог. У оквиру ове групе, постоји и тзв. „гроги“ подгрупа која, уз екстремно пијење, има и изразито агресивно понашање те хомофобне и сексистичке ставове. Интересантна је и група навијача која апстинира током утакмица. Они то објашњавају жељом да са пуном концентрацијом прате игру и оно шта се дешава на терену. Дакле, по њиховом, љубав према фудбалу и

клубу потискује алкохол у други план јер он квари јасноћу доживљаја утакмице. Као и у свакој другој групи, тако и у оквиру навијачких група постоје различите категорије и врсте навијача. У истраживању СИРЦ-а (2008) које је рађено у шест западноевропских земаља на узорку од око 2000 навијача, извршена је факторска анализа ставова и понашања навијача на основу које је издвојено пет категорија навијача. Страствени навијачи- у овом истраживању они су најбројнија категорија, обухватили су 31% узорка. За ову групу, фудбал је узбуђење и страст. Утакмице су им највеће узбуђење, а идоли су им најчешће фудбалски играчи. Опијеност утакмицама преносе и на све друге сфере свог живота. Интернационалисти- у истраживању обухватају 18% узорка. Највише су заинтересовани за контакте са навијачима из других клубова. Дакле, главни мотив им је да стекну нове пријатеље и познанства међу навијачима из других земаља. Фанатици- у истраживању обухватају 12% узорка, као и прва група, развијају слично узбуђење и страст, али иду и корак даље. Фудбал је за њих нешто попут религиозног искуства. Планирају и организују цијели живот према фудбалу који им је најважнија ствар у животу. Путници- у њих је сврстано 9% испитаника поменутог истраживања. Њихово занимање за фудбалске утакмице је мотивисано могућношћу дружења и путовања у друге земље. Путовање и дружење са другим навијачима током утакмица је за њих драгоцјено искуство, као и сама утакмица и њен резултат. Посебно уживају током гостујућих утакмица. Дружељубиви- за 4% навијача ове категорије, навијање и фудбал је начин провођења времена у друштву, са пријатељима или породицом. Већина пријатеља су им, такође, навијачи, а постали су то на основу сличних афинитета и везаности за исти клуб. Гулианоти је у свом раду идентификовао четири врсте гледалаца који долазе на утакмице. Назвао их је: подржаваоци, слѣдбеници, навијачи и луталице. Разврстао их је с обзиром на двије димензије – хладна или врела везаност за клуб те традиционални или потрошачко-оријентисани навијач. Подржаваоце карактерише традиционална и велика емоционална везаност за клуб. Они су обично највјернији навијачи и цијели живот подржавају клуб скупа са својим породицама. Слѣдбеници су традиционално, али не толико емоционално везани за клуб. Њихова подршка је често везана са повезивањем клуба са градом у којем се живи, нацијом којој се припада

или идеологијом за којом се клуб повезује. Навијаче карактерише велика емоционална везаност, али и потрошачка оријентација. То су тзв. модерни навијачи који се веома идентификују са клубом, поготово са главним звијездама клуба. Труде се да имају и што више производа и сувенира који се односе на клуб или омиљеног играча. Покушавају да буду у контакту са главним звијездама и да што више знају о њима. Рекло би се, помало холивудски оријентисани навијачи са неким „тинејџерским“ потребама да се буде у близини „брендираних“ особа. Луталице карактерише потрошачка оријентација, али хладнији однос према клубу и навијању. Обавезно припадају вишој социјалној класи и фудбал за њих представља врсту моде и забаве. Немају много додира са стварним фудбалским свијетом, утакмицама и тереном, главнина навијања се одвија посредством телевизије и интернета. Више их занима тренутна фудбалска звијезда и неке друге пропратне ствари, него резултат утакмице. По мишљењу Гулианотија, постоји тренд по коме је све мање класичних навијача који су емоционално везани за клуб, а све је више навијача који нису толико загријани за клуб и навијање и на стадиону су из неких других разлога, да виде нешто ново и да буду виђени, да доживе неко другачије искуство итд. Он ову појаву повезује са развојем потрошачке културе у капиталистичком друштву гдје се конзумира и троши све што се стигне, без обзира у којој нас мјери то занима или нам треба. С тим у вези, и на фудбалским трибинама све је више гледалаца који су ту из неких неспортских разлога, а више из помодарских или неких других.

Бодин и сарадници указују да се „често прелази преко чиновна насиља који се догађају подаље од фудбалских терена те они остају незабиљеженима“ (Bodin, Robene, Heas, 2007, стр. 44). Такође, тврде да су у питању “само обични млади људи” те упозоравају на врло сличне резултате истраживања у различитим земљама (Bodin, Robene, Heas, 2007, стр. 44-45). Утолико је само по себи јасно оно што наглашавају француски истраживачи: „...хулиганство је, без сумње, било својство навијача, а не особно (екстерно) које нису имале везе с ногометом” (Bodin, Robene, Heas, 2007, стр. 42).

Политичари, спортски радници, новинари и други актери везани уз спорт својим јавним наступима у ствари потичу насиље или, пак,

својим политички увјетованим оцјенама и прогнозама ометају остварење разумног увида у озбиљну нарав навијачког насиља.

ДИСКУСИЈА

Шире проматрано, „насиље у спорту саставни је дио и израз насиља у друштвеном животу, посебно насиља као често најучинковитијег облика комуникације између појединаца и група које често јасно долази до изражаја управо у вези са спортом као својеврсним друштвеним резерватом за насиље” (Bodin, Robene, Neas, 2007, стр. 237). Навијачко насиље може, због лошег осигурања и неприличних реакција полиције, те због, за то погодних, политичких и друштвених увјета, мутирати у озбиљно насиље с најтежим посљедицама. Према Теру и Јаксону, то се „у спорту не односи само на појаву неконтролисаног агресивног понашања изван правила спорта, него врло лијепог понашања унутар правила игре“ (Teery i Jackson, 1985, стр. 27). Као Thirer наводи, „они с легитимним, искреном бригом за све врсте спорта, из искуства раног дјетињства до добне скупине, морају бити свјесни негативног спектра агресије и насиља” (Kao Thirer, 1993, стр. 365-366). Претпоставља се да спорт и друштво одражавају једни друге. Важност тј. висок ниво агресије и насиља у спорту може заиста ићи изван такмичарског догађаја који могу имати веће друштвене импликације. „Сложена нарав спорта понајприје се изражава у истодобној присутности хомогенизирајућег и антагонизирајућег друштвеног потенцијала у њему. Такође, спорт изразито погодује повезивању различитих група, нација и култура, али се у њему и у вези с њиме често појављује разноврсно насиље које има супротан учинак” (Armstrong, Giylianotti, 1999; Vrcan, 2003). Хулиганом се сматра „бунтовна и бучна млада особа која се понаша насилно и деструктивно; млади разбојник или грубијан” (Kerr, 1994, стр. 5). Кер истиче да понашање хулигана има мало везе с оним што се дешава током утакмице, такође, напомиње да хулигани користе своју оданост одређеном тиму само као изговор за хулиганство. Статусне групе могу одбацити појединце по основу животног стила, боје коже, језика или пола који се разликује од доминантне групе. Кинг пише: „Општи смисао туче за групу мора бити успостављен као колективна

меморија како би се хулиганизам одржао“ (Кинг, 2001, стр. 572). Према Кингу, друштвено је неопходно да хулиганске групе успоставе заједничка сјећања о тучама. Колективно дјеловање хулиганизма мора бити прихваћено као колективно дјеловање, а не индивидуално дјеловање, уколико хулиганска група жели остати солидарна (Кинг, 2001, стр. 582). Фудбалски хулиганизам може проузроковати не само повреде, него и смрт. „Марта 1997. у малом градићу у Холандији договорени и организовани обрачун резултовао је смрћу тридесетпетогодишњака који је био претучен и избоден на смрт” (Kerr & de Koch, 2002, стр. 1). Истичу да постоји низ неодговорених питања у вези с инцидентом - на примјер, шта је проузроковало инцидент и зашто је само неколицина људи била повријеђена. Кер и Кок закључују „да су повремени случајеви смрти и тешких повреда неопходни како би се дух ризика одржао међу хулиганима” (Kerr & de Koch, 2002, стр. 9).

Француски истраживачи су посебну пажњу усмјерили на насилничко понашање екстремних фудбалских и других навијача као друштвени проблем који не само у Француској, него и у низу других земаља Европе и свијета већ четрдесетак година изазива велику забринутост у јавности, те у вези с којим се проводи или би се барем требало проводити примјерена јавна политика, односно, друштвена акција усмјерена његовом сузбијању (Bodin, Robene, Neas, 2007, стр. 19-73).

Цивилизована друштва теже смањивању насиља и агресије као средстава за рјешавање међуљудских односа. Поставља се велико питање да ли и ми томе тежимо. Насиље се мора посматрати веома широко, као све оно што ограничава и спутава реализацију и развој позитивних људских могућности. Насиље није једноставно објаснити, а разлози томе су бројни. Па, у складу са тим, треба напоменути да је насиље толико стара појава, стара колико и сам човјек и друштво, како технолошко усавршавање напредује тако и насиље постаје све масовније, разорније и ефикасније.

ЗАКЉУЧАК

Спорт савременог друштва је феномен и појава која игра веома велику улогу у савременом животу човјека. Својим чарима, младошћу

и љепотом окупља милионе људи, и као такав, има више присталица него било која политичка партија или религија нашег доба. Људи у њему траже забаву, релаксацију и задовољство, али наилазе и на негативне ставке које све више прожимају и обузимају спорт. Избор виједности у спорту чине и граде играчи, тренери и цијела управа клуба, навијачи, публика на терену и ван терена. Сви они чине друштво и учествују у стварању јединствене слике спорта. Спортска слика мијењала се годинама уназад и мијењаће се јер је условљена еволуцијом друштва. Може се констатовати да је све већи број термина који настају и граде, нажалост, тамну страну спорта. Савремено друштво препознаје разне облике насиља који се међусобно преплићу и условљавају. Од свих облика непримјереног, агресивног, насилног и неетичког понашања, као највидљивији и често најбруталнији вид насиља издваја се хулиганизам спортских навијача. Они чине главне актере насиља које карактерише висок степен организације и одлучност и спремност на планске акције. Треба нагласити да се добре личне особине, добар карактер и морално понашање уче кроз живот, релативно су трајне особине личности и не могу се у тренутку изгубити под притиском масе. Што указује на то да, проблематичну публику, неке групе навијача, хулигане на спортским манифестацијама чине људи примарног лошег карактера и ниског морала. Данас се насиље највише јавља код младих људи који су незадовољни својим социјалним статусом, лошим породичним животом и погрешним начином васпитања. Спортски објекти су постали мјеста гдје омладина изражава своје фрустације у потрази за признањем себе код других људи, мјеста трагања за изгубљеним идентитетом. Ово није само проблем породице и не може се приписати само лошем васпитању родитеља или школским установама, већ представља проблем друштва као цјелине. Омладину треба усмјеравати ка спорту на прави начин, не толерисати вандализам, хулиганизам, насиље, већ их учити правим вриједностима спорта и бољем начину давања подршке спортистима на такмичењима. Очигледно је да су праве вриједности спорта пољуљане, али и даље присутне, само их треба усмјерити на прави пут. Спорт са свим својим карактеристикама омогућава лако каналисање протеста и реакција на постојећи систем код друштва. Данашњи спорт прожимају политика, идеологија, девијантно понашање, агресија и насиље и чине

нека друга искуства ношена духом индустријализације, комерцијализма, доминације и манипулације. Намјера у раду није била само да се проучава искључиво насиље и спорт, како би се објасниле основне карактеристике, него да би се указивањем на његове функције, што више сазнало о конкретном друштву.

ЛИТЕРАТУРА

1. Armstrong, R., Giylianotti, G. (ur), (1999). Football Cultures and Identities, MacMillan, London
2. Bodin, D., Robene, L., Heas, S. (2007). Спорт и насиље у Еуропи, Књига трговина, Загреб
3. Dynning, E., (2000). „Towards a sociological understanding of football hooliganism as a world phenomenon“. European Journal on Criminal Policy and Research 8(2), 141–162.
4. Giylianotti, R., (2001). A different kind of carnival. In: Perryman, M. (ed). Hooligan wars. Causes and effects of football violence. Edinburgh and London: Mainstream Publishing, 141–154.
5. Giylianotti, G. (2002). Supporters, Followers, Fans, and Flaneys: A Taxonomy of Spectator Identities in Football. Journal of Sport and Social Issues 26, стр. 25
6. Guttman, A. (2006). Crowds. In J. Schnapp & M. Tiewes (Eds), Sports Crowds (pp. 111-132). Stanford, CA: Stanford University Press.
7. Le Unes, A. D., & J. R. Nacion, 1989, Sport psychology: An introduction, Chicago, Nelson-Hall, Inc.
8. Олвел, Џ. (1997). Спортски дух- Зашто пишем и други есеји, Напријед, стр.21
9. Usp. John H. Kerr, (2005). Rethinking Aggression and Violence in Sport, Abingdon, UK: Routledge, 38.
10. Social Issues Research Centre (2008). Football passion report of research. Oxford: SIRC
11. Michael Smith, (2003), „What is sports violence?“ u Sports Ethics: An Anthology, ur. Jan Bohill, Malden, MA/Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 205 (199-216).

12. Terry, P.C. & Jackson, J.J. (1985), The determinants and control of violence in sport. *Quest*, 37, 27-37.
13. Thirer, J. (1993). Aggression. In R.N. Singer, M. Myrpey, & L.K. Tennant (Eds), *Handbook of research on sport psychology* (pp. 365-378). New York: MacMillan.
14. Thompson, K.; Palmer, C.; Raven, M. (2011). „Drinkers, non-drinkers and deferrers: Reconsidering the beer/footy couplet amongst Australian Rules football fans“. *The Australian Journal of Anthropology*: 388–408.
15. Zani, B., Kirchler, E. (1991). When violence overshadows the spirit of Sporting competition: Italian Football Fans and their Clubs. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, Vol 1, 5-21.

ПРЕКРШАЈНОПРАВНИ АСПЕКТ НАСИЉА И НЕДОЛИЧНОГ ПОНАШАЊА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Доц. др Николина Грбић Павловић

Министарство унутрашњих послова Републике Српске

Мр Драгана Косић

Министарство унутрашњих послова Републике Српске

Апстракт: Област спорта и насиља у спорту дуго није била нормативно уређена у Босни и Херцеговини. С друге стране, управо Босна и Херцеговина је највише од свих држава бивше СФРЈ била суочена са насилним и недоличним понашањем публике, али и такмичара, на спортским приредбама. Туче, вријеђања, провоцирања, повријеђени навијачи, разбијени аутомобили и аутобуси, рушење имовине спортског објекта, вријеђања противника и остали облици нарушавања јавног реда и мира постајали су спортска свакодневица у Босни и Херцеговини. Правно и нормативно регулисање у области спорта и доношење одговарајућих закона и прописа на основу којих би надлежни органи могли предузимати мјере на сузбијању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама на нивоу Босне и Херцеговине почиње 2008. године када је донесен Закон о спорту Босне и Херцеговине. Међутим, његова потпуна имплементација увелико је зависила од нижих нивоа власти ентитета и њихове спремности да га у потпуности имплементирају. С обзиром на то да Федерација Босне и Херцеговине није донијела један јединствен закон из ове области на нивоу ентитета (већ је ова област регулисана законима о спорту појединих кантона), предмет анализе овог рада биће само прекршајноправни аспект насиља у спорту у Републици Српској, односно, Закон о спречавању насиља на спортским приредбама Републике Српске.

Кључне ријечи: спорт, насиље у спорту, прекршаји.

УМЈЕСТО УВОДА

Према мишљењу Д. Вејновића „насиље је старо колико и човјек и друштво, али оно не показује никакву тенденцију да се, заједно са развојем цивилизације, смањује или повлачи, већ би се прије рекло да оно, захваљујући првенствено неслућеном техничко-технолошком

развоју, постаје све масовније, разорније и ефикасније“.³³ Тако и Д. Коковић наводи да „друштво функционише помоћу институција (установа), без обзира да ли се ради о породици, држави, спортском колективу итд. С друге стране, друштва се разликују по особеним системима вриједности и обрасцима који се учвршћују помоћу одређеног система акције коју друштво предузима и поспјешује“.³⁴ Нема сумње да је насиље фундаментална саставница сваког друштва и културе. Због тога је сваки разговор о насиљу, заправо, увијек разговор о самом друштву.³⁵

Спорт као масовна појава, организован у циљу принудности регулисане игре, отклања нагоне који би иначе били опасност за апарат. Испуњавајући слободно вријеме, он смирује масе. Воља за борбу захтијева највећу вјештину да би се човјек у конкуренцији осјећао надмоћан; за њу постаје све – рекорд. Она тражи отвореност заједнице, потребан јој је суд и аплауз. У правилима игре налази облик који одгаја у том смислу, да се и у стварној борби задржавају правила игре која олакшавају развитак друштвеног постојања.³⁶

Хулигански иступи на терену и у гледалишту (и обрнуто) претварају се у бруталност на општем плану: од бруталности према противничком играчу, према противничком навијачу, до бруталности која је усмјерена према другој нацији, другој средини или чак другом политичком систему.³⁷ Спортско ривалство додатно се заоштрава политичким изјавама и захтјевима, уводећи навијаче (нарочито малољетнике) у бескрајну спиралу сукоба и отпора. Ионако већ издвојени и стигматизирани због своје младости и наглашеног заноса, на навијаче се гледа као на још већу пријетњу због идеологије којом се размећу. Упркос томе, екстремисти у спорту нису нимало опаснији нити бројнији од екстремиста у остатку друштва. Они су једноставно

³³ Вејновић, Д., *Социологија спорта*, Бања Лука, Факултет физичког васпитања и спорта, 2006. године, стр. 158.

³⁴ Коковић, Д., *Друштво и образовни капитал*, Нови Сад, Медитеран, 2009. године, стр. 48.

³⁵ Вејновић, Д., *Социологија спорта*, ор. cit, стр. 158.

³⁶ Јасперс, К., *Духовна ситуација времена*, Нови Сад, Књижевна заједница Новог Сада, 1987. године, стр. 53.

³⁷ Петровић, К., Јаснич, Љ., *Спорт, националистички изпади и репримитивизација живљења*, Теорија и пракса, број 4-5 1986. године, стр. 229.

присутнији. У неким се случајевима медијски прате због почињених испада насиља. Али, фудбалски стадион никако не може бити стерилно мјесто: број људи који се на њему окупља може бити једнак броју становника некога града па се, стога, ондје неизбежно може наћи и цијели спектар политичких идеологија.³⁸

ПРАВНА РЕГУЛАТИВА НАСИЉА У СПОРТУ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Када је у питању правно регулисање насиља у спорту у Републици Српској,³⁹ за разлику од Федерације Босне и Херцеговине, ситуација је много јаснија и област спорта је правно регулисана једнако на нивоу цијелог ентитета. Тако је већ 2002. године у Републици Српској донесен Закон о спорту,⁴⁰ а затим је 2004. године донесен Закон о спречавању насиља на спортским приредбама⁴¹ који је мијењан 2015. године.⁴²

Законом о спорту Републике Српске, уређују се: општи интерес и програми у области спорта, права и обавезе спортиста и других учесника спортских приредби, финансирање и информатика у спорту, појмови спорта, спортске активности, спортисти, спортско такмичење, такмичари, спортски објекти и др. и спречавање и сузбијање насиља у спорту.

С обзиром на то да је Закон о спорту донесен прије Закона о спречавању насиља у спорту, њиме су дјелимично била уређена питања у вези са дужностима организатора спортске приредбе у предузимању мјера за спречавање насиља или недоличног понашања гледалаца на спортској приредби. Тако је према Закону о спорту организатор дужан

³⁸ Bodin, D., Robene, L., Heas, S., *Sport i nasilje u Evropi*, Zagreb, Knjiga trgovina, 2007. године, стр. 68.

³⁹ О међународним стандардима у области насиља у спорту види: Митровић, Љ., Грбић Павловић, Н., *Правна регулатива насиља у спорту*, Зборник радова: Насиље и спорт, Европски дефендологија центар, Бања Лука, 2011. године, стр. 289-291.

⁴⁰ Закон о спорту („Службени гласник Републике Српске“, бр. 4/02, 60/03 и 73/08).

⁴¹ Закон о спречавању насиља на спортским приредбама („Службени гласник Републике Српске“, бр. 14/04 и 13/10).

⁴² Закон о спречавању насиља на спортским приредбама („Службени гласник Републике Српске“, бр. 106/15).

да обезбиједи несметано одржавање спортске приредбе у складу са законом и Европском конвенцијом о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, као и да предузме мјере које осигуравају неометано одржавање спортске приредбе.

Међутим, ипак су поједине одредбе Закона о спорту биле само увод и смјернице за доношење Закона о спречавању насиља у спорту којим је уређена проблематика насиља у спорту, као и прописани прекршаји у овој области.

ПРЕКРШАЈНОПРАВНИ АСПЕКТ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Одребе Закона о спречавању насиља на спортским приредбама у Републици Српској представљају конкретан одговор друштва на насиље и вандализам, као облике друштвено неприхватљивих понашања на спортским приредбама. Овим Законом у цијелости је уређена материја која је искључиво везана за проблеме насиља у спорту. Тако се, у овом Закону, на једном мјесту, детаљније прописују мјере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, мјере за обезбјеђење заштите гледалаца, играча и других учесника спортских приредби, права и дужности организатора спортских приредби, као и овлашћења појединих органа и одговорности за оне који се не придржавају Закона.

Такође, овим Законом прописане су и казне за одређена недопуштена понашања (прекршаје). Према подацима Министарства унутрашњих послова, у периоду од 2013. до 2016. године у Републици Српској од укупно 214 почињених прекршаја за насиље на спортским приредбама изречено је 47 прекршајних налога и поднесено 105 захтјева за покретање прекршајног поступка.⁴³

⁴³ У 2013. години укупно је почињено 68 прекршаја, изречено је 11 прекршајних налога и поднесено је 30 захтјева за покретање прекршајног поступка. У 2014. години укупно је почињено 59 прекршаја, изречено је 13 прекршајних налога и поднесено 30 захтјева за покретање прекршајног поступка. У 2015. години укупно је почињено 45 прекршаја, изречено је 16 прекршајних налога и 19 захтјева за покретање прекршајног поступка. И на крају, у 2016. години почињен је најмањи број прекршаја у посматраном периоду и то 42, изречено је 7 налога и 26 захтјева за покретање прекршајног поступка.

Надаље, у оквиру општих одредаба, дефинисани су основни појмови који се у Закону користе као што су: спортска приредба, организатор спортске приредбе, учесници спортске приредбе, спортски објекат и спортски терен.⁴⁴

Закон у члану 3 одређује низ понашања која се сматрају насиљем и недоличним понашањем на спортским приредбама, а која се, углавном, свде на: физички напад на учеснике спортске приредбе, бацање на спортски терен или у гледалиште предмета који могу да угрозе живот учесника спортске приредбе, физички интегритет лица или њихову имовину, изазивање мржње или нетрпељивости, изазивање нереди, оштећивање спортског објекта, опреме, уређаја и инсталација на спортском објекту на коме се одржава спортска приредба, неовлашћени улазак на спортски терен, у службене просторије и службене пролазе спортског објекта на коме се одржава спортска приредба и у дио гледалишта спортског објекта који је намијењен противничким навијачима, уношење у спортски објекат и употреба алкохола или других опојних средстава и уношење у спортски објекат, односно, коришћење пиротехничких средстава и других предмета и средстава којима се може угрозити безбједност учесника у спортској приредби или ометати ток спортске приредбе.

Мјере које се предузимају за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама могу се подијелити по више критерија и то:⁴⁵ а) по времену њиховог предузимања разликујемо мјере које се предузимају прије одржавања спортске приредбе, мјере за вријеме одржавања спортске приредбе и мјере које се предузимају

⁴⁴ У члану 2. Закона се наводи: а) спортска приредба, односно, спортска манифестација, организовано спортско окупљање такмичара и љубитеља спорта; б) организатор спортске приредбе је спортско удружење, спортско друштво, односно, клуб, предузеће, установа, спортски савез, стручно удружење или друго правно или физичко лице које се стално или повремено бави организацијом спортских приредби, односно, спортска организација која је преузела организовање одређене спортске приредбе или вршење одређених послова у организацији спортске приредбе; в) учесник спортске приредбе је лице које је присутно на спортској приредби (такмичари, гледаоци, студије, друга службена лица и други) и г) спортски објекат је посебан или вишенамјенски отворени или затворени простор намијењен за спортске тренинге, вјежбање, такмичења и одржавање спортских манифестација, а спортски терен је простор на коме се обавља спортска активност, као и простор до гледалишта.

⁴⁵ Видјети: Митровић, Љ., Грбић Павловић, Н., *op.cit.*, стр. 294.

након спортске приредбе, б) по степену опасности разликујемо мјере које се предузимају на спортским приредбама повећаног ризика и в) према субјекту који мјере предузима, разликујемо мјере које предузима организатор спортске приредбе, затим мјере које предузима гостујућа екипа, као и мјере које предузима Министарство унутрашњих послова, односно, агенција за обезбјеђење спортске приредбе.

Савремено организовање спортских активности представља један систем који се одвија у одређеној организацији. Уколико се за полазну основу узме општа теорија система, онда се спортска организација може третирати као веома сложен, динамичан и отворен систем управљања који се састоји од различитих подсистема и елемената, као међузависних дијелова цјелине.⁴⁶ Спортску манифестацију чине сем спортиста (играча) и спортски радници, организатори, публика и навијачи, као и остали важни чиниоци, зависно од врсте манифестације и других релевантних фактора. Сви ови субјекти имају одређене обавезе приликом реализације сваке спортске манифестације.

Обавезе организатора спортске приредбе, као мјере које предузимају од организатори али и остале надлежне институције у спречавању и сузбијања насиља и недоличних понашања на спортским приредбама предвиђене су Законом. Тако је организатор спортске приредбе дужан да, у сарадњи са Министарством унутрашњих послова, осигура несметано и безбједно одржавање спортске приредбе те да предузме потребне мјере којима се предупређује и онемогућава избијање насиља и недоличног понашања гледалаца. Спортски савез, спортско друштво, односно, спортска организација – клуб може повјерити организацију спортске приредбе или вршење одређених послова у организацији спортске приредбе другом правном или физичком лицу, а уколико то учини, обавезан је вршити надзор над спровођењем мјера утврђених Законом (члан 7). Ово подразумијева обавезу организатора спортске приредбе да образује одговарајућу редарску службу.

Редарска служба има прецизно одређена овлашћења према Закону, којима може (члан 7 став 3): забранити приступ спортском

⁴⁶ Нешић, М., Фратрић, Ф., *Основе организације спорта*, Сремска Каменица, Универзитет Едуконс, 2013. године, стр. 41.

објекту на којем се одржава спортска приредба лицима која су под утицајем алкохола или опојних средстава, односно, лицима из чијег се понашања може закључити да су склона насилном или недоличном понашању; одвојити гостујуће од осталих навијача њиховим усмјеравањем на посебне улазе и излазе из спортског објекта и посебан дио гледалишта који је за њих одређен; онемогућити улазак гледалаца на спортски терен; онемогућити уношење или продају алкохолних пића у спортском објекту; онемогућити уношење у спортски објекат разних предмета који се могу употребити у насилничком поступању (мотке, флаше, пиротехничка средства и друго), односно, предмета којима се може ометати одвијање спортске приредбе (пиштаљке, огледала, ласерски показивачи и друго); упозорити, а затим и удаљити гледаоце због недоличног понашања којим се може изазвати насиље на спортској приредби или ометати њен ток и да без одлагања обавијести надлежно Министарство унутрашњих послова, када гледалац или група гледалаца поступа супротно налозима редарске службе или пружи физички отпор.

Обавеза организатора јесте да оствари сарадњу са надлежном организационом јединицом Министарства унутрашњих послова, на чијем се подручју одржава спортска приредба, с циљем спровођења мјера и налога који се односе на одржавање јавног реда и мира (члан 8 став 1). Дужност организатора је и да обезбиједи присуство одговарајуће службе медицинске помоћи за вријеме спортске приредбе и оствари сарадњу, а по потреби предузме мјере да обезбиједи и присуство других надлежних органа и организација, јавних служби и јавних предузећа (ватрогасне јединице, инспекцијске и комуналне службе и друго) (члан 8 став 2).

Законодавац је посебну пажњу посветио спортским приредбама повећаног ризика (члан 9). Спортским приредбама повећаног ризика посебно се сматрају (члан 9 став 1):

- међународне и домаће спортске приредбе, већег такмичарског значаја,
- спортске приредбе на којима се очекује присуство великог броја гледалаца или навијача гостујућих клубова и

- друге спортске приредбе када посебне околности указују да на њима може доћи до насиља или недоличног понашања гледалаца.

Обавезе организатора спортских приредби на којима се очекује присуство великог броја гледалаца или навијача гостујућих клубова или када посебне околности указују на могућност да на њима дође до насиља или недоличног понашања, сходно одредбама Закона су: да о наведеним околностима обавијести, без одлагања, надлежну организациону јединицу Министарства унутрашњих послова и друге надлежне органе, надлежну спортску организацију, као и спортисте који учествују у спортској приредби; да одреди одговорно лице које је задужено за руковођење спровођењем мјера за спречавање насилничког и недоличног понашања гледалаца и сарадњу са Министарством унутрашњих послова; да оствари сарадњу са надлежном организационом јединицом Министарства унутрашњих послова ради поступања по налозима који се односе на обезбјеђивање јавног реда и мира на спортској приредби; да одреди одговорно лице које је задужено за руковођење спровођењем мјера за спречавање насилничког и недоличног понашања гледалаца и сарадњу са Министарством унутрашњих послова; да оствари сарадњу са надлежном организационом јединицом Министарства унутрашњих послова ради поступања по налозима који се односе на обезбјеђивање јавног реда и мира на спортској приредби; да оствари сарадњу са представницима клубова навијача у циљу међусобне размјене информација и обезбјеђења, да клубови навијача одреде дио редара на спортској приредби из својих редова, ради пружања помоћи у одржавању реда на спортској приредби и обавјештавања гледалаца; да прије почетка, за вријеме трајања и по завршетку такве спортске приредбе обезбиједи да се у продају пуне само улазнице за мјеста за сједење, односно, онолики број улазница за стајање који, у зависности од капацитета спортског објекта, не угрожава безбједност учесника спортске приредбе; да оствари сарадњу са спортским организацијама које учествују у спортској приредби у погледу продаје улазница за њихове навијаче; да обезбиједи одвајање група гостујућих навијача продајом улазница на одвојеним и посебним продајним мјестима; да одреди посебне улазе, излазе и дио гледалишта за групе гостујућих навијача и обезбиједи

преко средстава информисања ваљано информисање гледалаца; да позива и подстиче гледаоце на коректно понашање; да обезбиједи, у сарадњи са спортским клубовима – учесницима спортске приредбе и клубовима њихових навијача, вођење евиденције о идентитету лица којима се улазнице продају, односно, уступају преко клубова навијача, као и да омогући овлашћеном лицу Министарства унутрашњих послова увид у те евиденције; да обезбиједи да једно физичко лице не може купити на продајном мјесту више од пет улазница за спортску приредбу повећаног ризика; да обезбиједи, да се на сам дан одржавања спортске приредбе повећаног ризика улазнице, по правилу, не могу продавати у спортском објекту на којем се спортска приредба одржава, или у његовој непосредној близини, већ само на посебним продајним мјестима које одобрава Министарство унутрашњих послова; да обезбиједи да се таква приредба одржи у одговарајућем спортском објекту, односно, објекту који има: одговарајуће ограде испред спортског објекта за усмјеравање и раздвајање противничких група навијача; одговарајуће ограде за спречавање уласка гледалаца на спортски терен и за раздвајање противничких група навијача; одговарајући број јасно и видљиво обиљежених улаза и излаза према свим дијеловима гледалишта; одговарајућа сједишта која се не могу одвалити коришћењем саме физичке снаге; одвојени простор за овлашћено лице Министарства унутрашњих послова са којег оно има јасан преглед спортског терена и гледалишта; техничку опрему за праћење и снимање понашања гледалаца на спортском објекту; посебну просторију за пружање хитне медицинске помоћи; одговарајући бој мушких и женских мокрих чворова у свим дијеловима гледалишта; простор за безбједан смјештај превозних средстава гостујућих екипа; систем јавног разгласа; одговарајуће освјетљење, уколико се спортска приредба одржава у вечерњим часовима, као и обезбијеђено непрекидно напајање електричном енергијом.

Обавезе које су Законом прописане за гостујући спортски клуб који учествује на приредби повећаног ризика јесу (члан 16): да најкасније три дана прије организованог поласка својих навијача на спортску приредбу обавијести организатора спортске приредбе о свим елементима битним за пријем клуба и својих навијача; да оствари сарадњу са клубом својим навијача у заједничкој организацији одласка

на спортску приредбу и расподјелу карата и да предузме друге потребне мјере како клуб и његови навијачи не би били узрок насиља и нереда на спортској приредби.

Надаље, Министарство унутрашњих послова има веома широка овлашћења у случају одржавања спортских приредби повећаног ризика. Тако, ово Министарство може наложити (члан 17): предузимање свих потребних мјера ради спречавања насиља и недоличног понашања гледалаца, а посебно да одреди групама гостујућих навијача кретање одређеним правцем приликом доласка и одласка из спортског објекта, организатору спортске приредбе отклањање уочених недостатака спортског објекта или пропуста у организацији, забрану уласка на спортску приредбу, односно, удаљити из спортског објекта лице из чијег се понашања може закључити да је склоно насилничком и недоличном понашању.

Најмање 24 часа прије почетка спортске приредбе повећаног ризика, Министарство врши преглед спортског објекта и остварује увид у организационе припреме организатора спортске приредбе.

Законом је прописана забрана продаје алкохолних пића на прилазима, у непосредној близини и у спортском објекту три часа прије, за вријеме и по завршетку спортске приредбе.

КАЖЊАВАЊЕ ПОЧИНИЛАЦА ПРЕКРШАЈА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Измјенама Закона о прекршајима Републике Српске из 2014. године⁴⁷ у прекршајно законодавство поред новчане казне у систем казни поново је уведена и казна затвора. Тако је Законом о прекршајима у члану 42 став 2. предвиђено да ће се казна затвора прописивати само за оне прекршаје чијим би извршењем могла настати опасност за живот и здравље људи или би се теже нарушио јавни ред и мир, као и за прекршаје насиља у породици или на спортским приредбама. Овом одредбом, законодавац је директно предвидио прописивање како новчане казне, тако и казне затвора за најтеже прекршаје из области насиља на спортским приредбама.

⁴⁷ Закон о прекршајима Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 63/14 и 110/16).

Тако је у казним одредбама Закона о спречавању насиља на спортским приредбама предвиђено новчано кажњавање спортских организација за прекршаје, док је за физичка лица предвиђено кажњавање како новчаном казном тако и казном затвора.

Новчаном казном од 3.000 КМ до 6.000 КМ за прекршај казниће се спортска организација или друго правно лице које је организатор спортске приредбе ако (члан 22): не осигура несметано и безбједно одржавање спортске приредбе (члан 4 став 1), не врши надзор над спровођењем мјера утврђених овим законом (члан 4 став 2), не предузме прописане превентивне мјере (члан 6), не образује редарску службу или не ангажује агенцију за обезбјеђење лица и имовине (члан 8 став 1), одбије сарадњу са Министарством (члан 7 став 1), не обезбједи присуство одговарајуће службе медицинске помоћи, а, по потреби, и других надлежних органа и организација, јавних служби, јавних предузећа за вријеме спортске приредбе (члан 8 став 2), не предузме прописане мјере кад околности указују да постоји ризик од избијања насиља и недоличног понашања на спортској приредби (члан 10), не предузме прописане мјере прије почетка, за вријеме трајања и по завршетку спортске приредбе повећаног ризика (члан 11), не обезбједи ограничење продаје улазница за спортске приредбе повећаног ризика или не обезбједи вођење прописане евиденције, односно, не омогући увид у те евиденције овлашћеном лицу Министарства (члан 12), поступи супротно одредбама члана 13. овог закона, не обезбједи да се спортска приредба повећаног ризика одржи на одговарајућем спортском објекту (члан 14), у својству гостујуће екипе на спортској приредби повећаног ризика не предузме законом прописане мјере (члан 16) и не осигура поступање у складу са чланом 17 овог закона. Правном лицу коме је изречена казна за неки од наведених прекршај може се уз изречену казну изрећи и заштитна мјера – забрана вршења одређене дјелатности.

Новчаном казном од 1.500 КМ до 5.000 КМ или казном затвора до 60 дана казниће се за претходно наведене прекршаје предузетник који је организатор спортске приредбе, док ће се за исте прекршаје одговорно лице у правном лицу и физичко лице које је организатор спортске приредбе казнити новчаном казном од 300 КМ до 1.500 КМ или казном затвора до 60 дана. Предузетнику коме је изречена казна за

прекршај може се изрећи заштитна мјера – забрана вршења одређених дјелатности, док се одговорном лицу може се изрећи и заштитна мјера – забрана вршења одређених послова.

Чланом 23 предвиђена је одговорност физичких лица за прекршаје из ове области. Новчаном казном од 600 КМ до 1.500 КМ или казном затвора од 30 до 60 дана казниће се за прекршај физичко лице ако: учествује у физичком обрачуну гледалаца на спортској приредби (члан 3 тачка 2), учествује у физичком обрачуну између такмичара спортске приредбе (члан 3 тачка 3), недолично и увредљиво се понаша на спортској приредби према гледалишту, судијама и службеним лицима (члан 3 тачка 5), баци на спортски терен или гледалиште предмет који може да угрози живот и физички интегритет лица или имовину или унесе или користи предмете и средстава услед чије примјене или коришћења може доћи до угрожавања безбједности учесника у спортској приредби или до ометања њеног тока (члан 3 т. 7 и 15), изазива мржњу или нетрпељивост или истиче транспаренте, заставе или друга обиљежја која исказују или подстичу мржњу или насиље (члан 3 т. 8 и 9), оштећује спортски објекат на коме се одржава спортска приредба (члан 3 тачка 10), изазива нереде приликом доласка, односно, одласка са спортског објекта или у спортском објекту, ремети ток спортске приредбе или угрожава безбједност учесника спортске приредбе или трећих лица (члан 3 тачка 11), неовлашћено улази на спортски терен, у дио гледалишта спортског објекта који је намијењен противничким навијачима или у друге службене просторије (члан 3 т. 12, 13 и 16), уноси у спортски објекат или употребљава алкохол, дрогу или друге психоактивне супстанце (члан 3 тачка 14), позива и подстиче на тучу или напад на полицијске службенике, припаднике агенција за обезбјеђење лица и имовине, редаре, службена лица организатора такмичења, спортисте и друге учеснике спортске приредбе (члан 3 тачка 17), на неки други начин угрожава безбједност учесника спортске приредбе (члан 3 тачка 18), и не поступи по законитој наредби полицијских службеника или припадника агенције за обезбјеђење лица и имовине или редара (члан 3 став 19). Физичком лицу коме је изречена казна за неки од наведених прекршаја може се изрећи заштитна мјера – забрана присуствовања одређеним спортским приредбама, у трајању од годину до двије године.

Најтеже ће се казнити, и то казном затвора од 30 до 60 дана, починиоци сљедећих прекршаја (члан 24): физички напад на такмичара на спортској приредби (члан 3 тачка 1), учествовање у физичком обрачуну између гледалаца на спортској приредби у којем учествује преко пет лица (члан 3 тачка 2), физички напад на судију, делегата или друго службено лице на спортској приредби (члан 3 тачка 4), физички напад на полицијске службенике или припаднике агенције за обезбјеђење лица и имовине или редаре који врше обезбјеђење спортске приредбе (члан 3 тачка 6), присуствовање спортској приредби за вријеме трајања заштитне мјере – забрана присуствовања одређеним спортским приредбама. Физичком лицу коме је изречене казна затвора за наведене прекршаје изриче се заштитна мјера – забрана присуствовања одређеним спортским приредбама, у трајању од годину до три године.

На крају, чланом 25 предвиђено је најстроже кажњавање групе или једног починиоца прекрашаја који се употребом маске или другог предмета маскира ради прикривања идентитета. Овакви починиоци казниће се новчаном казном у двоструком износу новчане казне прописане за тај прекршај или казном затвора од 60 дана.

УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА

Безбједност спортских догађаја представља веома значајно питање које треба да заокупља све његове учеснике, а, прије свега, организаторе и друге релевантне органе, у вријеме одржавања приредбе-утакмице, као и прије и после одржавања приредбе.

Детаљнијом анализом и тумачењем Закона о спречавању насиља у спорту Републике Српске може се закључити да је законодавац у овом случају, у потпуности прихватио одредбе Европске конвенције о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, као и Препоруке које доноси Савјет Европе у области насиља у спорту.

Обавезе организатора спортске приредбе посебно су наглашене када су у питању спортске приредбе повећаног ризика из чега се види да је законодавац био упознат са стварним и могућим проблемима који се односи на обезбјеђење спортских приредби повећаног ризика, јер чињеница је да је већина спортских такмичења између спортских

клубова из РС и ФБиХ означена као спортске приредбе повећаног ризика.

Посебно треба истаћи обавезе организатора спортске приредбе за сарадњом са надлежним органима и другим релевантним чиниоцима, у циљу спречавања насиља у спорту, као и предузимање низа мјера у том смислу, из чега је видљива ријешеност законодавца да се, не само суочи са проблемом насиља у спорту, већ и да га систематски рјешава и при томе обавезе све битне субјекте у спорту на одређена понашања и предузимање потребних мјера, са циљем да се негативне појаве у спорту, а посебно појаве насиља, у највећој мјери сузбију и спријече.

Посебно треба истаћи законско рјешење, по којем организатор спортске приредбе може са Републиком Српском закључити уговор о обављању одређених послова обезбјеђења спортске приредбе и спровођења одређених мјера за спречавање насиља и недоличног понашања гледалаца, који не спадају у редовне послове одржавања јавног реда и мира. Такав уговор у име Републике Српске закључује министар унутрашњих послова, а приход остварен на тај начин, приход је буџета Републике Српске, који представља новину у односу на слична таква законска рјешења у земљама окружења, када је ријеч о пословима обезбјеђења на спортским приредбама.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bodin, D., Robene, L., Heas, S., *Sport i nasilje u Evropi*, Zagreb, Knjiga trgovina, 2007.
2. Вејновић, Д., *Социологија спорта*, Бања Лука, Факултет физичког васпитања и спорта, 2006.
3. Јасперс, К., *Духовна ситуација времена*, Нови Сад, Књижевна заједница Новог Сада, 1987. Коковић, Д., *Друштво и образовни капитал*, Нови Сад, Медитеран, 2009.
4. Митровић, Љ., Грбић Павловић, Н., *Правна регулатива насиља у спорту*, Зборник радова: Насиље и спорт, Европски дефендологија центар, Бања Лука, 2011.
5. Митровић, Љ., Прекршајноправни аспекти насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у РС. У: *Насилнички*

- криминал: етиологија, феноменологија, превенција*, Зборник радова, Палић, Институт за криминолошка истраживања, 2010.
6. Нешић, М., Фратрић, Ф., *Основе организације спорта*, Сремска Каменица, Универзитет Едуконс, 2013.
 7. Петровић, К., Јаснич, Љ., *Шпорт, националистички изпади и репримитивизација живљења*, Теорија и пракса, број 4-5 1986.
 8. Закон о прекршајима Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 63/14 и 110/16)
 9. Закон о спорту („Службени гласник Републике Српске“, бр. 4/02, 60/03 и 73/08)
 10. Закон о спорту у Босни и Херцеговини („Службени гласник БиХ“, број 27/08)
 11. Закон о спречавању насиља на спортским приредбама („Службени гласник Републике Српске“, бр. 14/04 и 13/10)
 12. Закон о спречавању насиља на спортским приредбама („Службени гласник Републике Српске“, бр. 14/04 и 13/10)
 13. Закон о спречавању насиља на спортским приредбама („Службени гласник Републике Српске“, бр. 106/15)

Биографије учесника

КИРЕ Б. БАБАНОСКИ је рођен 05.03.1987. у Прилепу. Одбранио је докторску дисертацију на Факултету безбједности у Скопљу, Универзитет „Свети Климент Охридски“ у Битољу и стекао звање доктора наука из области безбједности. Сада је асистент на Факултету безбједносних наука, МИТ Универзитет у Скопљу, одговоран је за предмете Увод у безбједност, Криминалистика, Национална безбједност и Безбједносна политика на I и II циклусу студија. Написао је неколико књига, приручника, радова и чланака из области сигурности као аутор и коаутор и учествовао је на многим домаћим и међународним научним конференцијама, семинарима, симпозијима итд. Његова област интересовања је приватно обезбјеђење, безбједност у саобраћају, борба против различитих врста илегалне трговине, тероризма и организованог криминала.

Проф. др **ДУШКО ВЕЈНОВИЋ** је редовни професор на Универзитету у Бањој Луци на предметима социологија, социологија спорта и дефендологија. До сада је објавио 27 књига, преко 100 стручних и научних радова, те учествовао у преко 50 стручних и научних пројеката. Предсједник је Удружења наставника и сарадника Универзитета у Бањој Луци, предсједник је научноистраживачке организације Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, главни и одговорни уредник је часописа Дефендологија већ 21 годину који је у првој категорији и излази на српском и енглеском језику. Све је видљиво на сајту www.defendologija-banjaluka.com.

НИКОЛИНА ГРБИЋ ПАВЛОВИЋ, доктор правних наука (области казненог права) рођена је у Бањој Луци 1983. године. Запослена је у Министарству унутрашњих послова више од десет година. Током свог релативно кратког периодаведеног у научном истраживању, објавила је преко 70 стручних и научних радова и четири књиге (ауторски и коауторски), учествовала у реализацији седам научно-истраживачких пројеката те присуствовала и излагала радове на многобројним научним скуповима међународног и домаћег карактера, семинарима, радионицама и округлим столовима.

ЗЛАТЕ С. ДИМОВСКИ је рођен 02.10.1966. у Битољу. Одбранио је докторску дисертацију на Институту за социолошка, политичка и правна истраживања, Универзитет „Св. Ћирило и Методије“ у Скопљу и стекао научно звање доктора социолошких наука. Сада је редовни професор и шеф Катедре за безбједносне студије на Факултету безбједности у Скопљу, Универзитет „Свети Климент Охридски“ у Битољу и одговоран је за предмете Криминалистичка тактика, Методике истраживања тероризма, Међународни тероризам и Криминалистичко обавјештајни рад на I, II и III циклусу студија. Написао је неколико књига, приручника, радова и чланака из области сигурности као аутор и коаутор и учествовао је на многим домаћим и међународним научним конференцијама, семинарима, симпозијима итд. Такође, био је члан неколико тимова за спровођење анкета и истраживања перцепције грађана о сигурности, безбједности и стабилности у земљи. Његова област интересовања је борба против различитих врста илегалне трговине, тероризма и организованог криминала.

Доц. др **МИЛАН ГУЖВИЦА** завршио је Факултет физичке културе Универзитета у Београду, гдје је магистрирао и докторирао. Запослен је на Факултету безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, предавач на наставном предмету Специјално физичко образовање. Објавио је преко тридесет научно-стручних радова, а коаутор је два уџбеника Специјално физичко образовање, који су основна литература студентима факултета.

Др **СТЕВО (Ђуро) ИВЕТИЋ** је рођен 1961. године. Завршио је Правни факултет, Универзитет у Бањалуци, доктор је наука безбједности и заштите, објавио преко 30 научних радова, коаутор је 2 монографије, 1 уџбеника и 1 збирке прописа. Учествовао у 25 студијских посјета, међународних конференција и едукација у области безбједности у иностранству. Дугогодишњи радник и 24 године руководиоца у Министарству унутрашњих послова Републике Српске.

ИЦЕ Н. ИЛИЈЕВСКИ је рођен 29.06.1986. у Битољу. Одбранио је докторску тезу на Факултету безбједности у Скопљу, Универзитет „Свети Климент Охридски“ у Битољу и стекао звање доктора наука из области безбједности. Сада је асистент на Факултету безбједности у Скопљу, Универзитету „Свети Климент Охридски“ у Битољу, и

одговоран је за предмете Криминалистичка тактика, Међународни тероризам, Управљање сигурношћу и Контрола и надзор над сектором безбједности на ИИ циклусу студија. Написао је неколико књига, приручника, радова и чланака из области сигурности као аутор и коаутор и учествовао је на многим домаћим и међународним научним конференцијама, семинарима, симпозијима итд. Такође, био је члан неколико тимова за спровођење анкета и истраживања перцепција грађана о сигурности, безбједности и стабилности у земљи. Његова област интересовања је контрола и надзор над сектором безбједности и борба против различитих врста илегалне трговине, тероризма и организованог криминала.

Др **БОЖО ИЛИЋ** је рођен 1966.године у Билећи, БиХ. Докторирао је на Факултету за пословне студије у Београду 2014.године. Запослен је на Високој академској школи за менаџмент и економију у Крагујевцу као доцент-научни сарадник. Руководилац је и учесник у реализацији преко 30 пројеката из области менаџмента, економије, пољопривреде, саобраћаја и спорта. Преко 25 година ради као директор у приватном сектору. Област његовог интересовања су менаџмент, људски ресурси са акцентом на лидерство и економија.

ДРАГОМИР ЈОВИЧИЋ, доктор правних наука, докторирао 2006. године на теми "Утицај транзиције на рад органа државне управе Републике Српске, с посебним освртом на полицију". У јуну 2016. године изабран у звање редовног професора на Независном универзитету Бања Лука. Аутор је три монографије и десет уџбеника, двадесетак стручних и научних радова. Учествовао је у више научноистраживачких пројеката у различитим улогама, био рецензент већег броја уџбеника и монографија, био ментор на изради докторских и магистарских радова такође у већем броју случајева (преко петнаест). Тренутно запослен на Универзитету Бања Лука, Факултет безбједносних наука у звању доцента.

БЛАНКА КАЧЕР је рођена 1979. Уписана је на Правни факултет Свеучилишта у Сплиту у академској години 1998/1999., дипломирала 28.02.2002. Завршила је Послиједипломски докторски студиј грађанскоправних и обитељскоправне знаности у Загребу. Радила је као знанствена новакиња на Поморском факултету Свеучилишта у Сплиту 2011-2016, а од 2016. ради као доцентица на

Правном факултету Свеучилишта у Сплиту. Објавила је бројне зnanствене и стручне радове, коауторица је свеучилишног уџбеника, судјелује на бројним међународним конференцијама. Чланица је три стручне правничке удруге (Хрватског друштва за грађанскоправне зnanости и праксу – председница Надзорног одбора, Хрватског друштва за ауторско право и Хрватског друштва за спортско право – главна тајница).

ХРВОЈЕ КАЧЕР је рођен 1958. Дипломирао на Правном факултету у Сплиту 1980. год. Магистрирао 1988. на Правном факултету у Београду а докторирао 1998. На Правном факултету у Сплиту. Након дипломирања био је три године запослен на Опћинском суду у Сплиту. Од тада до данас је запослен на Правном факултету у Сплиту, најприје као асистент, сада као редовни професор у трајном звању. Члан је више стручних удруга, међу којима је основао Хрватско друштво за спортско право чији је први и до сада једини председник. Оснивач је и равнатељ Послиједипломског специјалистичког студија Спортско право на Правном факултету у Сплиту. Говори енглески и талијански језик.

Професор **АРМИН КРЖАЛИЋ** (1978), босанскохерцеговачки је стручњак из подручја сигурносних студија и криминологије. Докторирао је 2009. године на Факултету за криминалистику, криминологију и сигурносне студије Универзитета у Сарајеву, на којем је завршио и додипломски и постдипломски студиј. Професор је на Правном факултету Универзитета у Бихаћу и на Високој школи „Логос центар“ у Мостару. Потпредседник је Центра за сигурносне студије. Написао је шест књига и 25 научних и стручних радова. Књига Приватна сигурност је објављена 2007. године и пионирско је дјело ове природе на нашем подручју. Књига Методологија издана је 2011. године заједно са коаутором Н. Велацићем, а Универзитет у Бихаћу је исту прогласио универзитетским уџбеником. Такођер, написао је као коаутор књигу Преглед реформе сигурносног сектора у Босни и Херцеговини (2012) и Преглед стања у области полиције у Босни и Херцеговини (2013). Године 2016, у коауторству објављује књигу Организовани криминал, криминолошко-социолошки аспекти. Књига Вањска и сигурносна политика Еуропске уније (2017), на јасан, систематичан и едукативан начин систематизира најосјетљивију

еуроунијску област. Бави се истраживањима и објављује радове из подручја сигурности, криминалистике, криминологије и глобализације. Добитник је научно-истраживачког пројекта за подручје Еуропе Института друштвених наука Латинске Америке – FLACSO - Chile. E-mail: armin.krzalic@gmail.com

МИЛЕ (Гојко) КОВАЧЕВИЋ рођен је 1961. године у Жеравици, општина Градишка. Завршио је Правни факултет Универзитета у Бања Луци 1985. године. Радио у Министарству унутрашњих послова као инспектор, судија Општинског суда у Градишци, а данас је адвокат са сједиштем адвокатске канцеларије у Градишци. Дугогодишњи је активни фудбалер и фудбалски радник (предсједник Општинског фудбалског савеза Градишка, предсједник Подручног фудбалског савеза Бања Лука, предсједник Подручног фудбалског савеза Градишка, предсједник Комисије за прописе ФС БиХ, члан Извршног одбора ФС Босне и Херцеговине). Од новембра 2007. године па до данас (три мандата) предсједник је Фудбалског савеза Републике Српске.

ДРАГАНА КОСИЋ, магистар правних наука (област кривичног права) рођена је у Бањој Луци 1985. године. Запослена у Министарству унутрашњих послова Републике Српске од 2008. године. Током периодаведеног у научном истраживању објавила више стручних и научних радова у земљи и иностранству те присуствовала и излагала радове на научним скуповима међународног и домаћег карактера, семинарима, радионицама.

МАРИНА КОСТИЋ је дипл. политиколог, специјалиста политиколог за међународне послове и докторант на смеру „Међународне и европске студије“ Факултета политичких наука Универзитета у Београду. Стипендиста је „Konrad Adenauer Fondације“ и Организације за европску безбедност и сарадњу (OEBS). Године 2015. завршила је „Тренинг програм о заједничкој безбедносној и одбрамбеној политици Европске уније“, у Бриселу и Подгорици који организује Европски колеџ за безбедност и одбрану. Учесник је бројних конференција, семинара и тренинга у земљи и иностранству. Члан је Управног одбора Института за политичке студије. У својој професионалној каријери радила је у Народној

скупштини Републике Србије, Привредној комори Београда и Министарству одбране Републике Србије.

Академик проф. др **МИТАР ЛУТОВАЦ** је почасни доживотни професор на Државном техничком Универзитету у Вороњежу, Руска Федерација, професор на Јужном државном Федералном Универзитету у Ростову на Дону, Руска Федерација, ванредни професор на Факултету за менаџмент у Сремским Карловцима Универзитета Унион Никола Тесла из Београда, предаје на Факултету за менаџмент у Херцег Новом, Црна Гора, Факултету за екологију Универзитета Привредно правна академија из Новог Сада и Високој школи за економију и државну управу из Београда. До сада је објавио више од 200 научних радова, међународних монографија и универзитетских уџбеника. Члан је више државних академија наука као и удружења академика, председник је Балканског научног центра РАЕН-а. Више пута је награђиван престижним наградама за допринос из области проналазаштва и иновација.

ДЕЈАН МИЛУТИНОВИЋ је рођен 1979. године у Београду. Завршио студије на Дефектолошком факултету (садашњи ФАСПЕР), на Универзитету у Београду. Од 1998. године радио у приватном сектору безбедности (обезбеђење објеката), а од 2002. године запослен у Министарству унутрашњих послова Републике Србије, као припадник Жандармерије. Од 2014. је члан „Интернационалне полицијске асоцијације“ испред Жандармерије, а у периоду од 2010. до 2016. године бавио се синдикализмом у Жандармерији, прво у репрезентативном полицијском синдикату, а потом био и председник првог жандармског синдиката. Иницијатор је оснивања „Струковног удружења сектора безбедности“ и председник истог.

МЕЛА ОМЕРОВИЋ (1987), магистар је спорта и тјелесног одгоја Универзитета у Сарајеву. Од 2013. до 2014. године радила је као асистент-сарадник на катедри Трансформациони процеси, као и на смјеру Менаџмент у спорту. Током свог дипломског студија (2007-2010), била је демонстратор на предметима Тенис, Фитнес и Аеробик. Године 2013/2014, уписује Докторски студиј, смјер Менаџмент у спорту на Факултету спорта и тјелесног одгоја Универзитета у Сарајеву, док 2016. успјешно брани пројекат докторске дисертације на Едукацијском факултету у Травнику на тему „Евалуација ХРМ-а у

спортском систему у Босни и Херцеговини“ који је тренутно у завршној фази израде. Као коаутор, за Интернационал Јоурнал оф Сциенце Цултуре анд Спорт (2014), објавила је научни рад на тему „Predictive Contribution of morphological characteristics and motor abilities on the result of running the 60m hurdles in boys aged 12-13 years“.

Др **БОЖИДАР ОТАШЕВИЋ** рођен је 1976. године у Беранама. На полицијској академији у Београду дипломирао је 1998. године. Докторску дисертацију одбранио је 2014. на правном факултету Универзитета у Крагујевцу. Изабран је у звање научног сарадника на Институту за криминолошка и социолошка истраживања 2016. године. У издању ЈП Службени гласник 2015. године објавио је монографију "Насиље на спортским приредбама", а такође је и аутор више од 60 научних радова из области криминалистике и криминологије објављених у земљи и иностранству. Област његовог интересовања је насиље екстремних навијачких група и безбедност на спортским приредбама. Запослен је у МУП-у Републике Србије.

Доц. др **ДАРКО ПАСПАЉ**, рођен 1964. године у Глини, Република Хрватска, гдје је завршио основну школу. Средњу школу - смјер спортска гимназија и Факултет физичке културе завршио је у Загребу. Магистрирао је и докторирао на Факултету физичког васпитања и спорта у Бањој Луци. Запослен је на Факултету безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, гдје је предавач на наставном предмету Специјално физичко образовање, а обавља и функцију продекана за наставу. Објавио је преко двадесет стручних и научних радова и, у коауторству, два уџбеника и двије скрипте из Специјалног физичког образовања.

РОДОЉУБ ПЕТКОВИЋ, рођен 1952. године, магистар је економских наука. Дугогодишњи је активни фудбалер и фудбалски радник (предсједник ФС Бања Лука, предсједник ФК БСК, предсједник Иницијативног одбора за формирање ФСРС и предсједник Међународне комисије ФС БиХ). Од оснивања Фудбалског савеза Републике Српске, 1992. године, генерални је секретар Савеза.

Др **СИМОН СЛОКАН** је аутор многих знанствених и стручних чланака са подручја полицијског рада. У Полицији ради од 1999. Године, а тренутно је вођа Одјелења за јавни ред и мир, у Сектору опште полиције, Генералне полицијске управе. Доктор је правних

наука. Сарадник је на Високој полицијској школи у Љубљани у звању вишег предавача и на Факултету безбједности Универзитета у Марибору. Члан је Комисије за безбједност у Савјету Европе за подручје насиља у спорту. Као стручњак за безбједност, учествовао на Олимпијским играма у Rio de Janeiro у Бразилу 2016. године.

ТУФЕГЦИЈА (Славка) **МИРКО** рођен 1962. год. у Козарској Дубици. Завршио Високу школу унутрашњих послова у Загребу, Факултет спорта и физичке културе у Новом Саду, гдје је и магистрирао, а докторске студије завршио је у Београду 2011. год. Ванредни је професор на Паневропском Универзитету Апеирон у Бањој Луци и руководио је одјељења у Новом Граду. Издао је четири књиге и објавио више од двадесет радова из области спортског менаџмента, а највећи број радова у вези је са истраживањем насиља у спорту, тероризмом у спорту и друго.

Мр **ВЕДРАН ФРАНЦУЗ** је асистент на Универзитету модерних знаности у Мостару и предавач на Високој школи у Цазину на предметима Социологија и Глобализација. До сада је објавио око 20 стручних и научних радова и учествовао у пет стручно-научних пројеката. Научни сарадник је научне истраживачке организације Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања. Члан је надзорног и главног одбора Српског просвјетног и културног друштва Просвјета Републике Српске.

ЕРНЕСТ (Митхад) **ШАБИЋ**, рођен је 1980. године у Рашкој, Србија. Високошколско образовање стиче 2010. године на Факултету за спорт, одсјек Педагошко-наставни на Паневропском универзитету Апеирон у Бањој Луци. Тренутно је докторант на Факултету за спорт и туризам у Новом Саду. Бивши активни фудбалер и фудбалски тренер са УЕФА Б и УЕФА А лиценцама. Учествовао у раду већег броја међународних конференција о спорту.

ГОЈКО ШЕТКА, доктор наука безбједности и заштите, докторирао 2015. године на теми: "Утицај организације полицијских структура у Босни и Херцеговини на стање безбједности". У периоду од 2007. до 2017. године радио на Високој школи унутрашњих послова у статусу асистента, а касније предавача на полицијској групи предмета. Аутор и коаутор је три монографије и једног уџбеника, као и 37

стручних и научних радова. Учествовао је у неколико научно-истраживачких пројеката, био рецензент три монографије, као и ментор на изради 17 завршних радова на првом циклусу студија.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

316.6/.7:796(082)
796:351.74/.76(082)

МЕЂУНАРОДНА научностручна конференција "Безбједност и спорт, регионална искуства и перспективе" (2017 ; Бања Лука)

Безбједност и спорт : регионална искуства и перспективе : зборник радова / Међународна научностручна конференција, Бања Лука, 05. 09. 2017. године ; [главни и одговорни уредник Стево Иветић ; преводилац Игор Прерад]. - Бања Лука : Фудбалски савез Републике Српске : Министарство унутрашњих послова Републике Српске : Управа за полицијску обуку, 2017 (Бања Лука : Графид). - 191, 172 стр. : табеле, граф. прикази ; 30 cm

Насл. стр. приштампаног енгл. превода: Security and sport, Regional experiences and perspectives. - Оба текста штампана у међусобно обрнутим смјеровима. - Биографије учесника: стр. 183-191. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад.

ISBN 978-99938-689-1-0 (Фудбалски савез Републике Српске)

COBISS.RS-ID 6707480